Achtste Nationale SDG Rapportage

Nederland op weg naar brede welvaart

15 mei 2024

Achtste Nationale SDG Rapportage 2024

Nederland op weg naar brede welvaart

Toelichting vooraf

Deze achtste Nationale SDG Rapportage geeft een overzicht van de voortgang van de *Sustainable Development Goals* (SDG's) en brede welvaart in Nederland. De rapportage is geschreven door de Rijksoverheid samen met vertegenwoordigende organisaties uit de volgende sectoren:

- De ministeries van EZK, IenW, SZW, OCW, VWS, BZK, JenV, LNV, FIN en BZ namens de Rijksoverheid,
- De VNG, samen met de Unie van Waterschappen (UvW) en de provincies, namens de decentrale overheden,
- VNO-NCW en MKB-Nederland (in samenwerking met UN Global Compact Netwerk Nederland, de Nederlandse Vereniging van Banken, MVO Nederland, B Lab, DSGC, Groene Groeiers en Social Enterprise NL) namens het bedrijfsleven en de financiële instellingen,
- SDG Nederland en Partos namens het maatschappelijk middenveld,
- De Nationale Jeugdraad (NJR) namens de jongeren,
- NWO, Vereniging Hogescholen, TNO en de Coöperatie Leren voor Morgen namens de kennisinstellingen.

De gezamenlijke inleiding (Hoofdstuk A) geeft een overzicht van de overkoepelende ontwikkelingen, successen en uitdagingen. Dit hoofdstuk is opgesteld met input vanuit de verschillende sectoren en vertegenwoordigt dus niet per definitie de visie van de Rijksoverheid. Waar gesproken wordt over 'sectoren' wordt de input vanuit bovengenoemde penvoerders bedoeld. De penvoerders vanuit elke sector gaan vervolgens in een eigen hoofdstuk in op de specifieke ontwikkelingen en uitdagingen in hun eigen sector en aanbevelingen die zij aan andere sectoren doen. De rapportage is gecoördineerd door de Nationaal SDG-coördinator van de Rijksoverheid, namens de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, die coördinerend minister is voor de SDG's.

Inhoudsopgave

Achtste Nationale SDG Rapportage 2024
Nederland op weg naar brede welvaart 02

Samenvatting 04

Hoofdstuk A: Gezamenlijke inleiding 08
1. Naar een wereld waarin iedereen het beter heeft 09
2. Een gedeeld toekomstbeeld, heldere langetermijnkaders en samenhang 13
3. De juiste randvoorwaarden voor een duurzame economie 16
4. Versterkte betrokkenheid en partnerschappen: samen ga je verder 18

Hoofdstuk B: Rijksoverheid Naar een toekomstbestendige economie 21
1. Economische grenzen en kansen 24
2. Planetaire grenzen en kansen 25
3. Sociale grenzen en kansen 27
4. Caribisch Nederland en de SDG's 29

Hoofdstuk C: Decentrale overheden 31
1. Een gelijkwaardige, inclusieve samenleving 33
2. Gezonde leefomgeving, water en natuur 35
3. Klimaat, energie en circulaire economie 35

Hoofdstuk D: Bedrijfsleven en financiele instellingen 37
1. Bedrijfsleven boekt resultaten, maar versnelling nodig 39
2. Verduurzaming wordt kernactiviteit 40
3. Aanbevelingen 42

Hoofdstuk E: Maatschappelijk middenveld 43
1. Maatschappelijk middenveld in Nederland (SDG Nederland) 44
2. SDG's in het buitenland: stagnatie en achteruitgang (Partos) 48
3. Gezamenlijke aanbevelingen (SDG Nederland en Partos) 50

Hoofdstuk F: Kennisinstellingen 51
1. Inleiding 52
2. Samenwerking tussen disciplines en sectoren 52
3. Regie en (zelf-)sturing 53
4. Integreren en verankeren 54
5. Conclusies: ruimte voor toekomstbestendige stelsels 55

Hoofdstuk G: Jongeren 56
1. Bestaanszekerheid 57
2. Mentaal welzijn 58
3. Maatschappelijke ontwikkelingen 58
4. Conclusies en aanbevelingen 60

Annex: Overzicht van SDG relevant nieuw beleid 61

Samenvatting

Wereldwijd en in Nederland staan we voor flinke uitdagingen. We belasten de planeet zwaar en niet iedereen profiteert evenveel van de welvaart die we creëren. Het gezamenlijk aanpakken van deze uitdagingen is de kern van de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's), waar Nederland zich samen met de 192 andere VN-lidstaten vrijwillig aan verbonden heeft. De urgentie om actie voor de SDG's te versterken is aanzienlijk, want wereldwijd en in Nederland is er onvoldoende voortgang om de doelen in 2030 te behalen. Organisaties in de samenleving willen doorpakken, en vragen daartoe steun vanuit het Rijk. Een gedeelde toekomstvisie, goed samenhangend beleid met heldere langetermijnkaders, goede randvoorwaarden voor verduurzaming van de economie, steun voor partnerschappen die over organisaties en thema's heen werken en het verbreden van betrokkenheid van burgers zijn belangrijke hefbomen volgens de sectoren die aan deze rapportage meeschreven.

Het doel van de SDG's is om te zorgen voor **veiligheid, welzijn en welvaart van mensen, nu en in de toekomst**. Dit sluit aan bij het streven naar brede welvaart van het kabinet, dat zorgt voor een overkoepelende blik en samenhang tussen beleidsthema's. Het betekent ook dat de welvaart van hier en nu, niet ten koste zou moeten gaan van de mogelijkheden van toekomstige generaties of mensen elders ter wereld.

Nederland heeft zich voorgenomen de SDG's in eigen land te behalen uiterlijk in 2030. Dat is waar deze rapportage zich op richt. Deze ambitie vraagt de **inzet van alle actoren in de maatschappij**. Daarom schrijven alle sectoren mee aan deze rapportage: het Rijk, de decentrale overheden, het bedrijfsleven, het maatschappelijk middenveld, de kennisinstellingen en de jongeren.

Uit de hoofdstukken van de sectoren en in de gezamenlijke visie komt naar voren dat de SDG's houvast bieden in de onzekere tijd waarin we leven. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de vele veranderingen die op burgers, bedrijven en organisaties afkomen en de potentiële consequenties daarvan op onderling vertrouwen of het kunnen overbruggen van soms uiteenlopende belangen. De SDG's geven een **handelingsperspectief** waar iedereen op eigen manier aan kan bijdragen.

De SDG's zijn actueel voor Nederland. Ze sluiten aan bij een aantal samenhangende maatschappelijke opgaven. De verbinding tussen verschillende doelen is daarbij van belang, omdat het ene doel vaak niet zonder het andere behaald kan worden. Dit wordt inzichtelijk gemaakt door in opeenvolgende Nationale SDG-rapportages niet naar de voortgang op afzonderlijke doelen te kijken, maar naar zes actuele opgaven (zie afbeelding 5 op pagina 22). In elk van die opgaven komen verschillende doelen samen, wat een integrale kijk bevordert. De opgaven worden urgenter naarmate ecologische, sociale en economische grenzen in beeld komen, zowel in Nederland als wereldwijd.

De ambitie om de SDG's in 2030 wereldwijd te behalen staat onder druk. Door opeenvolgende crises is er sprake van stagnatie of achteruitgang op bijna 40% van de indicatoren. Op de SDG-top in september 2023 spraken wereldleiders af om meer vaart te zetten achter het behalen van de SDG's. Ook voor Nederland neemt de urgentie toe. Hoewel ons land een goede uitgangspositie heeft, laat de jaarlijkse Monitor Brede Welvaart & SDG's van het CBS ook uitdagingen zien. Met nog maar zes jaar te gaan, is versnelling nodig om de doelen te halen.

Er is ook reden tot optimisme. Nederland heeft al veel bereikt en kan bouwen op actieve inzet vanuit de samenleving en het bedrijfsleven rondom de SDG's. De bewustwording en de ambitie rondom de grote opgaven is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Burgers, overheden, bedrijven en andere organisaties maken een positief verschil binnen hun eigen invloedssfeer. **Om meer vaart en grotere impact te maken zou de centrale overheid een aantal hefbomen kunnen gebruiken**, zo geven de sectoren aan in hun hoofdstukken en hun gezamenlijke input voor deze rapportage.

Ten eerste zien zij behoefte aan een **aantrekkelijk gedeeld toekomstbeeld** dat helpt om samen te werken en keuzes maken. Verschillende organisaties uit het SDG-netwerk namen daartoe het initiatief afgelopen jaar, zoals de Sociaal-Economische Raad, de Jonge Klimaatbeweging en de Vereniging Nederlandse Gemeenten met het "Toekomstbeeld Nederland 2040" (zie bijvoorbeeld de hoofdstukken van jongeren en decentrale overheden).

Sectoren vragen ook om **meer samenhang** en beleid dat consistent dezelfde richting op stuurt (zie bijvoorbeeld de hoofdstukken van bedrijfsleven en kennisinstellingen). Zij zien brede welvaart en de SDG's als een goed kompas om de synergie te versterken tussen sociale, economische en milieudoelen. De Rijksoverheid en decentrale overheden geven aan dat zij steeds vaker een brede toetsing toepassen om de gevolgen van beleidsvoorstellen goed in kaart te brengen, zoals het Beleidskompas en SDG-toetsen van

gemeenten. Bedrijven formuleren hun maatschappelijke missie ('purpose') in samenhang met hun commerciële doelen. De Europese richtlijn voor duurzaamheidsrapportage (CSRD), die in boekjaar 2024 inging, zal dit verder versterken. Uitdagingen voor integraal werken zijn capaciteit, kennis en vaak nog geschotte budgetten en beleidsinstrumenten.

Vanuit vrijwel alle sectoren klinkt het pleidooi voor meer **toekomstgericht en toekomstbestendig beleid** (zie sectorhoofdstukken). Het effectief aanpakken van grote opgaven vereist langetermijn strategische keuzes en het vasthouden van de inzet gedurende langere tijd. Jongeren pleiten voor consistente toepassing van de generatietoets en stevige betrokkenheid van jongeren bij besluitvorming. Een nationale jeugdstrategie helpt volgens de jongeren om generatierechtvaardigheid te versterken.

Het belang van samenwerking over de grenzen heen wordt door verschillende sectoren benadrukt (zie hoofdstukken van het maatschappelijk middenveld en de Rijksoverheid). Veel van de uitdagingen waar Nederland voor staat kan ons land niet alleen oplossen. Ook hebben Nederlandse burgers en bedrijven baat bij een stabiele en welvarende wereld. Dit vraagt om **investeren in wereldwijde ontwikkeling en coherent beleid**. Nederland heeft bijvoorbeeld een positief effect op de SDG's in andere landen door hulp en handel, maar heeft ook een negatieve milieu- en grondstoffenvoetafdruk over de grens. Het **aanpakken van negatieve afwenteleffecten op ontwikkelingslanden** versterkt onze geloofwaardigheid en onze geopolitieke en handelspositie. Het kabinet zet hierop in via het Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling.

Bedrijven benadrukken het **belang van een groen investeringsklimaat** voor het versnellen op de SDGs. Dat vraagt volgens hen overheidsbeleid dat heldere langetermijnkaders biedt en consistent duurzame business modellen stimuleert. De overheid kan verduurzaming financieel en commercieel aantrekkelijker maken. Inkoop en opdrachtgeverschap is één van de manieren waarop de overheid daarop inzet. Bedrijven hebben behoefte aan heldere standaarden voor impact meten en rapporteren. De Europese rapportagerichtlijn CSRD komt hieraan tegemoet. De kennissector geeft aan dat de duurzame innovatiekracht van Nederland versterkt kan worden door als overheid samenwerking en een integrale aanpak van vraagstukken in de kennissector te bevorderen, waar nu nog te vaak fragmentatie in de hand wordt gewerkt.

De meeste sectoren benadrukken het **belang van partnerschappen** (SDG 17) voor het aanpakken van onze grote uitdagingen. Burgers, netwerken, bedrijven en organisaties dragen via allerlei initiatieven bij aan duurzaamheid. De overheid kan deze energie en daadkracht ondersteunen en kanaliseren om verandering op te schalen.

Bredere **betrokkenheid van burgers** is volgens de vertegenwoordigers van alle sectoren cruciaal. Het maatschappelijk middenveld geeft aan dat de brede en actieve SDG-beweging in Nederland een goede basis daarvoor biedt. De kracht van lokale actie kan helpen om wereldwijde doelen te verbinden met lokale belangen en betrokkenheid, zoals bijvoorbeeld via de gemeenten die betrokken zijn bij Gemeenten4GlobalGoals, lokale SDG netwerken en SDG Houses. Gemeenten geven ook aan dat zij steeds vaker burgerberaden gebruiken en andere manieren van participatie om een breder gesprek over ingewikkelde opgaven en keuzes mogelijk te maken.

In de eigen hoofdstukken gaan de verschillende sectoren dieper op hun uitdagingen in:

De **Rijksoverheid** gaat in hoofdstuk B in op een toekomstbestendige economie. De economische, planetaire en sociale grenzen waar Nederland rekening mee moet houden, bieden ook kansen op een toekomstbestendige, veerkrachtige economie. De beleidsinzet van verschillende ministeries verbindt het streven naar een innovatieve, krachtige economie met verduurzaming en een inclusieve arbeidsmarkt. Een klimaatneutrale, circulaire economie zorgt niet alleen voor een duurzaam verdienvermogen, maar kan ook kansen voor mensen bieden op de arbeidsmarkt. Verantwoorde grondstoffenketens en maatschappelijk verantwoord ondernemen zijn van belang voor leveringszekerheid en toekomstbestendigheid. Bovendien versterkt dit de brede welvaart zowel in Nederland als in andere landen. In hoofdstuk B geeft de Rijksoverheid ook een overzicht van de SDG-uitdagingen in Caribisch Nederland en de beleidsinzet daar. Op het punt van bestaanszekerheid zijn afgelopen jaar belangrijke stappen gezet in Caribisch Nederland. Ook zijn stappen gezet om klimaatadaptatie en de energietransitie te ondersteunen, bijvoorbeeld via het Natuur- en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland (NMBP) en een bijdrage van €30 miljoen uit het Nationaal Groeifonds om het duurzame verdienvermogen van de eilanden te stimuleren.

Afbeelding 1: *De Duurzamen Ontwikkelingsdoelen, ofwel Sustainable Development Goals (SDG's). Bron: Verenigde Naties*

De **decentrale overheden** (gemeenten, waterschappen en provincies) laten in hoofdstuk C zien dat zij doelbewust aan de SDG's werken via hun maatschappelijke opgaven. Bijvoorbeeld op het gebied van een inclusieve samenleving, gezonde leefomgeving, water, natuur, klimaat, energie en circulaire economie. Om dat goed te kunnen doen willen zij domeinen verbinden, zoeken integrale oplossingen en samenwerking tussen verschillende overheidslagen en met de samenleving. De huidige beleidsmatige en financiële fragmentatie bemoeilijkt dit echter. Decentrale overheden vragen het Rijk om integrale in plaats van sectorale financieringsmechanismen, die hen faciliteren bij de aanpak van domeinoverstijgende opgaven. De gemeenten maakten met de VNG een gezamenlijke toekomstvisie als houvast voor een langetermijnaanpak. Zij willen daar samen met het Rijk aan werken. Specifiek vragen decentrale overheden het Rijk te zorgen dat de basis voor brede bestaanszekerheid op orde is en dat watervervuiling bij de bron wordt aangepakt.

Verduurzaming is een kernactiviteit voor **bedrijven**, zo laat het bedrijfsleven zien in hoofdstuk D. Bedrijven formuleren steeds meer concrete doelstellingen en boeken succes op bijvoorbeeld klimaat en werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Diverse ontwikkelingen jagen het verder aan, zoals de rol van de financiële sector en nieuwe wetgeving. Maar het tempo lag afgelopen jaar lager dan voorheen, zoals blijkt uit de Nieuwe Economie Index van MVO-Nederland. Bedrijven geven aan behoefte te hebben aan een koersvaste overheid. Ze zien nog te weinig erkenning voor hun duurzaamheidsinzet, er is sprake van belemmerende regelgeving en een gebrek aan *level playing field* voor de voorlopers. Het klimaat om te investeren in duurzaamheid dient versterkt te worden, aldus de sector. Een duidelijke, langetermijnvisie vanuit de overheid geeft houvast voor processen die lange termijn investeringen vergen. De nieuwe Europese rapportageregelgeving (CSRD) kan de inzet op de SDG's positief beïnvloeden, mits het niet als louter als rapportageverplichting op korte termijn wordt gezien.

Nederland heeft een groot en actief **maatschappelijk middenveld** dat bijdraagt aan alle SDG's, zowel internationaal als op landelijk,regionaal en lokaal niveau. In hoofdstuk E komt naar voren dat deze organisaties zorgen hebben over het bereiken van de SDG's in Nederland en wereldwijd. In Nederland springen de zorgen over bestaanszekerheid eruit. Internationaal maken NGO's zich zorgen over de inzet van Nederland om ook andere landen te steunen bij het behalen van de SDG's. Zij roepen op om voldoende middelen daarvoor vrij te maken. Ook roepen zij de Rijksoverheid op ervoor te zorgen dat Nederlands beleid de SDG's in andere landen niet (onbedoeld) tegenwerkt, door beleidsvoorstellen goed daarop te toetsen. In Nederland hebben organisaties behoefte om meer de handen ineen te slaan, over thema's en organisaties heen. Een overkoepelende nationale toekomstvisie zou dat makkelijker maken. Meer dan 3.200 organisaties en bedrijven tekenden daarom de oproep voor een duurzaam Regeerakkoord, waarin zij de politiek vragen om een toekomststrategie voor brede welvaart en de SDG's, waar burgers, bedrijven en organisaties over kunnen meedenken.

De **kennis- en onderwijssector** wil innovatieve kennis genereren en nieuw talent opleiden voor wat de toekomst nodig heeft. In hoofdstuk F geeft de sector aan dat de aanwezige kennis op dit moment nog onvoldoende benut wordt ten behoeve van de SDG's. Bestaande instrumenten en geldstromen geven niet genoeg ruimte voor samenwerking over disciplines en organisaties heen, voor creativiteit en experimenten. Onderwijsinstellingen integreren de SDG's op eigen initiatief in onderwijs, praktijk, onderzoek en bedrijfsvoering. Tegelijkertijd is duurzaamheid nog onvoldoende breed verankerd in het onderwijs. In de sector is behoefte aan meer mogelijkheden voor thema- en organisatie-overstijgende samenwerking, regie en verankering van duurzaamheid in alle geledingen van de sector, gesteund door een structurele aanpak vanuit de Rijksoverheid.

De **jongeren** beschrijven in hoofdstuk G de opstapeling van crises die zij ervaren. Problemen als bestaanszekerheid, mentale gezondheid, klimaat en polarisatie raken hen in het bijzonder. Zorgwekkend vinden ze dat veel jongeren aangeven weinig vertrouwen te hebben in de overheid en met name de politiek. Daarom blijft betekenisvolle jongerenparticipatie bij belangrijke besluiten van groot belang. De jongeren vragen ook om een nationale jeugdstrategie voor het integraal aanpakken van de problemen van jonge mensen in Nederland. Via het Nationaal Groeifonds zou de overheid moeten investeren in alle transities die voor jongeren belangrijk zijn. Zij doen nog een aantal andere aanbevelingen, waaronder versterking van hun financiële positie, investeren in digitale weerbaarheid en betaalbare huisvesting.

De **Annex** bij de rapportage geeft een overzicht van nieuwe beleidsinitiatieven vanuit het kabinet van het afgelopen jaar die bijdragen aan de SDG's.

Gezamenlijke inleiding

1. Naar een wereld waarin iedereen het beter heeft

Er verandert veel in de wereld en in Nederland. Geopolitieke verschuivingen en conflicten leiden tot onvoorspelbaarheid en de impact daarvan is voelbaar in het dagelijkse leven. De onzekerheid die dit met zich meebrengt, zorgt voor verminderd vertrouwen en scherpere tegenstellingen. Daarbij komt dat onze economie en maatschappij steeds vaker tegen grenzen aanlopen: we belasten de planeet zwaar en niet iedereen profiteert mee van de welvaart die we creëren.

Het belang van duurzame ontwikkeling wordt mede daardoor steeds duidelijker, omdat het bijdraagt aan welzijn en welvaart - zowel nu als voor de toekomst. Het is de kern van de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's), waar Nederland zich samen met 192 andere VN-lidstaten vrijwillig aan heeft verbonden. Werken aan de SDG's betekent werken aan brede welvaart en draagt bij aan een wereld waarin iedereen het beter heeft.

Houvast in een tijd van verandering

De SDG's bieden houvast in deze tijd van verandering. De doelen geven een perspectief om gezamenlijk te werken aan een welvarende toekomst voor iedereen, binnen de grenzen van de ruimte en de natuur. Ze helpen ook om verbanden te leggen tussen uitdagingen op economisch, sociaal en milieugebied.

Nationale aanpak van de SDG's

De duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) zijn een wereldwijd voornemen om de grote uitdagingen van onze tijd samen aan te pakken. De zeventien doelen gaan over alles wat bijdraagt aan veiligheid, welzijn en welvaart voor mensen. Het gaat om bestaanszekerheid, onderwijs en gezondheidszorg, betaalbare woningen, rechten en economische kansen. Maar ook om het beschermen van het milieu en de planeet, voor een leefbare toekomst. De SDG's bieden een wereldwijd kompas om brede welvaart te bereiken.

De doelen zijn onderdeel van de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling. Die is door alle 193 lidstaten van de Verenigde Naties in 2015 aangenomen als politieke inspanningsverplichting. Het doel is om de SDG's uiterlijk in 2030 te bereiken. De doelen gaan uit van een samenhangende aanpak, omdat het ene doel niet zonder het andere te behalen is. Ook vragen de SDG's de inzet van alle actoren in de samenleving.

De SDG's bieden geen kant-en-klare oplossingen. Elk land moet op nationaal niveau, samen met belanghebbenden, afspreken waar de prioriteiten liggen en hoe de doelen worden nagestreefd met nationaal beleid. Ook bij decentrale overheden ligt er een belangrijke rol om de doelen te vertalen naar besluiten die door burgers en organisaties op lokaal niveau gedragen worden.

Nederland wil de SDG's behalen via bestaande afspraken en mechanismen.[1] Met binnenlands beleid en de prioriteiten van opeenvolgende regeringen wordt ingezet om de SDG's nationaal te bereiken. Met beleid op buitenlandse handel en door ontwikkelingssamenwerking steunt Nederland ook andere landen bij het behalen van de doelen. Het streven naar brede welvaart versterkt deze inzet door overkoepelend te kijken naar de samenhang tussen verschillende beleidsterreinen. Dit draagt ook bij aan de ontwikkeling van beleid voor de lange termijn.

[1] Dit is vastgelegd in het Plan van aanpak inzake implementatie SDGs (2016).

Afbeelding 2: *De SDG's streven een balans na tussen de "5 P's", die leidt tot de beste uitkomst voor mens, planeet, economie en een vreedzame samenleving, met behulp van brede partnerschappen tussen alle actoren in de maatschappij. Bron: Verenigde Naties.*

Het behalen van de SDG's in Nederland is sterk verbonden met het streven naar brede welvaart, zoals opgenomen in de Miljoenennota.[2] De Sociaal-Economische Raad (SER) stelt brede welvaart zelfs centraal in zijn nieuwe doelstelling.[3] Met het onderstaande citaat raakt de SER aan de kern van de SDG-agenda.

> *"Het bevorderen van brede welvaart waar samenleving, economie en milieu in balans zijn, hier en nu, later en elders."*

Ook bedrijven willen bijdragen aan brede welvaart, zoals blijkt uit de visie van VNO-NCW en MKB-Nederland. Internationaal wordt brede welvaart (*wellbeing*) door de OESO gezien als inclusief en duurzaam welzijn, wat nauw aansluit bij de SDG's.[4] Ook bij de VN staat dit thema (*Beyond GDP*) op de agenda van de VN Toekomsttop in 2024 (de zogenaamde *Summit of the Future*).

[2] Miljoenennota 2024.
[3] Toekomstvisie SER: Perspectief op brede welvaart in 2040, Bouwen aan de economie van de toekomst: perspectief op brede welvaart in 2040 (2024).
[4] Zie het werk van de OESO onder de noemer 'WISE': Centre on Well-being, Inclusion, Sustainability and Equal Opportunity (WISE), OECD.

Brede Welvaart en SDG's

- **Brede welvaart bekijkt welvaart breder dan economische groei en materiële welvaart. Brede welvaart gaat over de kwaliteit vanleven in het hier en nu, en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of die van mensen elders in de wereld.**
- **Net als de SDG's brengt brede welvaart de samenhang tussen thema's in beeld. Dit biedt een kans om overkoepelend te kijken. Dit kan ook bijdragen aan de ontwikkeling van beleid voor de lange termijn. Ook kunnen doelen verbonden worden als ze elkaar helpen en worden mogelijke dilemma's duidelijk.**
- **Werken vanuit brede welvaart draagt bij aan de SDG's: het kijkt naar alle aspecten die nodig zijn voor veiligheid, welzijn en welvaart van mensen. Het moedigt aan te voorzien in de behoeften van vandaag zonder mogelijkheden van toekomstige generaties en mensen in andere landen aan te tasten.**
- **De thema's die voor brede welvaart belangrijk zijn sluiten nauw aan bij de SDG's, zoals deze illustratie laat zien.**

1 Subjectief welzijn

2 Gezondheid
- Goede gezondheidszorg voor iedereen (SDG3)
- Tegengaan milieuvervuiling (SDG3)
- Toegang tot gezonde voeding (SDG2)

3 Consumptie en inkomen
- Armoede terugdringen (SDG1)
- Kwalitatief goed werk (SDG8)
- Duurzame (circulaire) consumptie en productie (SDG12)

4 Onderwijs en opleiding
- Goede kwaliteit onderwijs voor iedereen (SDG4)
- Leven lang ontwikkelen (SDG4)

5 Ruimtelijke samenhang en -kwaliteit
- Toegang tot adequate woning (SDG11)
- Veilige, inclustieve, gezonde steden en dorpen (SDG11)
- Duurzame landbouw (SDG2)

6 Kapitaal
- Duurzame, inclusieve economische groei (SDG8)
- Circulaire consumptie en productie (SDG12)
- Duurzame infrastructuur, kennis en innovatie (SDG9)
- Duurzame energie (SDG7)

7 Natuurlijk kapitaal
- Duurzaam schoon water en sanitatie (SDG6)
- Klimaatactie (SDG13)
- Biodiversiteit land en zee (SDG14 en 15)

8 Sociaal kapitaal
- Veilige en vreedzame samenleving (SDG16)
- Participatie en toegang tot recht (SDG16)
- Capabele en verantwoordelijke instituties (SDG16)
- Ongelijkheid tegengaan, gelijke kansen (SDG10)
- Gelijkheid man – vrouw (SDG5)

Halverwege 2030: doorpakken op grote opgaven

De SDG's gaan over veel van de grote uitdagingen waar Nederland en andere landen mee kampen, zoals zorgen over bestaanszekerheid en een gezonde leefomgeving. Op veel punten zijn die uitdagingen met elkaar verbonden. Effectieve oplossingen moeten dat daarom ook zijn. De SDG's vragen, met andere woorden, om een geïntegreerde aanpak. Om dat inzichtelijk te maken is in vorige SDG-rapportages ervoor gekozen om niet per SDG te rapporteren over voortgang, maar de doelen te koppelen aan zes actuele maatschappelijke opgaven (zie afbeelding 5 op pagina 22).[5] In elk van die opgaven komen meerdere SDG's samen, wat een brede, samenhangende blik bevordert.

Naarmate ecologische, sociale en economische grenzen in beeld komen, worden die opgaven steeds urgenter. Juist daarom is het verontrustend dat de ambitie om de SDG's in 2030 wereldwijd te behalen onder druk staat. Door opeenvolgende crises is er sprake van stagnatie of achteruitgang op bijna 40% van de indicatoren, aldus de VN (zie afbeelding 3).[6]

Op de vierjaarlijkse SDG-top in september 2023 bespraken wereldleiders hoe ze meer vaart kunnen zetten achter het behalen van de SDG's. Ze spraken er af om financieringsmogelijkheden voor ontwikkelingslanden te verbeteren en met hernieuwde energie in te zetten op het bereiken van de SDG's.[7] Het maatschappelijke middenveld benadrukt dat Nederland die afspraak moet nakomen en moet blijven investeren in ontwikkelingslanden (zie Hoofdstuk E).

Voor het eerst in lange tijd is de armoede de afgelopen jaren bijvoorbeeld weer toegenomen. De ongelijkheid blijft stijgen. Ook klimaatverandering en biodiversiteitsverlies hebben een steeds grotere negatieve impact. Alle landen ondervinden daar inmiddels de gevolgen van.

Afbeelding 3: *Het SDG Progress Report 2023 van de VN laat zien dat op de meerderheid van de SDG-indicatoren sprake is van hetzij te trage voortgang, hetzij stagnatie of achteruitgang. Bron: Verenigde Naties.*

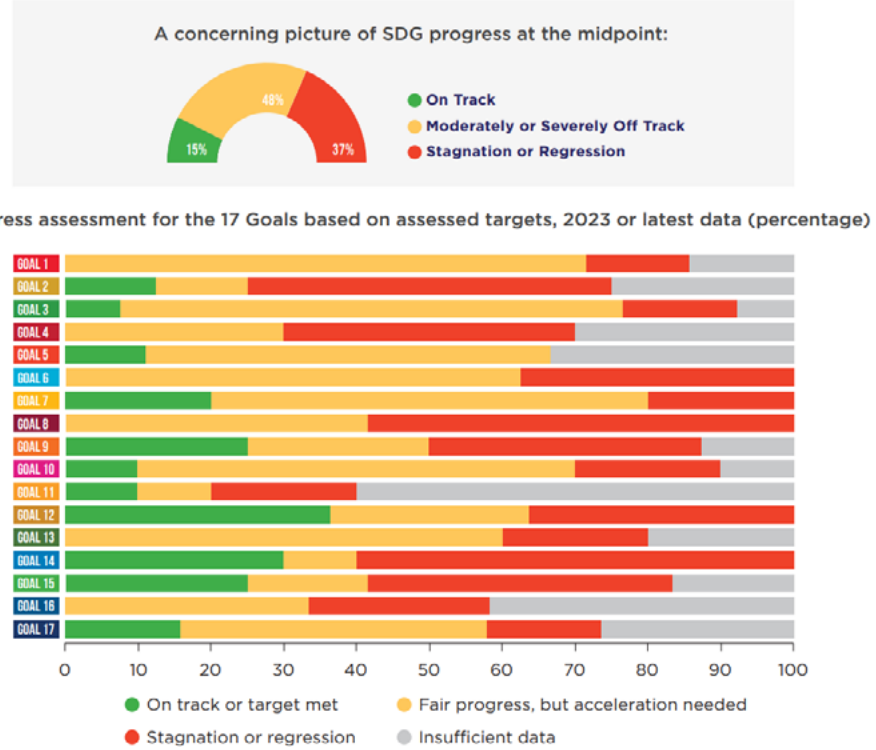

[5] Deze aanpak wordt geadviseerd door de VN in het Global Sustainable Development Report, dat elke vier jaar uitkomt. Het 2023 rapport adviseert dat lidstaten de grote opgaven systematisch aanpakken en heldere stappenplannen opstellen om ze te behalen. Dat leidt tot consistent beleid en bevordert kruisbestuiving tussen de doelen. Sinds 2022 wordt de Nederlandse voortgang op de SDG's in de nationale SDG rapportages vanuit dit perspectief beschreven.

[6] SDG Progress Report The-Sustainable-Development-Goals-Report-2023, UN (2023).

[7] Zie verslag SDG Top in de Kamerbrief met verslag van de 78e AVVN ministeriële week (december 2023).

Ook voor Nederland neemt de urgentie toe. Hoewel ons land een goede uitgangspositie heeft, laat de jaarlijkse SDG-meting van het CBS zien dat hier eveneens uitdagingen liggen. Het gaat om zowel hardnekkige oude, als nieuwe uitdagingen (zie pagina 20: Waar staat Nederland?). Met nog maar zes jaar te gaan, is een forse versnelling nodig om de doelen te halen.

Reden tot optimisme

Ondanks bovenstaande uitdagingen is er reden tot optimisme. Nederland heeft al veel bereikt dankzij een sterke economie, goede voorzieningen, sterke instituties en een lage inkomensongelijkheid. Er is ook grote vooruitgang geboekt bij de transitie naar een duurzame economie en een inclusieve samenleving. Bovendien heeft ons land een goede monitoring en verantwoordingscyclus opgezet van de voortgang op brede welvaart en de SDG's.[8]

Daarnaast kan Nederland bouwen op een enorme energie en inzet vanuit de samenleving en het bedrijfsleven als het gaat om bijdragen aan duurzaamheid (zie Hoofdstuk D en E). De SDG's spreken veel organisaties aan als een gedeeld kompas. Dat blijkt uit het feit dat meer dan 3.200 bedrijven en organisaties een gezamenlijke oproep doen aan de formerende partijen om een duurzaam regeerakkoord te sluiten met brede welvaart en de SDG's als basis. Ruim 1450 organisaties zijn al aangesloten bij het platform SDG Nederland en de zeventien SDG-allianties. Ook daarbuiten gaan bedrijven, opleidingen en andere organisaties met de doelen aan de slag.[9]

Positief is ook dat de bewustwording en de ambitie rondom de grote opgaven de afgelopen jaren sterk zijn toegenomen. De uitdaging is echter om de verandering in de praktijk op te schalen.[10]

Randvoorwaarden om door te pakken

Burgers, overheden, bedrijven en andere organisaties maken al een positief verschil binnen hun eigen invloedssfeer. Tegelijkertijd geven sectoren aan dat om de omslag naar een toekomstbestendige economie en samenleving mogelijk te maken, meer nodig is. Ze vragen om betere randvoorwaarden die helpen bij het streven naar brede welvaart en de SDG's. Uit de verschillende hoofdstukken van de sectoren en de input van de penvoerders voor deze gezamenlijke inleiding komen drie belangrijke hefbomen naar voren om meer vaart en impact te kunnen maken richting 2030:

- Een gedeeld toekomstbeeld, heldere langetermijnkaders en samenhang
- De juiste randvoorwaarden voor een duurzame economie
- Versterkte betrokkenheid en partnerschappen in de hele maatschappij

Voor het bedrijfsleven zijn deze drie componenten noodzakelijk voor een sterker ondernemersklimaat, gericht op groene investeringen. Ook vanuit andere sectoren komen deze boodschappen consistent naar voren. Paragrafen 2 tot en met 4 gaan hier nader op in.

2. Een gedeeld toekomstbeeld, heldere langetermijnkaders en samenhang

De grote uitdagingen waar de SDG's over gaan, vragen om een integrale aanpak en een lange adem. Vanuit alle sectoren klinkt de roep om een gedeelde visie op de toekomst van Nederland en heldere langetermijnkaders om die te bereiken. Dat biedt burgers, bedrijven en andere organisaties collectieve 'grip', zoals door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) wordt bepleit.[11] Denken vanuit brede welvaart draagt bij aan de coherentie van die inzet, nu, later en met oog voor de effecten over de grenzen heen.

[8] De *Monitor Brede Welvaart & SDG's* van het CBS meet jaarlijks de voortgang op het bereiken van brede welvaart en de SDG's. De geïntegreerde aanpak van brede welvaart en SDG's door het CBS wordt internationaal gezien als een goed voorbeeld. De Nationale SDG Rapportage en de CBS Monitor worden jaarlijks door het kabinet aan het parlement gezonden, voorzien van een kabinetsreactie.

[9] De eerste Nederlandse SDG Barometer gaf aan dat steeds meer bedrijven verwachten om met de SDG's aan de slag te gaan: Duurzame ontwikkeling wordt steeds belangrijker voor Nederlandse organisaties - SDG Nederland (2022). Ook de SDG- en duurzaamheidsmonitor van het Nederlandse bedrijfsleven, die binnenkort zal verschijnen, laat zien dat veel bedrijven de SDG's als handvat voor duurzaamheid gebruiken.

[10] Zie het hoofdstuk over Nederland in de tweede vrijwillige SDG rapportage van het Koninkrijk aan de VN Voluntary National Review Netherlands (2022).

[11] Zie het rapport Grip; het maatschappelijk belang van persoonlijke controle, WRR (2023).

Een aantrekkelijk toekomstbeeld

Het begint met een aantrekkelijk toekomstbeeld om samen aan te werken. Verschillende organisaties uit het SDG-netwerk namen daartoe al het initiatief. De Sociaal-Economische Raad (SER) lanceerde begin 2024 zijn Perspectief op Brede Welvaart in 2040. De Jonge Klimaatbeweging (JKB) werkt aan transitieplannen om het toekomstbeeld van Nederland uit de Jonge Klimaatagenda verder in te vullen. De gemeenten werken samen met de VNG aan het Toekomstbeeld Nederland 2040, met brede welvaartsdoelen voor een groener, menselijker en krachtiger Nederland op lokaal niveau.

> *"Nederland heeft behoefte aan een verhaal over de toekomst, dat helpt om keuzes te maken. We moeten niet 'van crisis naar crisis' bewegen, maar tijdig de goede beslissingen nemen om ingrijpende maatschappelijke opgaven die op ons afkomen, het hoofd te kunnen bieden" (Leonard Geluk, directeur van de VNG).*

De Miljoenennota 2024 biedt daarbij zo een langetermijnperspectief.[12] De nota stelt dat brede welvaart voor de toekomst betekent dat we moeten investeren in mensen en moeten werken binnen de grenzen van het klimaat en de natuur. Dat schept een helder beeld van de veranderingen die op ons afkomen en een kader om verschillende grote uitdagingen in samenhang aan te pakken. Ook de WRR adviseert de overheid te "investeren in plannen die aansprekend en solide zijn", gebaseerd op de best mogelijke kennis van hoe de wereld werkt en met perspectief op een betere toekomst.[13]

Uit de silo's: samen werken aan grote opgaven

De ingewikkelde opgaven van onze tijd vragen om een goede verbinding tussen doelen die elkaar raken. De stukjes van de puzzel kunnen immers niet los van elkaar worden gezien, want het ene doel kan vaak niet zonder het andere behaald worden. Inzet op een bepaald thema, kan ook positieve of negatieve (neven)effecten hebben op andere thema's. Denk bijvoorbeeld aan het belang van sterke en rechtvaardige democratische instituties om de rechten van burgers te waarborgen, maar ook als basis voor stabiliteit en ontwikkeling van de economie. De Miljoenennota 2024 geeft verschillende voorbeelden van hoe beleidsthema's met elkaar verweven zijn en waar gewaakt moet worden voor mogelijke tegenstellingen. Incoherent beleid kan leiden tot minder effectieve resultaten of hogere kosten, die soms pas op de lange termijn zichtbaar worden. Zo geven bedrijven aan dat verouderde regelgeving een belemmering vormt voor de circulaire economie (zie Hoofdstuk D).

Sectoren zien brede welvaart en de SDG's als een goed kompas om de synergie te versterken tussen sociale, economische en milieudoelen. Werken vanuit een aantal overkoepelende maatschappelijke opgaven wordt als nuttig ervaren. Het verbindt beleidsthema's en brengt actoren samen die vanuit een verschillende invalshoek naar de uitdagingen kijken. Een dergelijke aanpak is bijvoorbeeld te lezen in de recente SDG-rapportage van de gemeente Rotterdam.

Positief is de lancering van het Beleidskompas in 2023 door de Rijksoverheid. Daarmee worden nieuw beleid en nieuwe wet- en regelgeving beter getoetst aan brede welvaart en de SDG's. Het doel is om goed in kaart te brengen wat de gevolgen kunnen zijn van beleidskeuzes op mens, maatschappij, economie en het milieu. Het kompas kijkt ook naar hoe beleid invloed heeft op de verdeling tussen generaties en de mogelijke effecten op verschillende regio's of op andere landen.

Meer opgavegericht samenwerken tussen ministeries wordt aangemoedigd vanuit de Ontwikkelagenda Rijksdienst. Voorbeelden van zo'n opgavegerichte aanpak zijn het Perspectief op de Nederlandse Economie of de Nota Ruimte, die in ontwikkeling is. Ook de ontwikkeling van de nieuwe Jeugdstrategie laat een integrale aanpak zien (zie kader). De integratie van brede welvaart in de begrotingscyclus biedt een meer samenhangende kijk op grote beleidsopgaven. In de CBS-publicatie Factsheets Brede Welvaart van Prinsjesdag 2023 is in één oogopslag te zien hoe de beleidsprioriteiten van elk ministerie verbonden zijn aan meerdere SDG's en brede welvaartthema's.

[12] Zie de brede welvaartanalyse in de Miljoenennota 2024.
[13] Zie noot 12.

Nationale jeugdstrategie

Jongeren zijn hard geraakt door de crises van de afgelopen jaren. Zij willen dat problemen integraal en structureel worden aangepakt om te zorgen voor verbetering op de korte en op de lange termijn (zie Hoofdstuk F). Het jongerenplatform van de Sociaal-Economische Raad (SER) riep in 2022 op om een nationale jeugdstrategie te maken.[14] In juni 2023 stemde de Tweede Kamer unaniem in met een motie die de regering vraagt om een integrale jeugdstrategie. De staatssecretaris van VWS heeft in de Voortgangsbrief Jeugd van december 2023 aangegeven die te zullen ontwikkelen. Op dit moment wordt een proces-voorstel uitgewerkt dat naar verwachting rond de zomer met de Tweede Kamer zal worden gedeeld.

'Omkering' op lokaal niveau

Ook op decentraal niveau is de trend naar een integrale aanpak zichtbaar. In de Verenigingsstrategie VNG 2030 – Stap naar voren staat het begrip 'omkering' centraal: gemeenten pakken grote maatschappelijke vraagstukken op die de leefwereld van inwoners beïnvloeden. Verschillende lokale overheden verbinden hun collegeakkoorden, begroting of andere plannen aan de SDG's en brede welvaart, zoals Leeuwarden, Aalten en Maasgouw. Ook past een groeiend aantal gemeenten een uitgebreide SDG-toets toe bij het ontwikkelen van nieuw beleid.

Daarnaast formuleren steeds meer bedrijven hun maatschappelijke missie (*purpose*) in samenhang met hun commerciële doelen. De Europese richtlijn voor duurzaamheidsrapportage (CSRD), die in boekjaar 2024 inging, zal dit nog versterken.[15] De SDG's kunnen helpen om duurzame ambities te verstevigen en verankeren, mits bedrijven de richtlijn niet louter als een verplichting zien (zie Hoofdstuk D).

Toch blijft het een uitdaging om integraal werken in de praktijk te brengen. Binnen de overheid komt dat onder meer doordat capaciteit en budgetten vaak nog per beleidsthema verdeeld zijn. Zo moeten gemeenten soms bepaalde elementen juist uit een integraal plan schrappen om aanspraak te kunnen maken op specifieke 'potjes' van het Rijk (zie Hoofdstuk C).

De toekomst vandaag al meewegen

Om ervoor te zorgen dat besluiten ook in de toekomst een positief effect blijven hebben, moeten de langetermijngevolgen van beleid goed worden meegewogen. Op dat punt staat Nederland voor aanzienlijke uitdagingen. De CBS Monitor Brede Welvaart & SDG's waarschuwt voor een afname van brede welvaart voor latere generaties door het overmatig gebruik van onze hulpbronnen, of 'kapitalen', hier en nu.

Als antwoord daarop pleiten sectoren voor meer toekomstgericht en toekomstbestendig beleid. Dat vraagt strategische keuzes op de lange termijn en het vasthouden aan die inzet gedurende langere tijd. Met name voor jongeren is dat van groot belang. Zij vragen om met een generatietoets lang vooruit te kijken en willen dat jongeren bij belangrijke besluitvorming betrokken worden. Een nationale jeugdstrategie helpt volgens jongeren om generatierechtvaardigheid te versterken. De WRR roept de Tweede Kamer op om meer toekomstgericht te werken.[16] De belangen van toekomstige generaties maken ook deel uit van de nieuwe doelstelling van de SER.[17]

> *"Goed vooroudersschap vraagt dat we de opgaven van vandaag niet doorschuiven naar de volgende generaties." (SER)*

Ook binnen de Rijksoverheid wordt eraan gewerkt de aandacht voor de lange termijn te versterken.[18] Om de belangen van toekomstige generaties een plek aan tafel te geven, bood de Nationale SDG-coördinator ministeries een 'SDG Toekomststoel' aan. In hun brief aan de formerende partijen vragen de secretarissen-generaal van de ministeries een volgend kabinet om structureel het langetermijnperspectief in overweging te nemen bij

[14] Advies Verkenning Veelbelovend: kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021, SER Jongerenplatform (2022).
[15] De richtlijn geldt in eerste instantie alleen voor grote bedrijven.
[16] Toekomstgericht Beleid. Perspectieven en agenda's, WRR (2024).
[17] Perspectief op brede welvaart in 2040, SER (2024).
[18] Zie ook de Miljoenennota 2024.

de politieke besluitvorming. De Studiegroep Begrotingsruimte adviseert om brede welvaart te gebruiken als basis voor een coalitieakkoord en om toekomstige financiële uitdagingen nu al aan te pakken.[19] Toekomstige generaties staan ook bij de VN op de agenda tijdens de *Summit of the Future* van september 2024. Daarbij is Nederland samen met Jamaica trekker van een Verklaring over Toekomstige Generaties.

Effecten over de grens: voetafdruk en duurzaam investeren

Veel van de uitdagingen waar Nederland voor staat, kan ons land niet alleen oplossen. Wereldwijde uitdagingen vragen om een coherente aanpak. Nederlandse burgers en bedrijven hebben bovendien baat bij een stabiele en welvarende wereld. Daarom ondersteunt Nederland ontwikkelingslanden bij het bereiken van de SDG's en werkt het via internationale afspraken samen met andere landen, bijvoorbeeld om klimaatverandering en armoede terug te dringen.[20]

Tegelijkertijd heeft de manier waarop wij in eigen land brede welvaart bereiken effect op de welvaart van mensen elders. De CBS Monitor laat zien dat Nederland een positief effect heeft door hulp en handel. Tegelijkertijd heeft Nederland een aanzienlijke land-, grondstoffen-, en broeikasgasvoetafdruk op andere landen. Dat betekent dat voor de producten die we importeren, land, grondstoffen en broeikasgasuitstoot in het buitenland nodig is. Nog kritischer is de internationale *spillover index*, die aangeeft dat Nederland een aanzienlijk negatieve invloed heeft op het bereiken van de SDG's in andere landen.[21]

Die negatieve afwenteleffecten zijn bovendien schadelijk voor de relatie met landen die de gevolgen van onze voetafdruk ervaren. Dat geeft het kabinet aan in de vorig jaar verschenen Afrikastrategie.[22] Het aanpakken van negatieve afwenteleffecten op ontwikkelingslanden versterkt daarentegen onze geloofwaardigheid en helpt daarmee ook onze geopolitieke en handelspositie.

Nederland zet in op het verkleinen van de afwenteleffecten via het Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling.[23] Ook het Beleidskompas vraagt om deze effecten goed in kaart te brengen bij het maken van nieuw beleid.[24] Verder investeert Nederland in duurzame transities in opkomende economieën, via het combinatielandenbeleid van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.[25] Door zijn grote mondiale handelspositie, heeft Nederland de potentie om een grote bijdrage te leveren aan de verduurzaming van handelsrelaties.

3. De juiste randvoorwaarden voor een duurzame economie

Een groen investeringsklimaat is cruciaal om de SDG's sneller te bereiken. Een belangrijk doel van de SDG-agenda is een toekomstbestendige economie die werkt voor iedereen (SDG 8). Die legt een basis voor het bereiken van de andere doelen.

Het bedrijfsleven wil daaraan bijdragen, maar heeft behoefte aan consistent langetermijnbeleid wat duurzame business modellen stimuleert (zie Hoofdstuk D). Een goed voorbeeld is het klimaatakkoord, waarin bedrijven met de overheid precieze afspraken hebben gemaakt en waarbij financiering beschikbaar is gemaakt. Dat heeft een positief effect op de CO_2-reductie. Een soortgelijke aanpak zou volgens het bedrijfsleven ook voor andere terreinen moeten worden gerealiseerd, zoals de circulaire economie.

Sectoren wijzen op een aantal belangrijke hefbomen die de overgang naar een duurzame en inclusieve economie helpen maken. Ze benoemen het lonend maken van duurzame bedrijfsmodellen, meer SDG-impactfinanciering, het stimuleren van duurzame innovatie en het vaststellen van standaarden voor het meten en evalueren van impact.

[19] Bijsturen met het oog op de toekomst, 17e Studiegroep Begrotingsruimte (2023).
[20] Zie Beleidsnota Doen waar Nederland goed in is (2022) en Beleidskader Mondiaal Multilateralisme (2022).
[21] Zie de spillover ranglijst van het Europe Sustainable Development Report 2023-24.
[22] Zie p.20 Nederlandse Afrikastrategie 2023-2032 (2023).
[23] Zie het jaarverslag over het Actieplan dat op 15 mei 2024 aan de Kamer is verzonden.
[24] Dit komt tegemoet aan verschillende Kamermoties die opriepen om de effecten van beleid op ontwikkelingslanden beter te toetsen, laatstelijk Motie Ceder.
[25] Beleidsnota Doen waar Nederland goed in is (2022).

Duurzaamheid moet lonend zijn

Duurzame en inclusieve businessmodellen moeten nu vaak concurreren onder 'oude' economische voorwaarden. Dat werkt opschaling van duurzame business modellen tegen. De Nieuwe Economie Index (NEx) van MVO Nederland staat in 2024 op 17,5%, een toename van slechts een procentpunt ten opzichte van een jaar eerder. De stijging vlakt ook verder af, wat volgens MVO Nederland aangeeft dat de verduurzaming in het bedrijfsleven tegen beleidsgrenzen aanloopt. Om in 2030 de gestelde duurzaamheidsdoelen te halen, zou volgend jaar al een kwart van de Nederlandse economie duurzaam moeten opereren. De overheid kan verduurzaming financieel en commercieel aantrekkelijker maken, aldus bedrijven (zie Hoofdstuk D). De WRR roept in het advies 'Goede Zaken' de overheid op om heldere kaders te scheppen.[26] Volgens de WRR is het nu te makkelijk om te verdienen aan zaken die schade toebrengen aan mens of milieu. Er is daarbij verbetering op komst. De Europese richtlijn voor IMVO (Corporate Sustainability Due Diligence Directive, CSDDD) is aangenomen door het Europees Parlement en zal naar verwachting binnenkort worden bekrachtigd door de Raad. De CSDDD verplicht grote bedrijven gepaste zorgvuldigheid toe te passen in hun waardeketen om zo risico's voor mens en milieu te identificeren, te voorkomen en aan te pakken.

Veel bedrijven zetten in de tussentijd belangrijke stappen, zoals blijkt uit het *Forward Faster* initiatief van UN Global Compact (UNGC). Bedrijven leggen zich daarbij toe op vijf thema's die het bereiken van de SDG's versnellen: gendergelijkheid (SDG 5), klimaatactie (SDG 13), leefbare lonen (SDG 8), waterveerkracht (SDG 6) en SDG-financiering en -investering (SDG 17). Het bedrijfsleven wil daarnaast zijn inkoopkracht inzetten voor duurzaamheid: in juni werd het *Manifest Sustainable Procurement* gelanceerd.

Ook de overheid wil via haar inkoopbeleid en als opdrachtgever duurzaam en inclusief ondernemen stimuleren. Het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeverschap en Inkoop uit 2022 helpt om dat steeds breder in de praktijk te brengen. Zo werd de gemeente Hengelo in 2023 verkozen tot de meest inspirerende *Global Goals*-gemeente dankzij de vernieuwende aanpak van haar marktplein: dat werd zo groen, sociaal en economisch aantrekkelijk mogelijk ingericht dankzij het gebruiken van de SDG's als criterium in de aanbesteding.[27]

Afbeelding 4: *Het overhandigen van de SDG Toekomststoel door de Nationale SDG-coördinator, Sandra Pellegrom, aan plaatsvervangend Secretaris-Generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Mark de Boer.*

Vergroot SDG-impactfinanciering

Financiering van de SDG's is een wereldwijde uitdaging waar ook bedrijven een rol in kunnen en moeten spelen. Nederland bevordert innovatie door het voor private partijen makkelijker te maken om in de SDG's te investeren. Investeringen van pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen verschuiven bijvoorbeeld steeds meer richting verduurzaming. De *National Advisory Board on Impact Investing* (NAB) werkt samen met partners uit de financiële sector om investeringen met een positieve maatschappelijke impact verder te vergroten.

[26] Rapport Goede zaken. Naar een grotere maatschappelijke bijdrage van ondernemingen, WRR (2023).
[27] De officiële VN-term voor de SDG's is *Sustainable Development Goals*. Sommige organisaties (waaronder de VNG) kiezen ervoor de term *Global Goals* te gebruiken (soms ook 'werelddoelen').

Innoveren voor duurzaamheid
De CBS Monitor Brede Welvaart & SDG's laat zien dat Nederland een stevige economische basis heeft met lage werkeloosheid (SDG 8) en innovatiekracht (SDG 9). Er is groot potentieel om een koploper te zijn, zoals blijkt uit de Nederlandse positie op vlak van zonne-energie. Daarvoor is wel meer aandacht nodig voor duurzame innovatie.[28]

De kennissector vraagt om een andere aanpak om duurzame innovatiekracht te versterken (zie Hoofdstuk F). Huidige structuren dragen te vaak bij aan versnippering. Er is behoefte aan financierings- en samenwerkingsmogelijkheden over de grenzen van thema's en instellingen heen. Innoveren voor de toekomst vereist bovendien om meer te denken vanuit transformatie, zo geeft de Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie (AWTI) aan in het advies 'In dienst van de toekomst – Van optimalisatie naar transformatie'. Volgens de raad moet Nederland zich voor de ambities op het gebied van wonen, zorg en klimaat "meer richten op wat in de toekomst nodig is en niet langer het bestaande in stand houden."

Impact maken en meten
Een struikelblok voor bedrijven en organisaties is het gebrek aan vergelijkbare standaarden voor het maken en meten van impact. De Europese richtlijn CSRD legt vanaf boekjaar 2024 wel een basis voor convergentie. Grote bedrijven die onder de richtlijn vallen, moeten gedetailleerd rapporteren over hun duurzaamheidsdoelstellingen en -resultaten. De standaarden die Europa daarvoor heeft vastgelegd, komen grotendeels overeen met de toonaangevende internationale standaarden GRI en ISSB. Daarmee wordt een belangrijke stap gezet naar een wereldwijd vergelijkbaar raamwerk voor duurzaamheidsrapportages.

Wel zouden bedrijven die werken aan de SDG's en daarover rapporteren, baat hebben bij een duidelijke verbinding tussen de doelen en de Europese standaarden. Een bedrijf of organisatie kan bijvoorbeeld aan de hand van de SDG's een brede duurzaamheidsstrategie ontwikkelen die het rapporteren volgens de Europese CSRD-standaarden vergemakkelijkt. Ook de ontwikkeling van de internationale ISO-norm voor SDG-management in organisaties kan daarbij helpen. Het Nederlandse Normalisatie-instituut NEN denkt hierover mee. De norm wordt naar verwachting in 2025 gepubliceerd.

Ondanks deze verbeteringen blijft er een veelheid aan thematische standaarden en meetmethoden om de impact op specifieke SDG's te meten. Met name het midden- en kleinbedrijf (MKB) heeft behoefte aan inzicht en capaciteit om daarin de weg te vinden. De randvoorwaarden voor impactondernemers worden op lokaal niveau versterkt door bijvoorbeeld de City Deal Impact Ondernemen, waarin overheden met bedrijven en andere partners samenwerken.

4. Versterkte betrokkenheid en partnerschappen: samen ga je verder

Het aanpakken van de grote uitdagingen kan alleen samen. De SDG's kunnen door geen enkele actor alleen bereikt worden. Samenwerking is dan ook een belangrijke hefboom voor versnelling. Burgers, bedrijven en organisaties dragen via allerlei initiatieven al bij aan duurzaamheid en saamhorigheid. Maar sectoren geven aan dat de overheid deze energie en daadkracht beter kan ondersteunen en kanaliseren met oog op de SDG's. Ook zouden succesvolle partnerschappen gesteund moeten worden om verandering op te schalen. De kracht van lokale actie kan helpen om wereldwijde doelen te verbinden met lokale belangen.

Betrokkenheid, burgerberaden en toekomstgericht onderwijs
De omslag naar een toekomstbestendige economie en samenleving is niet alleen een technische of beleidsmatige operatie, maar raakt ook aan persoonlijke keuzes en maatschappelijke normen en waarden. Een voorbeeld daarvan is de herwaardering van praktische scholing en maakberoepen en daarmee samenlopend de versterking van kansengelijkheid in het onderwijs en op de arbeidsmarkt.[29] Ook het debat over consumentenkeuzes werd het afgelopen jaar intensief gevoerd. Tegelijkertijd neemt daarmee het risico op polarisatie rondom die thema's toe. Toch voelen de meeste burgers zich betrokken bij maatschappelijke uitdagingen. Met elkaar praten over de ingewikkelde opgaven kan helpen om oplossingen te vinden die mensen enthousiast maken.

[28] Dit blijkt uit verschillende internationale ranglijsten, zoals de Global Sustainable Competitiveness Index 2023 en het Future of Growth report 2024, WEF (2024).
[29] Bijvoorbeeld via Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2022-2025 (2022), en de Werkagenda VIA: Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (2021); zie ook Voortgang van de Werkagenda VIA - eindrapport 0-meting monitor (2023).

Een toenemend aantal overheden werkt daarom met burgerberaden om een diepgaander gesprek tussen burgers onderling en met besluitvormers mogelijk te maken, zoals in Rheden, Leiden en Maastricht.[30] Daarmee dragen overheden bij aan SDG 16. Dat doel benadrukt dat alle burgers moeten kunnen meepraten over besluiten. Ook bedrijven en andere organisaties investeren meer in het betrekken van stakeholders.[31] Jongeren in het bijzonder worden daarbij vaker geraadpleegd, ook door gemeenten. Ook aandacht voor de lange termijn wordt beter ingebed in besluiten van bedrijven en ministeries, bijvoorbeeld via toekomstraden en jongerenadviesraden.

Toekomstgericht onderwijs

De kennis- en onderwijssector wil jongeren voorbereiden op wat de economie van de toekomst nodig heeft (zie Hoofdstuk F). Steeds meer onderwijsinstellingen integreren duurzaamheid aan de hand van de SDG's in hun onderwijs, praktijk, onderzoek en bedrijfsvoering.[32] Wel is er behoefte aan een structurele aanpak en ondersteuning vanuit de Rijksoverheid.[33] Het kabinet gaf in oktober 2023 aan een strategie voor duurzaamheid in het onderwijs te willen opstellen.

Daarnaast is er groeiende aandacht voor de persoonlijke kant van transities. Denk aan het aanpassingsvermogen van mensen, persoonlijke inzet en de rol die cultuur kan spelen bij het geven van hoop en nieuwe inzichten. De *Inner Development Goals* (IDG's) zijn vanuit dat oogpunt ontwikkeld, en krijgen steeds meer aandacht wereldwijd. Ook in Nederland is er een groeiend aantal *IDG Hubs*.

Think global, act local

De kracht van de SDG's is dat de doelen wereldwijd, nationaal, regionaal en lokaal relevant zijn. 'Lokalisering', werken vanuit lokale betrokkenheid, krijgt daarom steeds meer aandacht. In Nederland krijgt die lokale dimensie van duurzaamheid vorm via een breed scala aan burgerinitiatieven, coöperaties en lokale samenwerkingsverbanden tussen gemeenten, kennisinstellingen, ngo's en bedrijven. Er zijn inmiddels 134 gemeenten die zich hebben aangesloten bij het Gemeenten4GlobalGoals-netwerk van de VNG. In elke provincie is een bestuurder uit een *Global Goals*-gemeente beschikbaar als verbinder. De recente SDG-rapporten van Amsterdam, Utrecht en Rotterdam vertalen de SDG's naar ambities voor de eigen stad.[34] Lokale SDG-netwerken en SDG Houses op twaalf plekken in Nederland laten zien dat mensen zich collectief en individueel betrokken voelen en in actie willen komen.

Innovatieve partnerschappen maken het verschil

Organisaties uit verschillende sectoren werken steeds meer samen in innovatieve partnerschappen om maatschappelijke uitdagingen geïntegreerd aan te pakken. Daarbij wordt vaker de verbinding tussen groene, sociale en economische doelen gelegd. De zeventien SDG-allianties spelen een belangrijke rol om die dwarsverbanden te versterken. Recent werden de Unie van Waterschappen en de Vewin verwelkomd als nieuwe coördinatoren voor SDG 6 (duurzame drinkwatervoorziening en sanitatie). Maatschappelijke organisaties signaleren dat het goed zou zijn geslaagde initiatieven strategischer te verbinden en op te schalen als daarmee de impact vergroot kan worden (zie Hoofdstuk E).

Conclusie

De SDG's geven de basisvoorwaarden voor veiligheid, welzijn en welvaart – in Nederland en in de rest van de wereld, zowel nu als in de toekomst. Het is daarom zaak om het behalen van de doelen te versnellen richting 2030. De betrokkenheid en inzet van burgers, organisaties, overheden, experts en bedrijven is daarbij onmisbaar. Nederland kan trots zijn op de enorme energie en daadkracht van een groot scala en organisaties die zich op alle niveaus inzetten voor de SDG's. De Rijksoverheid kan daarop bouwen en zorgen voor een coherente, langetermijngerichte aanpak van de grote uitdagingen van onze tijd. Samen naar een wereld waarin iedereen het beter heeft.

[30] Rheden (CO_2 neutraliteit): https://www.watisjouwrheden.nl/burgerberaad-g1000-rheden/; Leiden (plekberaad voor de toekomst, wel al 2022): https://leiden2022.nl/activiteiten/plekberaad-voor-de-toekomst Maastricht (veerkrachtige leefomgeving): https://www.gemeentemaastricht.nl/stad/actueel/persbericht/burgerberaad-maastricht-biedt-15-adviezen-aan
[31] Zie bijvoorbeeld het rapport over stakeholder inclusion als versneller voor de SDG's, UN Global Compact Network Netherlands met steun van VNO-NCW (2022).
[32] Zie bijvoorbeeld de SustainaBul.
[33] Kamerbrief Ministerie van LNV (2023), zie ook Onderzoek PO/VO, leren voor morgen.
[34] *Voluntary Local Reviews* Amsterdam, Rotterdam, Utrecht.

Waar staat Nederland volgens de cijfers?

Elk jaar meet het CBS of Nederland voortgang boekt richting de SDG's. De denktank SDSN meet of Europese landen de doelen echt zullen bereiken in 2030. Europese landen gaan **een-derde** van de **subdoelen** niet halen in 2030. Naast milieu-uitdagingen zien veel Europese landen stagnatie op armoede en tegengaan van ongelijkheid. Nederland daalt enkele plekken in de Europese SDG-ranglijst naar **plek 18** met een score van **70,1**[1]. Net als andere landen zal ons land de SDG's niet halen in 2030 met het huidige tempo.

Europese voortgang

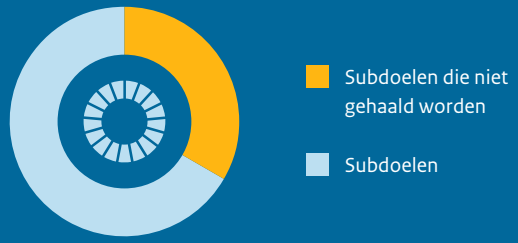

Top 20 van de Europese SDG-ranglijst 2023-2024

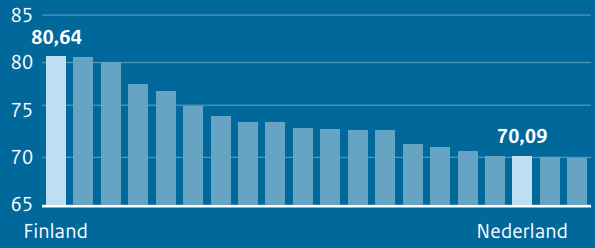

Hier & nu

Wat gaat goed?

- Hoge brede welvaart. De meeste mensen (84%) zijn tevreden met hun leven.
- Sterke economie en lage werkeloosheid (SDG 8), sterke industrie, infrastructuur en innovatie (SDG 9).
- In tegengaan van armoede koploper in Europa, maar relatieve armoede stijgt (SDG 1)
- Goede Europese positie in inclusie en sociale voorzieningen. 8e plek inde 'Leave-no-one-behind index' van SDSN.
- SDG 4 (kwaliteitsonderwijs) toont vooral positieve trends in de CBS Monitor, maar SDSN heeft zorgen gezien de lage PISA scores. W.b. leesvaardigheid staat NL in Europa achteraan, met rekenen echter in de kopgroep.
- SDG 3 (goede gezondheid en welzijn) trends zijn stabiel, maar Nederlanders leven gemiddeld minder lang in goede gezondheid dan in veel andere Europese landen.

Grootste uitdagingen

- Natuur en biodiversiteit (SDG 15)
- Onderdelen van SDG 6 (water)
- Wonen (SDG 11)
- Ervaren criminaliteit: in vergelijking met Europese landen zijn relatief veel Nederlanders (bijna 20%) slachtoffer van traditionele criminaliteit (SDG 16).

Later

- Uitdaging is om brede welvaart veilig te stellen voor toekomstige generaties. Grootste zorg is stagnatie en achteruitgang van biodiversiteit & natuur (SDG 15). Waterstress neemt toe (SDG 6). Op waterkwaliteit heeft Nederland in Europa een lage positie.
- Nederland boekt goede vooruitgang op klimaatactie (SDG 13), maar op onderdelen zoals emissies staat het in de achterhoede in Europa.
- Volgens SDSN gaat Nederland in het huidige tempo de doelen voor duurzame landbouw (SDG 2), klimaat (SDG 13), duurzame productie en consumptie (SDG 12) en natuur en biodiversiteit op land en onder water (SDG's 14 en 15) zeker niet halen.
- SDG 10 (tegengaan van ongelijkheid): de financiële houdbaarheid staat onder druk door o.a. vergrijzing en stijgende schulden van huishoudens.

Elders

- Nederland heeft volgens SDSN een aanzienlijke negatieve voetafdruk op andere landen. Het staat op de laagste plek van de Europese 'spillover index'.
- De broeikasgas, land- en grondstoffenafdruk van Nederland is aanzienlijk en laat volgens de CBS-cijfers nog geen daling zien.
- Handel, bijvoorbeeld met ontwikkelingslanden, draagt bij aan SDG's in andere landen. De invoer uit lagemiddeninkomenslanden en de invoer uit hogeinkomenslanden hebben een stijgende trend. De invoer uit lageinkomenslanden en die uit hogemiddeninkomenslanden is stabiel.
- Nederland heeft ook positieve effecten op 'elders' door ontwikkelingshulp (0,7% BNP), overdrachten en kennisoverdracht aan studenten uit niet-Europese landen.

1 CBS Monitor Brede Welvaart & SDG's 2024, 2) Europe Sustainable Development Report 2023/24 (SDSN/IEEP). Verschillen tussen rapporten komen voort uit verschil in gebruikte indicatoren en werkwijze. CBS kijkt naar de trends richting de doelen, terwijl SDSN en OESO kijken of doelen in 2030 behaald worden met huidige tempo. Het CBS gebruikt gecombineerde SDG- en brede welvaartindicatoren die op onderdelen aan de Nederlandse situatie zijn aangepast. SDSN gebruikt de officiële VN-indicatoren. Dit betekent bijvoorbeeld dat armoede door het CBS gemeten wordt op basis van de nationale definitie, waar de VN de internationale armoedegrens van 2,15 USD per dag gebruikt. SDSN gebruikt naast officiële data (van o.a. CBS en Eurostat) ook data van wetenschappelijke instellingen en toonaangevende NGO's.

Rijksoverheid

Naar een toekomst-bestendige economie

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid

Waar de gezamenlijke inleiding de grote trends en ontwikkelingen op het vlak van de SDG's beschrijft, focust dit hoofdstuk op de bijdrage van de Rijksoverheid. Het laat zien welk beleid al is ingezet, en hoe toekomstig beleid kan bijdragen aan brede welvaart en de SDG's. Het hoofdstuk zoomt in op de inspanningen van het kabinet om de SDG's in 2030 te halen, en kijkt daarbij naar zowel Europees als Caribisch Nederland. De bijbehorende annex geeft weer welk nieuw beleid het afgelopen jaar heeft bijgedragen aan de SDG's en brede welvaart.[35]

De SDG's gaan over veel van de grote maatschappelijke uitdagingen in Nederland. Dat blijkt ook uit de vrijwillige rapportage van het Koninkrijk aan de VN van 2022. Die rapportage laat zien hoe Nederland voortgang boekt op zes samenhangende opgaven, waarin verschillende SDG's samenkomen:

1. Een eerlijke klimaat-, energie- en watertransitie
2. Een duurzaam en gezond landbouw- en voedselsysteem, natuur en biodiversiteit
3. Een inclusieve circulaire economie en verantwoorde grondstoffenketens
4. Een inclusieve samenleving met gelijke kansen en een open overheid
5. Menselijk welzijn, wonen en ontwikkelen in een gezonde omgeving
6. Mondiale verantwoordelijkheid

In het rapport staan aanbevelingen van stakeholders voor hoe deze uitdagingen versneld kunnen worden aangepakt. Dat kan onder meer door maatschappelijke waardencreatie door organisaties en bedrijven financieel lonend te maken. Ook benadrukt het rapport de noodzaak om gedragsverandering te bespreken, net als de behoefte om succesvolle partnerschappen op te schalen. Een andere belangrijke aanbeveling is om meer samenhang en regie in het beleid te brengen, met de SDG's en brede welvaart als leidraad. Met dit in gedachten focust het hoofdstuk van de Rijksoverheid elk jaar op de samenhangende beleidsinzet ten aanzien van deze maatschappelijke opgaven.

Afbeelding 5: *De SDG's komen samen in zes samenhangende opgaven voor Nederland.*

[35] In 2019 zegde het toenmalige kabinet naar aanleiding van de Motie-Van den Hul aan de Kamer toe om in relevant nieuw beleid op eenvoudige wijze inzichtelijk te maken aan welke SDG's het bijdraagt. De Annex laat dit zien voor afgelopen jaar.

Op elke uitdaging zijn het afgelopen jaar stappen gezet om Nederland toekomstbestendig te maken. De samenhang tussen beleidsdoelen wordt daarbij steeds meer leidend. Doelen beïnvloeden elkaar op allerlei manieren. Goed inzicht in kruisbestuiving of mogelijke negatieve effecten van doelen op elkaar is belangrijk voor evenwichtig beleid. Zo kan de duurzaamheidstransitie niet alleen bijdragen aan de vermindering van klimaatrisico's, maar ook positieve gevolgen hebben voor de gezondheid van mensen en nieuwe banen creëren. Maar er kunnen ook verdelingseffecten zijn die bestaanszekerheid raken. Het is belangrijk om attent te blijven op waar gevolgen van beleid neerslaan en of beleidsinitiatieven elkaar onbedoeld tegenwerken, bijvoorbeeld ook door negatieve effecten op ontwikkelingslanden. De SDG's vragen om een dergelijke brede blik. Dit draagt ook bij aan een duidelijk investeringsperspectief op de lange termijn. Dat laatste is belangrijk voor de private sector en investeerders die willen weten waar ze aan toe zijn.

Dit jaar wordt in dit hoofdstuk ingezoomd op een inclusieve circulaire economie en verantwoorde grondstoffenketens, en de mondiale verantwoordelijkheid van Nederland. Daarbij wordt ook iets breder gekeken hoe de Rijksoverheid werkt aan een toekomstbestendige economie waarin iedereen kan meedoen.

Een economie voor brede welvaart

In de Miljoenennota 2024 schetst het kabinet een toekomstbeeld van de Nederlandse economie, waarin brede welvaart wordt gecreëerd binnen de grenzen van klimaat en natuur. Met het Perspectief op de Nederlandse economie zette het kabinet afgelopen jaar de koers uit voor een economie die focust op mensen en op de samenleving. Die heeft vier dominante kenmerken: ze is innovatief, duurzaam, met een sterke positie in een weerbaar Europa, en de Nederlandse samenleving doet mee en profiteert mee van de brede welvaart die wordt gecreëerd.

Dit toekomstbeeld met vier pijlers voor de economie van de toekomst helpt bedrijven om hun strategie aan te scherpen. Bedrijven zullen in voldoende mate aan deze vier pijlers moeten voldoen om in Nederland te floreren. Ook de overheid neemt de vier pijlers als uitgangspunt voor haar beleid. Daarmee bouwen we aan een toekomstbestendige economie.

"In deze economie is geld vooral een middel, geen doel op zichzelf. Het is een economie voor mensen, een economie waarin iedereen mee kan komen. Tevens een economie die rekening houdt met de grenzen van het klimaat en de natuur." (Miljoenennota 2024)

Afbeelding 6: *De toekomstbestendige economie maximaliseert brede welvaart, door innovatief en duurzaam te zijn, met een sterk Nederland in een weerbaar Europa, waarin de samenleving in voldoende mate participeert en profiteert van economische groei. Bron: Perspectief op de Nederlandse economie: innovatief, duurzaam, sterk en welvarend (2023).*

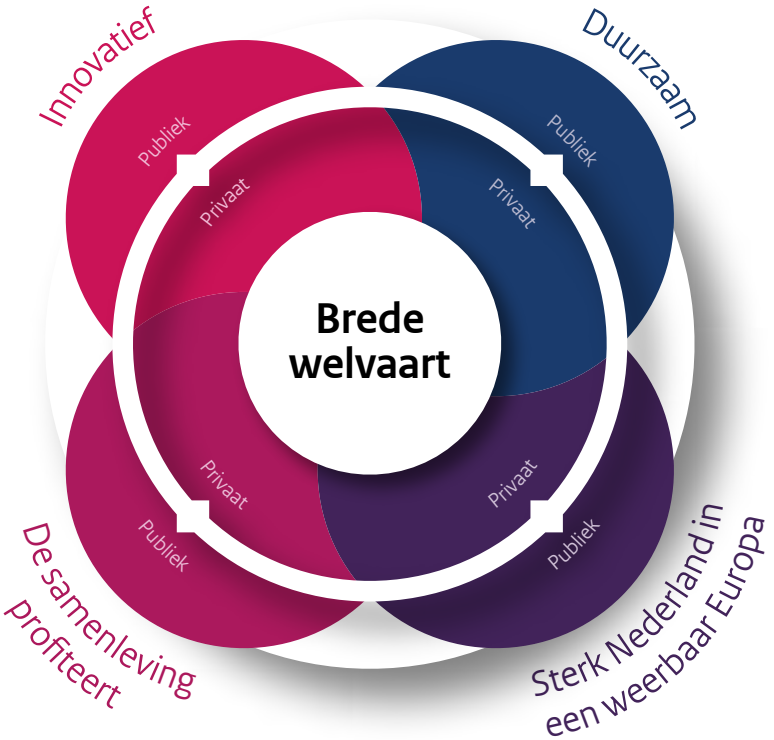

Deze aanpak houdt rekening met de economische, planetaire en sociale grenzen. Maar ook met de kansen die een veranderende wereld biedt, zodat we een sterk land blijven.

1. Economische grenzen en kansen

Nederland beschikt over een van de meest concurrerende economieën ter werelden en is de op vier na grootste van de EU. Met 4,3% in 2022 groeide de Nederlandse economie bovendien sneller dan het EU-gemiddelde.[36] Dit is onder meer te danken aan een hoogwaardige infrastructuur, sterke rechtsstaat en hoogopgeleide beroepsbevolking. In de basis kent Nederland dan ook een goede uitgangspositie.[37]

Toch zijn er aandachtspunten en is ons concurrentievermogen geenszins een vanzelfsprekendheid. Zo kent Nederland een relatief hoog niveau van arbeidsproductiviteit, maar wel met een relatief lage groei. Dit komt mede door achterblijvende investeringen in R&D en onderwijs.[38] Ook lijkt ons vestigings- en ondernemingsklimaat in toenemende mate onder druk te staan. Uit de Monitor Ondernemingsklimaat blijkt dat de waardering van het Nederlandse ondernemingsklimaat onder bedrijven afneemt – zowel in zijn algemeenheid als op deelfactoren. Het belastingklimaat, de uitvoerbaarheid van regelgeving, financiering (specifiek durfkapitaal), voorspelbaarheid van beleid en het sentiment over het bedrijfsleven komen naar voren als algemene verbeterpunten. Tevens blijkt dat in 2023 ongeveer een op de zes bedrijven op zijn minst regelmatig overwoog om bedrijfsactiviteiten naar het buitenland te verplaatsen.[39]

Daarnaast heeft de Nederlandse economie een te grote voetafdruk als het gaat om water- en landgebruik en CO_2-uitstoot. Daarmee lopen we tegen planetaire grenzen aan (zie hieronder). Dat heeft niet alleen gevolgen voor Nederland zelf, maar ook voor ontwikkelingslanden waar de negatieve gevolgen van ons beleid voelbaar zijn. Denk aan de opwarming van het klimaat, het verlies van biodiversiteit en andere desastreuze gevolgen. Die hebben op hun beurt ook weer een negatief effect op Nederland, op het gebied van gezondheid (zoals pandemieën), wereldwijde stabiliteit en verdienvermogen. Innovatie is van essentieel belang om al die uitdagingen het hoofd te bieden en om de economie mee te laten bewegen met deze tijd.

Nationaal Programma Verduurzaming Industrie

De Klimaat- en Energieverkenning (KEV) van 2022 stelde vast dat ook voor de industrie de reductiedoelen haalbaar zijn, maar dat dan wel randvoorwaarden zoals een adequate energie-infrastructuur tijdig op orde moeten zijn. Om dat te bereiken is meer regie en samenhang nodig. Daarom presenteerde het kabinet in maart 2023 het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (NPVI). Daarmee wil het zoveel mogelijk onduidelijkheid wegnemen over de randvoorwaarden die nodig zijn om verduurzaming mogelijk te maken. Het programma stuurt aan op een versnelde realisatie van de investeringen die leiden tot zowel verduurzaming van bestaande industrie als tot de komst van nieuwe duurzame productiefaciliteiten.

Als antwoord op deze uitdagingen heeft het kabinet een aantal samenhangende initiatieven gelanceerd om de toekomstbestendige concurrentiekracht van de Nederlandse economie te versterken. Zo zet het kabinet in op het bevorderen van de start en doorgroei van startups en scale-ups, omdat deze groep innovatieve bedrijven niet allen veel bijdraagt aan ons verdienvermogen maar ook aan het oplossen van de maatschappelijke uitdagingen en het versterken van onze geopolitieke weerbaarheid.[40] Daarnaast is in januari 2024 de Nationale Technologie Strategie gepubliceerd waarmee wordt ingezet op het bevorderen van 10 prioritaire sleuteltechnologieën die veel bijdragen aan ons verdienvermogen, het realiseren van de missies van het missiegedreven innovatiebeleid en het versterken van onze nationale veiligheid en die

[36] Economische groei, CBS.
[37] Twee erkende voorbeelden van ranglijsten op dit gebied zijn de Global Competitiveness Index (GCI) en de World Competitiveness Ranking (WCR). Sinds 2015 behoort Nederland in de GCI consistent tot de top zes. In de WCR schommelt de positie van Nederland in de laatste vijf edities tussen plek zes en vier. In de Global Innovation Index (GII) bevindt Nederland zich al jaren in de top tien; wel lijkt vanaf 2018 een dalende trend te zijn ingezet.
[38] Hoewel we boven het EU-gemiddelde scoren, valt op dat Nederland achterloopt op het OESO-gemiddelde als het gaat om investeringen in onderzoek en ontwikkeling (R&D). Ook ten opzichte van belangrijke concurrerende landen blijft ons land achter.
[39] Zie Antwoord op vragen van de leden Tjeerd de Groot en Sneller over het bericht 'Werkgevers: bedrijven verplaatsen nieuwe investeringen naar het buitenland', Tweede Kamer der Staten – Generaal (2024).
[40] Kamerbrief over startups en scale-ups als motor voor transities en groei, Rijksoverheid (2024).

Nederlands technologisch leiderschap mogelijk maken. Tevens wordt met de Strategie Digitale Economie prioriteit gegeven aan digitalisering. Ook heeft het kabinet geïnvesteerd in beter beleid voor start-ups en scale-ups als motor voor transities en groei.[41] Het kabinet heeft verder geïnvesteerd in het duurzame verdienvermogen van Nederland, onder meer met de Strategische agenda ondernemingsklimaat en het Nationaal Groeifonds.[42]

Ook buiten de landsgrenzen kunnen Nederlandse bedrijven bijdragen aan het behalen van de SDG's en daarmee aan brede welvaart en welzijn. Het kabinet ziet Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) als een belangrijk vertrekpunt voor het verduurzamen van internationale waardeketens. Met behulp van IMVO en door *due diligence*, of gepaste zorgvuldigheid, toe te passen, kunnen bedrijven risico's voor mens en milieu identificeren en waar nodig aanpakken. Op die manier kunnen ze vanuit hun kernactiviteiten ook elders een positieve impact creëren.

Toegang tot kritieke grondstoffen en verduurzaming van ketens

Met de Nationale Grondstoffenstrategie heeft het kabinet een aanpak uiteengezet voor het bewerkstelligen van leveringszekerheid van kritieke grondstoffen waarbij verduurzaming van de winning, verwerking en handel een randvoorwaarde is. De Europese Commissie heeft recentelijk een voorstel voor de Critical Raw Materials Act (CRMA) gepubliceerd, dat goed aansluit bij deze benadering. In de Afrikastrategie benadrukt het kabinet het belang van partnerschap om samen met Afrikaanse landen hun aandeel in (duurzame) waardeketens met de EU te vergroten.

Nederland ziet de totstandkoming van Europese wetgeving in de vorm van de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD) als een belangrijke mijlpaal in het beleid voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Europese regels voor multinationale ondernemingen zorgen voor een gelijk speelveld met andere bedrijven in de EU en een grotere impact bij het Europees en mondiaal bevorderen van mensenrechten en milieubescherming. Het kabinet zal in lijn met motie Van der Graaf (Kamerstuk 29237, nr. 198) bij de implementatie van de CSDDD de mogelijke effecten voor ontwikkelingslanden zo goed mogelijk in kaart brengen aan de hand van de SDG toets uit het Beleidskompas.

De komende jaren is het van belang om gericht te investeren in de technologieën waarin Nederland wereldspeler wil zijn. Die hebben we nodig om onze invloed te behouden, talent te blijven aantrekken, en te werken aan de brede welvaart die we nastreven. De overheid moet zich daarom meer richten op het stimuleren van groeisectoren als *deep tech*, de groene maakindustrie, de circulaire economie en hoogwaardige digitale diensten, zoals kunstmatige intelligentie en digitale platformen. Zo verstevigen we onze internationale concurrentiepositie en zorgen we voor duurzame welvaart, zowel in Nederland als elders in de wereld.

2. Planetaire grenzen en kansen

Nederland staat in 2024 voor grote uitdagingen op het vlak van ecologische duurzaamheid: de gevolgen van klimaatverandering worden zichtbaarder, de biodiversiteit in Nederland blijft achteruitgaan en er zijn steeds meer zorgen over vervuiling in de directe leefomgeving van mensen. Ook wereldwijd zijn deze problemen breed voelbaar. Grotendeels worden deze problemen veroorzaakt door de grote hoeveelheden grondstoffen die we gebruiken om producten te maken en energie en voedsel te produceren. De milieudruk als gevolg van die activiteiten overschrijdt de grenzen van wat de aarde aankan. Ook geopolitiek speelt een rol bij grondstoffengebruik. Nederland wil minder afhankelijk worden van andere landen voor de levering van grondstoffen.

[41] Zie noot 41.

[42] Enkele behaalde resultaten: opzetten van de Monitor Ondernemingsklimaat, nieuw beleid op het gebied van startups en scale-ups en meer gericht investeren, de Actieagenda mkb-dienstverlening, het Actieplan groene en digitale banen, investeringen via het European Tech Champions Initiative (ETCI), een onderzoek binnen zes sectoren dat inzichtelijk heeft gemaakt welke verplichtingen ondernemers als meest belastend ervaren en de ontwikkeling van de website regeldrukmonitor.nl.

In de Global Sustainable Competitiveness Index 2023 staat Nederland slechts op de negentiende plek achter zeventien Europese landen en Japan. Dat is te wijten aan de lage score op de natuurlijke kapitaalindex, die laat zien hoe landen omgaan met grondstoffen en producten die we uit de natuur halen. Ook in de Monitor Brede Welvaart & SDG's van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) komt de zorg terug over het gebruik van natuurlijk kapitaal.[43] Nederland scoort in de monitor laag op SDG 15 (leven op land, biodiversiteit). In de Cambridge Competitive Sustainability Index 2022 doet Nederland het met een vierde plek dan weer iets beter.

De samenhangende inzet om de economie te verduurzamen is dan ook van belang om binnen de grenzen van klimaat en natuur te opereren én voor de duurzame innovatiekracht van Nederland. De overgang naar een inclusieve circulaire economie en verantwoorde grondstoffenketens vormt daarbij de basis en kan ook een katalysator zijn voor veel andere doelen.

Nationaal Programma Circulaire Economie 2023-2030

In een circulaire economie worden spullen die nu nog als afval worden gezien, hergebruikt. Zo hebben we minder of geen nieuwe grondstoffen uit de aarde nodig. Het kabinet wil dat de economie in 2050 volledig circulair is. Het Nationaal Programma Circulaire Economie 2023-2030 (NPCE) bevat maatregelen om de komende jaren zuiniger om te gaan met grondstoffen.

Het NPCE gaat in op de verdere uitwerking van het ambitieuze klimaatdoel voor de circulaire economie. Het sturen en faciliteren van (internationale) duurzame, circulaire ketens draagt immers bij aan de klimaatopgave. De overheid moet de economische, fysieke en sociale omgeving inrichten zodat het voor bedrijven en burgers logisch, makkelijk en eerlijk wordt om te kiezen voor duurzame en circulaire producten.

Het Nationaal Programma Circulaire Economie 2023-2030 (NPCE) draagt bij aan het behalen van meerdere SDG's en maatschappelijke opgaven. Dat doet het zowel vanuit een ecologische als een sociale en economische dimensie. Denk aan het tegengaan van klimaatverandering (energie- en klimaatbeleid), een schoner milieu en leefomgeving (lucht-, water- en bodembeleid), herstel van biodiversiteit (natuurbeleid) en een grotere leveringszekerheid van grondstoffen (handelsbeleid).

De agenda van het NPCE is van toepassing op verschillende spelers binnen de Rijksoverheid, maar ook op externe partijen zoals bedrijven, maatschappelijke organisaties en decentrale overheden. Bij de totstandkoming van het programma werden daarom bewust veel stakeholders betrokken. Het is wel een uitdaging om focus te houden, want veel thema's kunnen aan het NPCE gekoppeld worden.

Het doel van het NPCE is om de hele waardeketen te betrekken en van een brede ambitie naar implementatie te gaan. Het programma neemt verschillende productgroepen onder de loep, zoals kunststoffen, consumptiegoederen, biomassa en voedsel. Daarbij wordt gekeken naar het beprijzen van sommige producten en het stimuleren van andere, en naar het introduceren van normen. Zo wil het programma richting geven aan sectoren en tegelijkertijd ruimte creëren voor innovatie en ontwikkeling. Zo wordt er bijvoorbeeld in de textielsector gestimuleerd om meer tweedehands kleding te kopen, maar tegelijkertijd ook producenten te verplichten hun producten voor te bereiden voor hergebruik en recycling. Ook internationale samenwerking is een belangrijk onderdeel van het NPCE, met name binnen de EU. Onder meer om te voorkomen dat bedrijven hun productie naar elders verhuizen.

Ondanks bovenstaande maatregelen blijft het een uitdaging om op weg naar een circulaire economie concrete, ambitieuze en realistische subdoelen uit te werken. Precies daarom is het belangrijk om alle betrokken partijen over de hele waardeketen te blijven betrekken.

[43] Natuurlijk kapitaal en brede welvaart in Nederland, CBS (2022).

Klimaatdoel 2030

Circulariteit en klimaatneutraliteit hangen nauw samen als pijlers voor een duurzame economie. In 2023 was het klimaatdoel voor 2030 voor het eerst in zicht, concludeerde de Klimaat- en Energieverkenning 2023 van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Maar om het wettelijke klimaatdoel van 55 procent CO_2-reductie met meer zekerheid te kunnen halen, is het cruciaal om alle plannen zo ambitieus en zo snel mogelijk uit te werken en te implementeren. Er moeten op korte termijn keuzes worden gemaakt over de financiering van de klimaatplannen en over welke beleidsinstrumenten passend zijn. Dat kan gaan over subsidies, normeringen, verplichtingen en fiscale maatregelen. Zo is in het politiek akkoord over de CSDDD een verplichting opgenomen voor bedrijven voor het opstellen van een klimaatplan, inclusief reductiedoelen voor 2030/2050.

3. Sociale grenzen en kansen

De economie van de toekomst is gericht op brede welvaart voor mensen en zorgt dat iedereen kan meedoen. Hiermee wordt gezorgd dat de economie van de toekomst binnen sociale grenzen blijft en gelijke kansen biedt voor iedereen. De arbeidsmarkt speelt daarbij een onmisbare rol. Die moet adaptief en inclusief zijn om de transitie naar een toekomstbestendige economie mogelijk te maken. De krappe arbeidsmarkt biedt ook kansen om te investeren in mensen en te werken aan maatschappelijk waardevol werk, kansengelijkheid en bestaanszekerheid.

De duurzaamheidstransitie leidt tot een alsmaar toenemende vraag naar werknemers met de juiste kennis en vaardigheden. Het is een uitdaging om goed opgeleide mensen klaar te stomen, juist op een moment dat de onderwijsprestaties in Nederland erop achteruit zijn gegaan, ook ten opzichte van andere landen.[44] Om toch voldoende arbeidskrachten voor te bereiden op een toekomstbestendige economie zijn het Actieplan Groene en Digitale Banen en Human Capital Agenda's opgericht.

[44] Resultaten_PISA-2022_in_vogelvlucht , Universiteit Twente (2023).

Leven lang ontwikkelen

Het kabinet vindt het belangrijk dat mensen zich een leven lang kunnen ontwikkelen. Dat helpt mensen veerkrachtig te kunnen omgaan met transities en biedt hen de kans om hun arbeidsmarktpositie te verbeteren. Levenslang leren draagt bij aan participatie, productiviteit, een goed inkomen en daarmee aan een inclusieve maatschappij. Een adaptieve beroepsbevolking die zich blijft ontwikkelen met het oog op een veranderende economie is bovendien nodig voor het behalen van de SDG's. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) stelt bijvoorbeeld in zijn begroting dat voldoende technisch personeel een randvoorwaarde is voor het in stand houden van het vervoers- en watersysteem. Dat geldt ook voor de groene en digitale transitie, waarvoor de juiste vaardigheden vereist zijn bij de beroepsbevolking.

Afbeelding 7: *Leven lang ontwikkelen. Bron: SZW.*

Leren en werken zijn dan ook een belangrijke voorwaarde voor het behalen van meerdere SDG's, zowel voor het individu (bestaanszekerheid, onderwijs) als voor een toekomstbestendige economie (SDG 8). Met beleid gericht op Leven Lang Ontwikkelen wil het kabinet de arbeidsmarkt inrichten voor de uitdagingen en kansen van de toekomst. De SLIM-regeling stimuleert bijvoorbeeld leren en ontwikkelen in het mkb. In 2023 was daar €51 miljoen voor beschikbaar. Ook worden resterende STAP-middelen ingezet voor een tijdelijke scholingsregeling gericht op kraptesectoren, zoals de energiesector, zorg, onderwijs, techniek en ICT. Voor die regeling is in de periode 2024-2027 in totaal €73,3 miljoen beschikbaar gesteld.

Ontwikkelpaden voor kraptesectoren

De ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), Economische Zaken en Klimaat (EZK), en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) werken samen met sectoren en arbeidsmarktregio's aan een verbetering van de (zij-)instroom richting kraptesectoren. Die plannen werden in november 2023 aangekondigd. Het doel is dat werkzoekenden en werkenden zich via een 'ontwikkelpad' kunnen omscholen tot volledig gekwalificeerde beroepskrachten. Aan elke functie wordt een mbo-opleiding gekoppeld, die geheel of grotendeels in de praktijk kan worden gevolgd. De opleidingen kunnen waar nodig worden aangevuld door hbo- of brancheopleidingen. Het eerste ontwikkelpad is gericht op de kinderopvang. De intentie is om daarna soortgelijke ontwikkelpaden te maken voor andere kraptesectoren, te beginnen met de techniek-, bouw- en energiesector.

Een inclusieve arbeidsmarkt

Zonder een inclusieve arbeidsmarkt, waarbij iedereen kan deelnemen aan de economie, is het onmogelijk om een inclusieve maatschappij te bereiken. Met het arbeidsmarktpakket, dat in april 2023 werd gepresenteerd, streeft het kabinet naar een arbeidsmarkt die meer in balans en toekomstbestendig is. In zo'n markt zijn bedrijven wendbaar, maar hebben werknemers ook voldoende werk- en inkomenszekerheid. Het pakket, dat wordt gesteund door sociale partners, omvat een groot aantal maatregelen. Onder meer om flexibele arbeidskrachten en zzp'ers grotere zekerheid te bieden. Maar ook om bedrijven te ondersteunen tijdens een calamiteit of crisis, waardoor zij personeel kunnen behouden. De maatregelen dragen bij aan gelijktrekking op de arbeidsmarkt en meer gelijkwaardige (sociale) bescherming. Dit demissionaire kabinet streeft ernaar het pakket zo ver mogelijk uit te werken in wet- en regelgeving, zodat een volgend kabinet er desgewenst snel mee verder kan gaan.

Groene en digitale banen om de SDG's te behalen

In februari 2023 is het Actieplan Groene en Digitale Banen gelanceerd door de ministeries van EZK, OCW en SZW. Het omvat maatregelen om de krapte op de arbeidsmarkt aan te pakken, met name in sectoren die belangrijk zijn voor een ondernemende, innoverende en duurzame samenleving. Het kabinet zet daarvoor in op vier pijlers:

1. Verhogen van de instroom in bètatechnisch onderwijs
2. Het behoud en vergroten van de instroom in de bètatechnische arbeidsmarkt
3. Arbeidsproductiviteitsgroei
4. Versterken van de aansturing en tegengaan versnippering.

Bij alle vier de pijlers is een goede samenwerking tussen werkgevers, werknemers, onderwijs en overheden essentieel.

Conclusie: op weg naar een toekomstbestendige economie

De samenhangende beleidsinitiatieven laten zien hoe het kabinet, samen met partners in het bedrijfsleven en de maatschappij, zorgt voor een coherente langetermijnaanpak van de grote transitieopgaven. Het illustreert dat opgavegericht werken fundamenteel is om te komen tot een toekomstbestendige economie.

Bedrijven, burgers en de overheid hebben gezamenlijk van Nederland een welvarende economie gemaakt. Om ook in de toekomst succesvol te blijven, is het essentieel dat deze partijen blijven samenwerken, met creativiteit en lef. De economie van de toekomst streeft naar brede welvaart door innovatie, duurzaamheid en sociale inclusie. Dat moet de positie van Nederland versterken binnen een veerkrachtig Europa en iedereen in de samenleving laten profiteren van de economische groei. Met die uitgangspunten bouwen de overheid en het bedrijfsleven aan een vitale economie met aandacht voor een toekomstgerichte arbeidsmarkt als motor voor ontwikkeling.

4. Caribisch Nederland en de SDG's

Caribisch Nederland, dat zijn de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba (de BES-eilanden), kent aanzienlijke uitdagingen wat betreft de SDG's. Het principe van niemand achterlaten betekent dat bijzondere aandacht nodig is voor deze eilanden. Zo leeft in Caribisch Nederland een op drie inwoners in armoede. De Rijksoverheid spant zich in om de situatie op de drie eilanden te verbeteren. Dit doet de ze stapsgewijs. Hierbij is het goed om te realiseren dat de drie Caribische eilanden geografisch en sociaaleconomisch behoorlijk van elkaar verschillen.

Op 30 november 2023 heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de tweede Monitor Brede Welvaart en SDG's Caribisch Nederland gepubliceerd. Daarin werd gekeken naar negen van de zeventien SDG's. In vergelijking met de eerste editie van de monitor in 2022 werden twee doelen toegevoegd (SDG's 4 en 7: kwaliteitsonderwijs en betaalbare en duurzame energie). De komende twee jaar wordt de monitor verder uitgebreid, met als doel de brede welvaart op de BES-eilanden volledig in kaart te brengen.

Trends

Over het algemeen zijn de trends op middellange termijn vrij constant. Zo is de tevredenheid over het leven op alle drie de eilanden groot, groter dan in Europees Nederland.[45] De trends op het gebied van levensverwachting en gezondheid zijn stabiel tot positief, met een klein verschil tussen mannen en vrouwen.

De monitor laat over het afgelopen decennium positieve ontwikkelingen zien op het gebied van inkomen en armoedebestrijding. Zo is het mediane en gemiddelde besteedbare inkomen tussen 2011 en 2021 gestegen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, hoewel er in 2021 ten opzichte van 2020 een kleine daling te zien was.

Hoogopgeleide vrouwen

Het valt op dat vrouwen vaker hoogopgeleid zijn dan mannen op Bonaire en Sint Eustatius. Op Saba is het percentage tussen de geslachten vrijwel gelijk. Desondanks zijn vrouwen op alle drie de eilanden sterk ondervertegenwoordigd in hogere posities.

Afbeelding 8: *Bezoek Staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Digitalisering aan Caribisch Nederland. Bron: BZK.*

Werkloosheid

De werkloosheid is het afgelopen decennium op de drie eilanden afgenomen, hoewel die op Sint Eustatius in 2022 weer licht is toegenomen. De werkloosheid in Caribisch Nederland ligt erg laag en is over het algemeen (iets) lager dan in Europees Nederland. De inkomensongelijkheid op de eilanden is de voorbije tien jaar gelijk gebleven, maar ligt aanzienlijk hoger dan in Europees Nederland. Toch is een grote meerderheid op de eilanden tevreden met zijn of haar financiële situatie.

[45] 87,5% van de bevolking zei in 2021 tevreden te zijn met het leven. De meest recente CBS Monitor geeft aan dat dit in Europees Nederland op 84,2% ligt.

Bestaanszekerheid en duurzaam verdienvermogen
Bij het aantreden van het kabinet-Rutte IV is er met het coalitieakkoord structureel €30 miljoen extra beschikbaar gemaakt voor Caribisch Nederland. Deze financiële middelen dienen hoofdzakelijk om de inkomenspositie van werkenden en uitkeringsgerechtigden te verbeteren en de kosten van het levensonderhoud te verlagen. Ook worden de middelen van de Openbare Lichamen op de eilanden ermee vergroot.

Bestaanszekerheid versterken
In oktober 2023 heeft de commissie Sociaal Minimum Caribisch Nederland vastgesteld dat de relatief lage inkomens op de eilanden niet in verhouding staan tot de relatief hoge kosten van het levensonderhoud.[46] Het kabinet heeft daarom op Prinsjesdag structureel €32 miljoen vrijgemaakt om de bestaanszekerheid op de eilanden te versterken. Dit komt bovenop de middelen uit het coalitieakkoord. Met het extra geld moeten maatregelen worden genomen in lijn met de adviezen van de commissie. Op de BES eilanden zijn het minimumloon (bij een 40-urige werkweek), de uitkeringen en kinderbijslag aanzienlijk omhoog gegaan. Per 1 juli 2024 zullen het minimumloon en de uitkeringen op de BES-eilanden verder stijgen. Hierdoor komen minder huishoudens elke maand structureel geld tekort. Aan een groot aantal aanbevelingen moet nog opvolging worden gegeven. Met name aanbevelingen om de kosten van levensonderhoud structureel te verlagen.

Energietoelage
Tussen 2020 en 2022 zijn de elektriciteitskosten op Bonaire, Sint Eustatius en Saba flink gestegen. In 2024 blijft de energietoelage van $1.300 per jaar voor lage inkomens van kracht, net als de verlaging van het vaste stroomtarief. De tarieven voor drinkwater en internet worden in 2024 verder verlaagd. Het kabinet maakt in 2024 opnieuw gratis schoolmaaltijden mogelijk en stelt ook weer $1 miljoen beschikbaar ter ondersteuning van het lokale armoedebeleid in Caribisch Nederland. Voor het versterken van openbaar vervoer wordt structureel $700.000 beschikbaar gesteld.

Klimaatadaptatie en energietransitie
Caribisch Nederland krijgt steeds meer te maken met de gevolgen van klimaatverandering. De eerste fase van het Natuur- en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland (NMBP) financiert onderzoeken en projecten met betrekking tot erosiebestrijding, regenwaterbeheer, ruimtelijke ordening en natuur- en koraalherstel.[47] Daarnaast zet het NMBP ook in op ontzilting van zeewater, waardoor de eilanden weerbaarder worden tegen langdurige droogte.[48]

Verduurzamen elektriciteitsproductie
Het kabinet heeft in 2022 €33,6 miljoen vrijgemaakt voor het verder verduurzamen van de elektriciteitsproductie op de BES-eilanden. Daarnaast zijn grote stappen gezet om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Door de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen, nemen ook de gevolgen van volatiele brandstofprijzen af.[49] Dat moet op de lange termijn leiden tot lagere kosten voor elektriciteit en daarmee tot een sterkere financiële positie van huishoudens.

Met het oog op het versterken van het duurzaam verdienvermogen is vorig jaar €30 miljoen vrijgemaakt uit het Nationaal Groeifonds (NGF). Daarbovenop komt er in samenspraak met de eilanden nog een losstaand programma.[50] Dit jaar zal er ook worden gewerkt aan een klimaatplan voor elk eiland van Caribisch Nederland, met daarin maatregelen die worden vastgesteld door zowel de Openbare Lichamen als het Rijk.[51]

[46] 'Een waardig bestaan. Een sociaal minimum dat voorziet in toenemend perspectief op zelfredzaamheid,' Commissie Sociaal Minimum Caribisch Nederland (2023).
[47] Kamerstukken II 2022/23, 26406, nr. 190.
[48] Kabinetsreactie adviesrapport "Het is nooit te laat", (2023).
[49] Zie noot 49.
[50] Zie passage 'Een betere toekomst voor het hele Koninkrijk' in het Coalitieakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst', en Aanbiedingsbrief bij Conceptregeling regionaal investeringsfonds mbo 2024-2027i, (2023).
[51] Zie noot 49.

Decentrale overheden

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Unie van Waterschappen (UvW) en de provincies.

De taken van decentrale overheden zijn onlosmakelijk verbonden met de doelstellingen van de Agenda 2030. Naar schatting is 65 procent van de SDG-doelstellingen niet haalbaar zonder de inzet van decentrale overheden. Denk aan het terugdringen van ongelijkheid, maatschappelijke integratie, een prettige en veilige leefomgeving, duurzame productie en consumptie, en kwalitatief en participatief bestuur. Dat zijn allemaal kerntaken die zijn belegd bij gemeenten, waterschappen en provincies.

Maar de decentrale overheden staan voor grote uitdagingen. Hun takenpakket is in de afgelopen jaren gegroeid, terwijl de beschikbare middelen zijn geslonken. Kortom: ze moeten met minder meer bereiken. Beleidsmatige en financiële fragmentatie bemoeilijkt bovendien de al complexe maatschappelijke opgaven. Er is daarom behoefte aan een gezamenlijke toekomstvisie, met integrale oplossingen waarbij de verschillende overheidslagen verbinding opzoeken.

SDG's en integraliteit

'Een stap naar voren'

Decentrale overheden spelen een centrale rol bij de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd. Juist daarom is er behoefte aan een duidelijke toekomstvisie als houvast. Dat blijkt uit de Verenigingsstrategie 2030 die de VNG het afgelopen jaar heeft gelanceerd. Daarin zetten decentrale overheden een symbolische 'stap naar voren', om in te spelen op de verbinding tussen beleidsterreinen en de balans te bewaken tussen sociale, economische en fysieke doelstellingen.

Om met verschillende instanties aan zo'n gezamenlijke toekomstvisie te werken heeft de VNG in samenwerking met de Argumentenfabriek Denktank visie Nederland 2040 'op naar een gedragen toekomstbeeld' gelanceerd. Samen met denktankleden, variërend van oud-ministers en studenten tot zorgbestuurders en kunstenaars, zette de VNG daarmee een nieuw verhaal voor Nederland neer. Visie Nederland 2040 formuleert grofweg drie doelen: het streven naar een krachtiger, groener en menselijker Nederland waarin gemeenten en hun inwoners zich herkennen.

Afbeelding 9: *Overhandiging Voluntary Local Review (VLR) van Utrecht door Sharon Dijksma (Burgemeester Utrecht) aan Sandra Pellegrom (Nationaal SDG-coördinator). Foto: Sharmila Baboelal.*

Toekomstbeleid en de SDG's

Blijvende aandacht voor de SDG's is onder andere zichtbaar door de aanhoudende groei van het netwerk Gemeenten4GlobalGoals van de VNG. In 2023 sloten twaalf nieuwe gemeenten zich aan als *Global Goals*-gemeente na een besluit van de gemeenteraad en college van B&W. Ook zijn er twee gemeenten die dit jaar aan de hand van de SDG's een Voluntary Local Review (VLR) aan de Verenigde Naties hebben gepresenteerd.

De SDG-agenda kan bij decentrale overheden over het algemeen rekenen op sympathie. Wel wordt de uitvoering ervan soms als lastig ervaren door het gebrek aan samenhang tussen nationale en lokale kaders. Daarbij komt dat de SDG's en het concept Brede Welvaart vaak worden gezien als twee kampen, terwijl ze ideologisch hetzelfde nastreven.

Voluntary Local Reviews – Utrecht en Rotterdam

De rapportages van de gemeenten Utrecht en Rotterdam (Utrecht and the Global Goals – Voluntary Local Review 2023 en Doelen voor Rotterdamse Doeners) geven een uitgebreid overzicht van lokale ontwikkelingen aan de hand van de SDG's. De kwalitatieve en kwantitatieve analyses laten zien welke positieve of negatieve gevolgen beleid heeft op de doelen. Uit de rapportage van Utrecht blijkt bijvoorbeeld dat de taalachterstand van inwoners met een migratieachtergrond is toegenomen en ook dat een toename van de inflatie ongelijkheid tussen bevolkingsgroepen in de hand werkt. De VLR's zijn de start van verdere en intensievere samenwerking met partners in de stad en daarbuiten.

Ook bij de provincies vinden de SDG's steeds meer weerklank. SDG Nederland is in gesprek gegaan met de provincies om te achterhalen hoe de SDG's kunnen helpen bij het behalen van de provinciale maatschappelijke doelen. Daarnaast heeft SDG Nederland interprovinciale dialogen georganiseerd met als doel kennis en inspiratie uit te wisselen om de SDG's bestuurlijk te agenderen. Uit dit traject, waar zeven provincies aan deelnamen, is de handreiking Provincie & SDG's voortgekomen. Het bevat drie centrale inzichten:

- Wees als provincie **een voorbeeld** voor inwoners
- Trek samen op in het ontwikkelen van een **SDG-monitor** om tijd en kosten te besparen. Provincie Groningen heeft een interne duurzaamheidsmonitor ontwikkeld en is een SDG-monitoringsysteem aan het ontwikkelen voor provinciaal beleid
- Koppel **bestaande interprovinciale thema's aan de SDG's**, waardoor je integraal kunt samenwerken met stakeholders en SDG-instrumenten en subsidies gericht kunt inzetten.

1. Een gelijkwaardige, inclusieve samenleving

Bestaanszekerheid

Door stijgende kosten hebben steeds meer huishoudens moeite met het bekostigen van basisvoorzieningen zoals wonen, zorg, boodschappen, energie en vervoer. Bij gemeenten is die schrijnende ontwikkeling niet onopgemerkt gebleven. Zo bracht de VNG in 2023 het essay Bestaanszekerheid als belofte uit, dat laat zien hoe een lokale agenda gericht op bestaanszekerheid voor een omkeer kan zorgen.

Bestaanszekerheid betekent dat iedere inwoner van Nederland toegang heeft tot huisvesting, zorg, inkomen, onderwijs, werk, een veilige leefomgeving en democratische zeggenschap (SDG's 1, 2, 3, 4, 7, 8, 11, 16). Daar wordt enerzijds op ingezet door crisismaatregelen, zoals de energietoeslag en de aanpak van de eenverdienerspro-blematiek, en anderzijds door het verbeteren van de dienstverlening rondom bijvoorbeeld schulden en armoede.

Bij het streven naar bestaanszekerheid wordt er meer en meer integraal opgetrokken tussen verschillende domeinen om werk, inkomen en schuldenproblematiek aan te pakken. Ook zitten steeds vaker ervaringsdeskundigen aan tafel tijdens de besluitvorming. De complexiteit van het stelsel imkomenondersteuning blijft een knelpunt. Om dat te verhelpen moeten samenwerkingsrelaties tussen Rijksoverheid en gemeenten worden verbeterd.

Gendergelijkheid in lokaal bestuur

Gendervertegenwoordiging in de samenstelling van de (lokale) politiek is in 2023 nog steeds niet in balans (SDG 5). Het Centrum voor Lokaal Bestuur stelde vast dat eind 2023 gemiddeld 38 procent van de politici en 33 procent van de bestuurders in Nederland vrouw is. 38 procent van de Statenleden is vrouw. De functiegroep waar de verdeling tussen man en vrouw het scheefst is, is die van Commissaris van de Koning: daar is slechts 27 procent vrouw. Ook de gemeenteraadsleden (33%), wethouders (28%) en burgemeesters (31%) blijven onder of op het landelijk gemiddelde van vrouwen in de politiek. In geen van de Nederlandse politieke organen is de verhouding tussen man en vrouw in balans.

Burgerparticipatie

Bij het streven naar een gelijkwaardige, inclusieve samenleving (SDG's 5, 10) is de inbreng van inwoners noodzakelijk. De maatschappelijke opgaven zijn tegenwoordig zo complex dat (lokale) overheden steeds meer rekenen op burgerparticipatie voor het draagvlak van besluiten. Meer dan de helft van de waterschappen heeft een participatieverordening. Daarnaast werken de waterschappen met inspraak- en consultatieverordeningen. De VNG heeft met een groep gemeenten onderzocht hoe verschillende participatievormen (burgerplatform, burgerberaad, adviesraad) de SDG's en lokale democratie elkaar onderling kunnen versterken. De SDG-Voices, ervaringsdeskundige jongeren, zijn actief betrokken bij dit traject om jongerenparticipatie en instrumentaria toegankelijker te maken. Dit resulteerde in de handreiking Global Goals verbinden met lokale democratie (SDG's 8, 10, 16).

Afbeelding 10: *samenwerkingsrelaties Rijksoverheid en gemeenten. Bron: VNG.*

2. Gezonde leefomgeving, water en natuur

Samenwerken aan de gezonde leefomgeving

De zorg voor een gezonde leefomgeving staat momenteel sterk in de belangstelling (SDG 3). Berichten over de uitstoot/vervuiling van Chemours en Tata Steel maken veel los in de samenleving. Decentrale overheden hebben een belangrijke rol bij het terugdringen van overlast en schadelijke stoffen in het milieu en het realiseren van passend groenbeheer (SDG's 3, 6, 11, 14, 15). Een nieuwe VNG-handreiking, Werken aan een Gezonde Leefomgeving, ondersteunt gemeenten daarbij. Een belangrijke leidraad is het begrip positieve gezondheid. Dat gaat uit van het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan en om zo veel mogelijk zelf het initiatief te nemen. Waterschappen werken daarnaast in samenwerking met partners zoals boeren en bedrijven aan de implementatie van de Kaderrichtlijn Water voor een betere waterkwaliteit en aan de implementatie van de richtlijn Overstromingsrisico's voor een veilige leefomgeving zonder overstromingen (SDG's 3, 6).

Schoon water

De waterschappen werken aan een verbetering van de waterkwaliteit. Bedrijven moeten vergunningen aanvragen en aan lozingseisen voldoen om hun afvalwater in de rivieren te mogen lozen. Handhavers van de waterschappen controleren of bedrijven zich wel aan die lozingsnormen houden. Ter bevordering van de Nederlandse waterkwaliteit hebben waterschappen ook sectorafspraken gemaakt, zoals het hoofdlijnenakkoord Waterzuivering Glastuinbouw. In de milieuregelgeving van dit akkoord is een zuiveringsplicht afgesproken met een rendement van tenminste 95%. In 2023 is voor het eerst ook gekeken naar de PFAS-concentratie in het oppervlaktewater van recreatie-plassen (onder andere de Merwelanden) om er de waterkwaliteit voor zwemmers te bewaken.

Gezond stedelijk leven voor iedereen – *Omgevingsprogramma Nieuwegein*

Gezondheid is een van de hoofdambities binnen de omgevingsvisie van de gemeente Nieuwegein. De SDG's werden gebruikt bij het opstellen van het omgevingsprogramma Nieuwegein Gezond, om de samenhang met andere beleidsterreinen te benadrukken. Nieuwegein gebruikt de doelen als instrument bij haar ambitie om de meest duurzame binnenstad van Nederland te worden. Door de SDG-toetsing werd bijvoorbeeld de focus op gezondheid en welzijn aangescherpt bij de herontwikkeling van de binnenstad. De openbare ruimte werd zo ingericht dat ze bewegen bevordert.

3. Klimaat, energie en circulaire economie

MVOI - Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeverschap en Inkopen

Decentrale overheden zetten zich in om maatschappelijke en duurzame waarden in besluitvorming zwaarder mee te wegen ten opzichte van financiële waarden (SDG's 9, 13). In de nieuwe cao Waterschappen is voor het eerst duurzaamheid opgenomen. Er wordt meer ingezet op toekomstbestendig beleid, waarbij energievoorziening klimaatneutraal is en productie en consumptie eerlijker en duurzamer zijn (SDG's 7, 12).

Decentrale overheden kunnen een rechtstreekse bijdrage leveren met hun inkoop- en aanbestedingsbeleid. Dat ze daar gehoor aan geven is zichtbaar in de reactie op het manifest MVOI. 66 gemeenten, vijf provincies en de Unie van Waterschappen (namens alle waterschappen) ondertekenden het manifest MVOI, dat gebruik maakt van de SDG's.

We zien ook steeds meer inspirerende voorbeelden van decentrale overheden die de SDG's gebruiken om uitdagingen integraal aan te pakken en de doelen gebruiken als raamwerk voor beleid en aanbestedingen. Zo zijn sinds afgelopen jaar de SDG's als instrument geïntroduceerd in de IPO-werkgroep circulair. Wel blijven de financieringsmechanismen een obstakel vormen, omdat die nog veelal sectoraal en niet integraal zijn ingericht.

Ook bij de waterschappen zijn er inspirerende voorbeelden waarbij de SDG's worden ingezet, met nadruk op het gebied van klimaat, energie en circulaire economie. Het convenant Schoon en Emissieloos bouwen sluit naadloos aan op de

duurzaamheidsdoelen van de waterschappen. De afspraken in het convenant moeten ervoor zorgen dat de doelstellingen op het gebied van natuur (stikstof), klimaat (CO_2) en schone lucht (fijnstof en stikstof) worden gehaald.

Ook hebben ongeveer honderd medewerkers uit alle 21 waterschappen en negen ingenieursbureaus in het Klimaatneutraal en Circulair Assetmanagement en Opdrachtgeverschap-traject de duurzaamheidsambities van de waterschappen vertaald naar concrete handelingsperspectieven. Dat deden ze in lijn met de door de waterschappen bestuurlijk vastgestelde doelen, zoals klimaatneutrale waterschappen in 2035 en circulaire waterschappen in 2050.

Energietransitie

Sinds het Klimaatakkoord heeft het klimaatbeleid forse ontwikkelingen doorgemaakt (SDG's 7, 13). Ambities zijn door de Rijksoverheid en Europa aangescherpt. Decentrale overheden schuiven nu van de fase van afspraken maken naar de uitvoering. Daarbij komen veel nieuwe uitdagingen kijken. Van energiearmoede tot natuurinclusief isoleren. Van hernieuwbare energieopwekking uit zon en wind tot collectieve warmte. En van netcongestie tot lokale, flexibele energiesystemen.

Global Goals als afwegingskader aanbesteding – *gemeente Hengelo*

Bij het herinrichten van de Hengelose binnenstad werden de SDG's als afwegingskader gebruikt bij de aanbesteding en de projectontwikkeling. In samenwerking met ondernemers en inwoners werd een innovatief en circulair ontwerp gerealiseerd dat energieverbruik en uitstoot beperkt en biodiversiteit en klimaatadaptie bevordert. De binnenstad van Hengelo onderging een transformatie van een versteend winkelgebied met veel leegstand naar een levendige, groene en compacte binnenstad.

Al die nieuwe maatschappelijke en beleidskwesties vragen om een antwoord. Decentrale overheden hebben als randvoorwaarde gesteld dat maatregelen haalbaar, betaalbaar en rechtvaardig voor de samenleving moeten zijn. Ook daarvoor is de verbinding tussen sectoren en deelterreinen essentieel.

Afbeelding 11: *Impressie nieuw marktplein gemeente Hengelo. Bron: Dusseldorp Infra.*

Aanbevelingen voor het Rijk

- Zorg voor verbinding met het Rijk en andere sectoren, om het werken met een langetermijnvisie door decentrale overheden te doen slagen.
- Zorg dat de basis voor brede bestaanszekerheid op orde is door vereenvoudiging en versterking van inkomenszekerheid zodat inwoners minder afhankelijk zijn van allerlei regelingen.
- Pak watervervuiling bij de bron aan met strengere wet- en regelgeving.
- Zorg voor integrale in plaats van sectorale financieringsmechanismen om decentrale overheden te faciliteren bij domeinoverstijgende uitdagingen.

Bedrijfsleven en financiele instellingen

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van VNO-NCW en MKB-Nederland, in samenwerking met UN Global Compact Network Nederland, de Nederlandse Vereniging van Banken, MVO Nederland, B Lab, DSGC, Groene Groeiers en Social Enterprise NL.

De context waarin bedrijven het afgelopen jaar moesten opereren, was niet makkelijk. De geopolitieke situatie is onzeker, met oorlogen in Europa en het Midden-Oosten, wat gevolgen heeft voor de economie en de inflatie in Nederland. Daarbij komen snelle technologische ontwikkelingen en zorgen over bestaanszekerheid en spanningen in de samenleving.

Toch slaagden bedrijven erin om een antwoord te bieden op verschillende duurzaamheidsvraagstukken. Op terreinen zoals klimaat, energie en gendergelijkheid werd voortgang geboekt. Op andere terreinen, zoals circulaire economie en internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen, blijft wel een versnelling nodig.

Omdat de vooruitgang op een aantal onderdelen achterblijft, vroeg de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in september 2023 aan het bedrijfsleven om maatregelen te nemen en verbintenissen aan te gaan om de nodige transformaties in gang te zetten.

Als antwoord daarop lanceerde UN Global Compact de Forward Faster-campagne, met vijf actiegebieden: gendergelijkheid, klimaatactie, leefbaar loon, een veerkrachtige watercyclus en duurzame financiering en investeringen. Bedrijven verbinden zich daarbij aan specifieke doelen en leggen op transparante wijze verantwoording af over de voortgang. Een aantal Nederlandse bedrijven, zoals Philips, Randstad, ASM International, Odido, Fairphone en ruim twintig andere, namen het voortouw en sloten zich hier direct bij aan.

Afbeelding 12: *Op 19 april bezocht VNO-NCW Voorzitter Ingrid Thijssen de watercampus in Leeuwarden waar start-ups innovaties testen om water te besparen, water te zuiveren en watervervuiling te voorkomen.*

Maar bedrijven kunnen niet alleen op zichzelf aangewezen zijn bij het vergroten van hun impact op de SDG's. Uit de SDG Barometer 2022 en 2024 blijkt dat acht van de tien deelnemende bedrijven voorstander is van een actieve rol van overheden in het stimuleren van de adoptie van de SDG's door organisaties.[52]

Duurzaam ondernemen moet daarbij de norm worden en lonend zijn. Dat vereist onder andere het invoeren van duurzame standaarden en het belasten van vervuiling. Daarnaast moet samenwerking binnen sectoren en bredere ketens worden gefaciliteerd. De aanpak van het reduceren van CO2-uitstoot is een goed voorbeeld: een duidelijke stip aan de horizon, maatafspraken tussen bedrijven en de overheid met de randvoorwaarden om die te realiseren.

1. Bedrijfsleven boekt resultaten, maar versnelling nodig

Het bedrijfsleven verduurzaamt steeds meer, maar het tempo waarop het dat doet, was dit jaar lager dan de voorgaande jaren (zie conclusies Nieuwe Economie Index 2024). Toch zijn er afgelopen jaar mooie mijlpalen bereikt, die ons leren welke aanpak werkt:

A: De investeringen die bedrijven doen in groene energie, zoals zonnepanelen en windenergie (SDG 7), zijn fors omhoog gegaan. Het hernieuwbare energieverbruik steeg met bijna 8 procent. 50% van alle elektriciteit werd opgewekt uit duurzame bronnen. We zien hier een duidelijk effect van de stijgende energiekosten.

B: In 2023 heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) voor het eerst laten weten dat de klimaatdoelen voor Nederland binnen bereik liggen. De uitstoot van broeikasgassen door het bedrijfsleven nam af, waarmee we inmiddels 19,6% hebben afgelegd van het pad richting het doel in 2050. Dat is een stijging met bijna 5% in vergelijking met een jaar eerder (SDG 13). Ook hierbij speelt de afname in energieverbruik een rol.

Tevens zien we een positieve impuls ontstaan door afspraken tussen overheden en bedrijven. Dat geldt onder meer voor twintig grote bedrijven uit de maakindustrie. De overheid zorgt daar voor benodigde randvoorwaarden, zoals infrastructuur, vergunningsverlening en duurzame energie. Dat geeft de bedrijven zekerheid bij grote investeringen. Daarnaast is 9 miljard euro in het klimaatfonds gereserveerd voor het stimuleren van het gebruik van waterstof.

In 2023 hebben meer bedrijven hun klimaatambities wetenschappelijk laten doorrekenen en zich verbonden aan het SBTi (Science Based Targets-initiatief), dan alle voorgaande jaren samen. Op vlak van stikstof ging een brede alliantie van bouwers en natuurorganisaties samen op zoek naar oplossingen. Een ander mooi voorbeeld is de Dutch Green Building Council, een alliantie van bedrijvenpartners die een impuls geeft aan duurzame bouw.

C: Op sociaal terrein werd eveneens mooie voortgang geboekt. Het bedrijfsleven heeft een forse bijdrage geleverd door mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk te helpen (SDG's 8, 10). Er zijn daarbij al 70.000 banen in de marktsector gecreëerd, waarmee het voor 2025 gestelde doel van 100.000 banen binnen bereik komt.

Ook op het vlak van gendergelijkheid (SDG 5) zijn de cijfers positief. Met de Wet ingroeiquotum en streefcijfers steeg het aandeel van vrouwen in Raden van Commissarissen naar 39 procent. Meer dan 2000 bedrijven hebben bovendien bij het diversiteitsportaal van de SER hun streefcijfers en actieplannen ingediend om de verdeling tussen man en vrouw in de Raden van Bestuur en in het topmanagement te verbeteren.

Tegelijkertijd is er op andere terreinen een versnelling nodig:

A: Het aandeel bedrijven dat rapporteert over (de transparantie van) de toeleveringsketen is gedaald (SDG's 8, 12). Ook de score van de Transparantiebenchmark, een analyse van de transparantie binnen het Nederlandse grootbedrijf, is gedaald.

[52] De SDG Barometer is een grootschalig nationaal onderzoek naar hoe bedrijven, de overheid, het onderwijs en NGO's de SDG's integreren in hun strategieën. Het wordt tweejaarlijks uitgevoerd door de Amsterdam School of International Business (AMSIB – Hogeschool van Amsterdam), Maastricht School of Management (MSM – Maastricht University) en TIAS School for Business and Society (Tilburg University).

B: De circulaire economie stagneert (SDG's 8, 12). Doorbraken blijven uit, met als urgente sectoren plastic en textiel. Dat komt doordat het secundaire (bijvoorbeeld gerecycled) materiaalgebruik is gedaald. In het onderzoek Rode Draden werden belemmeringen voor circulair ondernemen in kaart gebracht. Het PBL concludeerde in een studie dat het ruimtelijke beleid veel meer rekening moet houden met wat er nodig is voor de circulaire economie. Ten opzichte van Europa als geheel blijft Nederland wel koploper. Het Versnellingshuis Circulaire Economie speelt een belangrijke rol om ketens meer circulair te maken. Zo hebben 150 textielondernemers en -organisaties gezamenlijk ingezet op het gebruik van hernieuwbare en duurzame grondstoffen.

C: De inzet op kansengelijkheid en diversiteit binnen bedrijven verdient meer aandacht (SDG 10). In 2023 was de werkloosheid onder personen met ouders die in het buitenland geboren zijn 2,07 keer hoger dan onder personen van wie de ouders in Nederland geboren zijn.

Ook meer mensen maakten zich in 2023 zorgen om hun bestaanszekerheid. Werkgevers nemen hun verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld door in te zetten op het voorkomen van geldzorgen onder werknemers met de Nationale Coalitie Financiële Gezondheid. Publiek-private inzet op sociale verbinding krijgt vorm via de Stichting Nederland Onderneemt Maatschappelijk!. Ook in een SER-advies lag de focus op meer zekerheid voor werkenden. Dat wordt nu omgezet in wetgeving.

2. Verduurzaming wordt kernactiviteit

Om input op te halen voor de Nationale SDG Rapportage werd een enquête uitgezet onder bedrijven. Daarnaast werd gebruik gemaakt van voorlopige resultaten van de SDG Barometer 2024. Daaruit blijkt dat de aandacht van bedrijven voor de SDG's licht is gestegen ten opzichte van 2022. Meer dan negen van de tien bedrijven kent de SDG's en zo'n 88% houdt rekening met de doelen. In de komende twee jaar wil circa 35% evenveel aandacht en 60% meer aandacht besteden aan de SDG's in de eigen bedrijfsvoering.

De belangrijkste drijfveren voor bedrijven om aan de SDG's te werken, zijn (1) het voldoen aan de verwachtingen van de samenleving, (2) het verbeteren van de reputatie en het imago bij belangrijke stakeholders, (3) het adresseren van mondiale uitdagingen rond duurzaamheid en (4) het anticiperen op overheidsbeleid met betrekking tot duurzaamheid.

Verduurzaming wordt steeds meer een integraal onderdeel van de businessstrategie en de kernactiviteiten van een bedrijf

De aandacht van organisaties gaat steeds meer uit naar actie, implementatie en uitvoering in plaats van alleen het maken van plannen. Verduurzaming wordt een kernactiviteit van bedrijven. Ze kiezen ervoor om andere grondstoffen te gebruiken of te recyclen. Of ze streven ernaar om iedereen in het eigen bedrijf en mogelijk bij de toeleveranciers een leefbaar loon te bieden. Ook onderwerpen zoals biodiversiteit en water komen steeds vaker op de agenda te staan, hoewel bedrijven nog zoeken naar concrete oplossingen.

Bedrijven willen hun maatschappelijke waarde vergroten. Alleen al het midden- en kleinbedrijf draagt volgens Panteia jaarlijks ruim 1,5 miljard euro bij aan het lokale verenigingsleven en maatschappelijke initiatieven. Dat is ongeveer drie keer de sportbegroting van de Rijksoverheid. Ondernemers ondersteunen ook hun medewerkers bij financiële problemen en mantelzorg.

Vrijwilligerswerk door medewerkers is ook een krachtig middel om op lokaal niveau impact te maken. Denk aan de inzet als maatje om eenzaamheid bij ouderen te verminderen (SDG 3).[53]

De verduurzaming wordt aangejaagd door externe stakeholders en wetgeving

Bedrijven bereiden zich voor op de nieuwe EU-rapportageverplichtingen Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) en Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). In hun jaarverslag communiceren ze over hun Environmental, Social & Governance (ESG)-impact. Verduurzaming wordt zo steeds meer een door data gedreven proces.

[53] Zie www.goodbusy.nu.

Er is daarom een toenemende vraag naar navolgbare en harde feiten. Die dragen bij aan het transparante en open gesprek met stakeholders, waarbij dilemma's openlijk worden besproken. Bedrijven willen naast klimaatambities ook op andere terreinen hun impact wetenschappelijk laten valideren. Zo is het SBTi begonnen met 's werelds eerste wetenschappelijke natuurdoelstellingen, met het Nederlandse bedrijf Corbion als koploper.

We zien dat de inzet van bedrijven op de SDG's positief beïnvloed kan worden door CSRD en CSDDD. Voorwaarde is wel dat het niet louter draait om rapportageverplichtingen. Bedrijven moeten de wetgeving juist aangrijpen om duurzaamheidsambities te verstevigen en te verankeren in hun strategie.

MVO Nederland heeft al meer dan 900 bedrijven begeleid bij projecten rondom de CSRD. Organisaties zoals UN Global Compact helpen bedrijven op deelgebieden ervan. Daarbij is er wel behoefte aan duidelijkheid over hoe de SDG's zich verhouden tot die nieuwe kaders.

Afbeelding 13: *Presentatie van het jaarlijkse onderzoek naar de duurzaamheid van de Nederlandse economie (NEx). Bron: Photo Republic.*

Daarnaast zien we dat de invloed van de financiële sector op verduurzaming toeneemt. Meer pensioenfondsen en verzekeraars verschuiven hun beleggingen naar duurzame bedrijven en ketens. Ook duurzame inkoop leidt tot een positieve impact op verschillende SDG's. SDG Nederland heeft, samen met de SDG-alliantiecoördinator en The Global Sustainable Enterprise System (GSES), in juni 2023 het Manifest Sustainable Procurement gelanceerd.

Door dat te ondertekenen beloven bedrijven een snellere transitie naar duurzaam inkopen. Een mooi voorbeeld is hoe de gemeente Amsterdam en MVO Nederland samen met zorginstellingen en onderwijsinstellingen werken aan duurzame catering, met de inkoop van lokale en plantaardige voeding, en het voorkomen van voedselverspilling.

Het klimaat om te investeren in verduurzaming dient versterkt te worden

Bedrijven realiseren zich dat Nederland alleen niet in staat is om de nodige transities te realiseren. Zoals een deelnemer aan onze enquête het verwoordt: 'Nederland is op wereldschaal een kruimel. Wij als kleine organisatie zijn wel wereldwijd actief, maar onze "cirkel van invloed" is heel, heel erg klein.' Het streven naar een gelijk speelveld (*level playing field*) op Europees en mondiaal niveau blijft dus van groot belang.

Bedrijven geven aan dat verduurzaming arbeidsintensief is. Het vergt grote investeringen met een relatief lange terugverdientijd. Dat staat wel eens op gespannen voet met het kortetermijnbeleid en de roep om snelle, concrete resultaten. Een duidelijke langetermijnvisie vanuit de overheid kan erkenning bieden.

Om de businesscase rendabel te maken, is het belangrijk dat meer bedrijven zich aansluiten bij hogere duurzaamheidsstandaarden. Bedrijven geven bovendien aan dat ze als kleine onderneming erg afhankelijk zijn van grondstoffenleveranciers en dat ze weinig invloed hebben op grondstofketens. De grotere bedrijven zouden een grotere rol kunnen spelen om deze samenwerking aan te jagen.

Op dit moment zien we dat het mkb achterblijft bij de verduurzaming. Dat bleek ook uit het jaarlijks onderzoek van Rabobank. Mkb'ers hebben moeite met het bieden van transparantie van hun productie- en toeleveringsketens, en ook het toepassen van

eerlijke prijzen is voor hen lastig. Het informeren en activeren van deze groep, door de overheid en via private duurzaamheidskoepels, is een belangrijk aandachtspunt. Mkb'ers zullen als toeleverancier van grote bedrijven immers indirect te maken krijgen met CSRD.

3. Aanbevelingen

A: Een beter investeringsklimaat voor duurzame investeringen en meer regie en langetermijnbeleid door de overheid

Bedrijven ervaren de overheid als belemmerend. Ze zien te weinig erkenning voor hun duurzaamheidsinzet en voelen zich gehinderd door regelgeving. Ook missen ze een gelijk speelveld voor koplopers. Het bedrijfsleven doet de volgende aanbevelingen:

- Naast stimulerend beleid voor de SDG's is het belangrijk om beleid af te bouwen dat het halen van de SDG's in de weg staat. Denk aan verouderde wetgeving die de circulaire economie vertraagt, of beleid dat fossiele en primaire grondstoffen bevoordeelt ten opzichte van secundaire en *biobased* grondstoffen. Ook belemmert regelgeving rond einde-afvalstatus het hergebruik van grondstoffen.
- Daarnaast is er behoefte aan regelgeving die bijdraagt aan een gelijk speelveld, met name op het terrein van de circulaire economie en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dat kan door minimumstandaarden te stellen en eerlijke concurrentie te bevorderen.
- De aanpak om tot afspraken te komen tussen overheid en bedrijfsleven, zoals bij het klimaatakkoord, moet navolging krijgen op andere terreinen, zoals de circulaire economie en biodiversiteit.
- Bovendien is het belangrijk dat er financiële middelen beschikbaar blijven en komen voor het aanjagen en opschalen van innovaties in verduurzaming, zoals het klimaatfonds.
- Bijna zeven op de tien bedrijven is voorstander van het gebruik van de koopkracht door overheden om de adoptie van de SDG's te stimuleren.

B: Faciliteren van coalities van ondernemers binnen sectorgrenzen en cross-sectorale samenwerking voor meer impact

Om impact te vergroten, is samenwerking noodzakelijk. De grote stappen die op het gebied van klimaat en energie zijn gezet, zijn terug te voeren op nauwe samenwerking tussen bedrijven, de overheid, wetenschappelijke instellingen en het maatschappelijk middenveld. Die werkwijze kan als voorbeeld dienen voor andere SDG's.

Het begeleiden en regisseren van samenwerkingen en coalities moet professioneler en onder betere (financiële) voorwaarden worden georganiseerd. Daarnaast moet het mkb betere hulp krijgen bij het vergroten van transparantie in de ketens en bij het concretiseren van duurzaamheidsplannen.

Maatschappelijk middenveld

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Partos en SDG Nederland.

> *"These are universal goals and targets which involve the entire world, developed and developing countries alike." Verenigde Naties, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development - september 2015*

Maatschappelijke organisaties en burgerbewegingen zetten zich in voor armoedebestrijding en de opbouw van de rechtsstaat. Ze strijden tegen de klimaatcrisis en voor gelijke kansen voor iedereen, zowel in Nederland als elders in de wereld. Daardoor zijn de SDG's stevig verankerd in de samenleving. Steeds vaker wordt samenwerking gezocht met het bedrijfsleven, kennis- en onderwijsinstellingen en lokale overheden. In dit hoofdstuk staan we stil bij de inspanningen en de potentie van het maatschappelijk middenveld in Nederland en daarbuiten.

1. Maatschappelijk middenveld in Nederland (SDG Nederland)

Samenwerking tussen burgers, bestuur en beleid

Het maatschappelijk middenveld is een belangrijke schakel tussen betrokken burgers en de SDG's. Samenwerking met de overheid is daarbij van cruciaal belang. Wet- en regelgeving kan immers de duurzame ambities van burgerbewegingen en organisaties ondersteunen, of juist belemmeren. Omgekeerd geldt dat de overheid niet veel verder kan gaan dan de steun onder burgers reikt.

Daarom werkt het maatschappelijk middenveld aan het draagvlak en aan innovatieve samenwerking tussen burgers, bedrijven, onderwijs en lokale overheden. Politieke en maatschappelijke polarisatie zijn wel een toenemende zorg, want we hebben elkaar nodig om de SDG's te behalen.

Een breed netwerk voor de SDG's

Nederland loopt voorop bij het betrekken van burgers en organisaties bij de SDG's. De beweging is sinds 2015 elk jaar gegroeid. Inmiddels hebben bijna 1500 organisaties zich aangesloten bij het netwerk van SDG Nederland. Daarmee is het de grootste community voor de SDG's in Nederland. Leden ondersteunen en inspireren elkaar, en leren van elkaar, om samen de SDG's in Nederland en daarbuiten te behalen.

Uit de community is ook het het SDG House Network ontstaan. De huizen zijn zelfstandige organisaties die een fysieke locatie bieden waar burgers en bedrijven zich kunnen organiseren rondom de SDG's en lokaal kunnen bijdragen aan maatschappelijke vraagstukken. Er waren al negen *SDG Houses* verspreid over het land. Afgelopen jaar zijn er nog drie nieuwe locaties bijgekomen.

Duurzaam Regeerakkoord

Samen met ruim 3000 organisaties, zoals de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), TNO, UWV, TU Delft, WWF en bedrijven als HEMA, Philips en de Johan Cruijff ArenA, heeft SDG Nederland een aanzet gemaakt voor een Duurzaam Regeerakkoord. Het is niet gebonden aan politieke kleur, maar opgesteld vanuit een gezamenlijke visie op een duurzaam Nederland. Het manifest heeft drie uitgangspunten:

1. Maak een toekomststrategie om brede welvaart en de SDG's te bereiken
2. Zorg dat beleid en middelen hier consequent aan bijdragen
3. Laat burgers, bedrijven en organisaties hierover meedenken

Afbeelding 14: *Tijdens SDG Action Day werd de campagne voor een Duurzaam Regeerakkoord gelanceerd. Bron: Roos Trommelen.*

SDG Action Week

De belangstelling in Nederland voor de SDG's als integrale agenda voor duurzame ontwikkeling is het afgelopen jaar verder toegenomen. Een voorbeeld daarvan is de SDG Action Week die eind september plaatsvond. Meer dan veertig lokale maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven, van Maastricht tot Groningen, organiseerden een week lang evenementen, festivals en lezingen rondom de doelen. Op het afsluitende evenement bracht SDG Nederland honderden mensen bij elkaar om handelingsperspectief te bieden en nieuwe samenwerkingen te faciliteren. De nadruk lag op het creëren van een hogere urgentie om stappen te zetten richting 2030.

Zeventien SDG-allianties

Achter elk van de zeventien SDG's zit een alliantie die als doel heeft de vooruitgang op dat doel te versnellen. Elk van die zeventien allianties wordt aangestuurd door een alliantiecoördinator (AC). Die AC's brengen de grootste uitdagingen voor het behalen van hun SDG in kaart en zoeken naar oplossingen. De coördinatoren komen meerdere keren per jaar samen. Dan kijken ze naar de vooruitgang die werd geboekt en zetten ze samenwerkingen op om de nodige transities te versnellen.

Een voorbeeld van zo'n samenwerking is een initiatief van de Dutch Green Building Council (DGBC), coördinator van SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen). Die richtte in 2023 samen met haar leden uit de bouw- en vastgoedwereld de Alliantie Sociale Duurzaamheid op. Het doel daarvan is om investeerders en ontwikkelaars bij elkaar te brengen om, naast de verduurzaming van gebouwen, ook een positieve bijdrage te leveren aan de sociale duurzaamheid in de gebouwde omgeving. De coördinatoren van SDG 1 (Marjolijn van Gerven, Geen armoede), SDG 3 (Karen van Ruiten, Goede gezondheid en welzijn) en SDG 10 (Jannet Vaessen, Ongelijkheid verminderen) dragen hier met hun kennis en hun netwerk aan bij.

Marieke Olsthoorn van de DGBC: "Dankzij de SDG-allianties kijken we verder dan de bouw- en vastgoedbubbel. Dat biedt nieuwe inzichten en helpt ons helder te krijgen op welke samenwerkingen meer handelingsperspectief zit."

Bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld voor duurzaam inkopen

In juni 2023 werd door maatschappelijke organisaties en het Nederlandse bedrijfsleven het Manifest Sustainable Procurement gelanceerd. Dat moet ervoor zorgen dat bedrijven door middel van hun aanbestedingen brede welvaart en de SDG's bevorderen. Organisaties kunnen door hun inkoopkracht in te zetten invloed uitoefenen op de verduurzaming van de geleverde producten en diensten. Als gevolg van die gezamenlijke inkoopkracht worden leveranciers gestimuleerd om meer duurzame en sociale producten en diensten te produceren en te leveren.

Het manifest is opgesteld door SDG Nederland in samenwerking met de alliantiecoördinator van SDG 12 (Verantwoorde consumptie en productie). De volgende partijen ondersteunen het manifest: GSES, MVI Platform, NEVI, MVI NL, Intrakoop, GC NL, B Lab, City Deal, Impactondernemen, Solidaridad en Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden en Ondernemen.

Bestaansonzekerheid

Toenemende bestaansonzekerheid is een grote zorg voor het maatschappelijk middenveld. Door inflatie en economische onzekerheden, zoals de energiecrises, is de bestaanszekerheid voor veel Nederlanders het afgelopen jaar verder afgenomen.[54]

Van de steunmaatregelen die het kabinet invoerde, profiteerden vooral de Nederlanders met de laagste inkomens. Hoge inkomens hadden dan weer veel baat bij maatregelen zoals de accijnsverlaging en verduurzamingssubsidies. Maar de middeninkomens - veruit de grootste groep – stonden in beide gevallen vaak buitenspel.[55] Dat geeft die groep het gevoel minder grip te hebben op de toekomst.[56]

Dat kan volgens Marjolijn van Gerven van het Leger des Heils (alliantiecoördinator van SDG 1: geen armoede) tot problemen leiden. Van Gerven: “Groeiende ongelijkheid is schadelijk voor de economische groei en ondermijnt de sociale cohesie. Het vergroot de politieke en sociale spanningen en draagt negatief bij aan instabiliteit en conflicten. Het behouden van een vreedzame en veerkrachtige samenleving vraagt onverminderd aandacht door geopolitieke spanningen en klimaatcrisissen.”

Om tot een duurzame verbetering van bestaanszekerheid te komen, is meer huisvesting nodig die bovendien betaalbaar is (SDG 11). Verder moet worden ingezet op meerdere doelen tegelijkertijd, zoals een stabiele inkomens- en vermogenspositie (SDG’s 1, 10), toegang tot kwalitatief goed onderwijs (SDG 4), waardig werk (SDG 8), een goede gezondheid (SDG 3) en een sterke sociale basis (SDG 11).

Zorgen en samenwerking

Er zijn verschillende crises en urgente duurzaamheidsvraagstukken die om onze aandacht en inzet vragen. Denk aan het klimaat, biodiversiteit, bestaansonzekerheid, digitalisering, vergrijzing, migratie en een toename van sociale ongelijkheid. Maar ook onbehagen en polarisatie, politieke versnippering, de kloof tussen politiek en samenleving, een gebrek aan uitvoeringskracht en de complexiteit van regels.

Maatschappelijke organisaties zijn op al die terreinen actief, zowel op internationaal, landelijk als op lokaal niveau. Er is echter behoefte aan meer verbinding tussen de inzet van die organisaties onderling, want ook de uitdagingen zijn met elkaar verbonden. Een gezamenlijke langetermijnvisie vanuit de overheid, opgesteld in samenspraak met burgers en organisaties, kan leiden tot sterkere samenwerking en grootschalige verandering.

[54] Dossier bestaanszekerheid, Nibud, en de economische beleidsanalyse, Centraal Planbureau (2023).
[55] Armoede in een rijk land, Custers (2023), en Prinsjesdagonderzoek, EenVandaag (2023).
[56] Rapport Grip: Het maatschappelijk belang van persoonlijke controle, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2023).

Afbeelding 15: *De SDG beweging in Nederland in cijfers. Bron: SDG Nederland.*

TOTAALCIJFER:
ZO GROOT IS DE
SDG COMMUNITY

1.475 ORGANISATIES

HOE VAAK DE
17 WERELDDOELEN LES
WERD GEGEVEN

660 KLASSEN

21.000 JONGEREN

SDG LOKALE NETWERK

1. **Friesland** - SDG Netwurk Fryslan
2. **Groningen-Drenthe** - De nieuwe leefstijl
3. **Delft** - Delft 4 Global Goals
4. **Alkmaar** - Global Goals Alkmaar
5. **Haarlem** - Haarlem Mutare
6. **Wassenaar** - De Groene meent
7. **Rotterdam** - Drive to connect (SDG-bus)
8. **Maastricht** - Mondiaal Maastricht
9. **Utrecht** - Utrecht4 Global Goals
10. **Zwolle** - Zwolle 17 Global Goals
11. **Gelderland** - Gelre Association International
12. **Oosterhout** - Oosterhout SDG Lokaal
13. **Langedijk** - Langedijk 4 GG
14. **Koedijk** - Liberterra
15. **Terschelling** - Basecamp
16. **Sittard-Geleen** - Stichting de Rollen

GLOBAL GOALS GEMEENTES

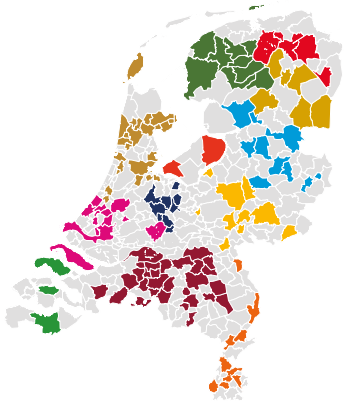

1. Aa en Hunze
2. Aalten
3. Achtkarspelen
4. Alkmaar
5. Almere
6. Alphen aan den Rijn
7. Altena
8. Amstelveen
9. Amsterdam
10. Apeldoorn
11. Arnhem
12. Aruba
13. Assen
14. Baarle-Nassau
15. Beekdaelen
16. Bergen (NH)
17. Bernheze
18. Best
19. Breda
20. Branckhorst
21. Brummen
22. Castricum
23. Culemborg
24. Coevorden
25. Deilsen
26. De Bilt
27. Delft
28. Den Haag
29. Deurne
30. Deventer
31. Dongen
32. Drechterland
33. Dronten
34. Duiven
35. Eemnes
36. Eindhoven
37. Emmen
38. Enkhuizen
39. Geertruidenberg
40. Gemert-Bakel
41. Gennep
42. Gilze en Rijen
43. Goeree Overflakkee
44. Goes
45. Gorle
46. Gorinchem
47. Gouda
48. Groningen
49. Haarlem
50. Hardenberg
51. Harderwijk
52. Heemstede
53. Heemveen
54. Heerlen
55. Helloo
56. Hellendoorn
57. Helmond
58. Hengelo
59. 's-Hertogenbosch
60. Heusden
61. Hilvarenbeek
62. Hoorn
63. Houten
64. Koggenland
65. Krimpen aan den Ijssel
66. Lansingerland
67. Leeuwarden
68. Leiden
69. Leidschendam-Voorburg
70. Lochem
71. Loon op zand
72. Maasgouw
73. Maashorst
74. Maastricht
75. Medemblik
76. Meierijstad
77. Meppel
78. Midden-Groningen
79. Nieuwegein
80. Nijmegen
81. Noordenveld
82. Noordwijk
83. Oisterwijk
84. Oldenzaal
85. Oost-Gelre
86. Oosterhout
87. Oosterstellingwerf
88. Opmeer
89. Opsterland
90. Oss
91. Oude Ijsselstreek
92. Renswoude
93. Rheden
94. Rijswijk
95. Roermond
96. Roosendaal
97. Rotterdam
98. Schiedam
99. Schiermonnikoog
100. Schouwen-Duiveland
101. Sint Maarten
102. Sittard-Geleen
103. Smallingerland
104. Soest
105. Stadskanaal
106. Stede Broec
107. Steenwijkerland
108. Stichtse vecht
109. Sudwest Fryslan
110. Terneuzen
111. Texel
112. Teylingen
113. Tilburg
114. Tytjerksteradiel
115. Uitgeest
116. Utrecht
117. Valkenburg aan den Geul
118. Valkenswaard
119. Veldhoven
120. Velsen
121. Venlo
122. Vijfheerenlanden
123. Vlaardingen
124. Waadhoeke
125. Waalwijk
126. Wassenaar
127. Waterland
128. Westerkwartier
129. Westerveld
130. Wierden
131. Zeist
132. Zoetermeer
133. Zundert
134. Zwolle

DE SDG HOUSES

1. **SDG House Amsterdam/KIT**
   Mauritskade 63, 1092 AD Amsterdam
2. **The Social Impact Factory**
   Vredenburg 40, 3511 BD Utrecht
3. **Museon/Omniversum**
   Stadhouderslaan 37, 2517 HV Den Haag
4. **Humanity Hub**
   Fluwelen Burgwal 58, 2511 CJ Den Haag
5. **SDG House Maastricht**
   Keizer Karelplein 5, 6211 TC Maastricht
6. **SDG House Fryslan/De Kanselarij**
   Turfmarkt 11, 8911 KS Leeuwarden
7. **Stichting SBI/Campus Landgoed Zonheuvel**
   Amersfoortseweg 98, 3941 EP Doorn
8. **SDG House Groningen**
   Melkweg 1, 9718 EP Groningen
9. **SDG House Alfa-College**
   Voltastraat 33, 7903 AA Hoogeveen
10. **SDG House Rotterdam**
    Stationsplein 45, 3013 AK Rotterdam
11. **SDG House Stedendriehoek**
    Zutphenseweg 6, 7418 AJ Deventer
12. **Holie Hub**
    Abdijstraat 49a, 5473 AD Heeswijk Dinther

DE SDG-ALLIANTIECOÖRDINATOREN

SDG 1: Geen armoede
Marjolijn van Gerven - Leger des Heils

SDG 2: Geen honger
Natascha Kooiman - Transitiecoalitie Voedsel
Nicole Metz - Netherlands Food Partnership

SDG 3: Goede gezondheid en welzijn
Karen van Ruiten - Alles is Gezondheid
Irene de Vries - KIT Royal Tropical Institute

SDG 4: kwaliteitsonderwijs
Giuseppe van der Helm -
Coöperatie Leren voor Morgen

SDG 5: Gendergelijkheid
Emma Lok - Women INC.

SDG 6: Schoon water en sanitair
Unie van Waterschappen
Vewin (Vereniging van Waterbedrijven in Nederland)

SDG 7: Betaalbare en duurzame energie
Ruud Koornstra

SDG 8: Eerlijk werk en economische groei
Alice Odé - Sociaal Economische Raad
Midja Hooplot - Sociaal Economische Raad

SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur
Marianne Aalbersberg - TNO

SDG 10: Ongelijkheid verminderen
Jannet Vaessen - voormalig directeur Women INC.

SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen
Annemarie van Doorn - Dutch Green Building Council (DGBC)
Marieke Olsthoorn - Dutch Green Building Council (DGBC)

SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie
Karin van Ilsselmuide - Lectoraal Publieke Inkoop

SDG 13: Klimaatactie
Dieuwertje Wallaart - Jonge Klimaatbeweging (JKB)
Rob van der Rijt - Klimaatplein / Alliantie Klimaatactie

SDG 14: Leven in het water
Erwin Coolen - De Rijke Noordzee / ECHT / OceanLove

SDG 15: Leven op het land
Coenraad Krijger - Directeur IUCN

SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten
Dennis Kerkhoven - Yes and More

SDG 17: Partnerschap om de doelen te bereiken
Judith Maas - Directeur SDG Nederland

2. SDG's in het buitenland: stagnatie en achteruitgang (Partos)

Vanaf het begin zijn de SDG's een mondiale agenda geweest, bedoeld om duurzame ontwikkeling te bevorderen in zowel hoge-, lage- als middeninkomenslanden. Partos, de branchevereniging voor ontwikkelingssamenwerking, rapporteert namens het maatschappelijk middenveld over de voortgang van de SDG's in lage-inkomenslanden. Het rapport is gebaseerd op een online enquête waar 23 organisaties aan hebben deelgenomen, en op diepte-interviews met drie individuele organisaties.

Helaas staan de SDG's wereldwijd sterk onder druk, met name in lage-inkomenslanden. Maatschappelijke organisaties zien overal ter wereld stagnatie en achteruitgang op verschillende SDG's. Dat wordt versterkt door spillovereffecten en een gebrek aan financiering. Er zijn ook positieve ontwikkelingen, zoals intersectorale samenwerking en meer lokalisering, waarbij mondiale trends lokale culturen juist versterken. Maar die positieve punten wegen niet op tegen de algemene negatieve trend. Het maatschappelijk middenveld zet zich binnen die context hard in voor duurzame ontwikkeling op internationaal niveau, wat ook de SDG's in Nederland ten goede komt.

Financieringstekort en spillovereffecten

Net als vorig jaar zijn maatschappelijke organisaties erg bezorgd over het behalen van de SDG's in lage-inkomenslanden.[57] Organisaties maken zich het meest zorgen over SDG 16 (Vrede, justitie en sterke publieke diensten), dat door veertien van de 23 deelnemers aan de enquête wordt genoemd. Daarna volgen SDG 13 (Klimaatactie) en SDG 1 (Geen armoede), die beide door twaalf organisaties worden aangeduid als zorgpunt.

Onderzoek van de Verenigde Naties ondersteunt die observaties. Zo was er in 2023 beperkte of geen vooruitgang zichtbaar op subdoelen 16.1.1 (Verminderen van moordgevallen) en 1.1.1 (Extreme armoede).[58] Op subdoel 13.2.2 (Broeikasgasuitstoot) was er zelfs sprake van achteruitgang ten opzichte van 2022. Hetzelfde geldt voor subdoelen onder SDG 2 (Geen honger), SDG 3 (Goede gezondheid en welzijn) en SDG 13 (Klimaatactie).[59]

Uit de drie diepte-interviews komen vooral zorgen naar voren over de doelen die gerelateerd zijn aan klimaat en milieu. Om die doelen in lage-inkomenslanden te halen, is niets minder nodig dan een ander economisch systeem. Maar volgens een geïnterviewde is "die systeemverandering niet heel waarschijnlijk".

Het middenveld ziet verschillende obstakels op de weg naar de SDG's. Zo blijven toegezegde financiële middelen voor het bereiken van de doelen achter. Sinds de lancering van de Agenda 2030 is er brede erkenning dat het behalen van de SDG's een flinke financiële inspanning vereist.[60] Dat werd recent bevestigd tijdens de SDG Summit.[61] Volgens berekeningen van de VN is er jaarlijks tussen de 6,4 en 7 biljoen euro (6400 miljard tot 7000 miljard euro) extra nodig om de SDG's in lage-inkomenslanden te halen.[62]

Maatschappelijke organisaties vinden het daarom onverstandig dat het beschikbare Nederlandse budget voor ontwikkelingssamenwerking de komende jaren met 3,4 miljard euro krimpt, en vanaf 2026 naar verwachting nog eens met 4 miljard euro. Daarmee maakt Nederland het zichzelf moeilijker om elders ter wereld aan de SDG's te werken. In de woorden van een respondent: "We voelen onzekerheid over de Nederlandse toewijding aan het behalen van de SDG's in lage- en middeninkomenslanden."

[57] Zevende Nationale SDG Rapportage – Nederland Ontwikkelt Duurzaam, Rijksoverheid (2023).
[58] Global Sustainable Development Report 2023: Times of crisis, times of change: Science for accelerating transformations to sustainable development, Miranda, Scholz et al. (2023).
[59] Zie noot 59.
[60] Addis Ababa Action Agenda, Third International Conference on Financing for Development (2015).
[61] Political declaration of the high-level political forum on sustainable development convened under the auspices of the General Assembly, Verenigde Naties (2023).
[62] The costs of achieving the Sustainable Development Goals, UNCTAD (2023).

Bovendien werken we onze eigen internationale inspanningen op het gebied van de SDG's tegen. In de enquête wijzen organisaties op de rol die Nederland speelt in belastingontwijking en ontbossing elders in de wereld. Op dit moment heeft Nederland van alle Europese landen de grootste negatieve impact op de SDG's in lage-inkomenslanden.[63] Wereldwijd staan we op plek 161 van de 166.[64]

Negen van de 23 maatschappelijke organisaties die de enquête invulden geven aan dat die zogenaamde spillovereffecten grondig moeten worden aangepakt. Dat is niet alleen bevorderlijk voor de SDG's elders ter wereld, maar het verbetert ook onze relatie met lage-inkomenslanden. Die zullen daardoor minder snel geneigd zijn toenadering te zoeken tot Rusland of China.

Meer impact door lokalisering en samenwerking

Tegelijkertijd zien maatschappelijke organisaties ook enkele positieve ontwikkelingen op het gebied van de SDG's. Zo is er toenemende aandacht voor de kracht van lokale actie en de betrokkenheid van burgers in lage-inkomenslanden. "De kennis van de context en de meest urgente problemen ligt immers bij gemeenschappen zelf", aldus een respondent.

Verder signaleren respondenten steeds meer samenwerking tussen verschillende sectoren. 87% van de organisaties werkt samen met overheden, op de voet gevolgd door samenwerking met het bedrijfsleven (74%). Een goed voorbeeld komt van een organisatie die kleinschalige boeren in lage-inkomenslanden ondersteunt bij het gebruik van satelliettechnologie, die ontwikkeld wordt door het bedrijfsleven. Daarmee werken het middenveld en het bedrijfsleven samen aan het verduurzamen van de landbouw (SDG 13: Klimaatactie).

Maatschappelijk middenveld: goed voor de wereld, goed voor Nederland

Met hun werk aan de SDG's in lage-inkomenslanden droegen maatschappelijke organisaties in 2023 ook bij aan de SDG's in Nederland. Dat doen ze onder meer door de rechtsstaat en de democratie in die landen te versterken (SDG 16). Dat is bevorderlijk voor de veiligheid van Nederland, want landen met respect voor de rechtsstaat, democratie en mensenrechten zijn minder geneigd om agressief op te treden richting andere landen.[65]

Een van de organisaties die de enquête invulden ondersteunt bijvoorbeeld gemeenschappen in grondstofrijke gebieden in Tanzania bij het opeisen van hun rechten. Daarnaast pleit het middenveld voor betere wetten en overheidsbeleid, bijvoorbeeld op het gebied van vakbondsrechten, seksuele en reproductieve gezondheid, en rechten en bescherming van LGBTQI+-personen.[66]

Door (economische) instituties in het buitenland te versterken, worden die landen bovendien aantrekkelijkere bestemmingen voor Nederlandse handel en investeringen. Zo leveren maatschappelijke organisaties een indirecte bijdrage aan het Nederlandse verdienvermogen.[67] In Mali werkt een bevraagde organisatie aan het versterken van lokale overheden (SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten). Ook in Vietnam zet het middenveld zich in om de sociale dialoog tussen werknemers en werkgevers te bevorderen (SDG 8: Eerlijk werk en economische groei).

En door in te zetten op de strijd tegen klimaatverandering verkleinen maatschappelijke organisaties het risico op klimaatrampen, zowel in lage-inkomenslanden als in Nederland zelf.[68] 43% van de maatschappelijke organisaties richt zich op het aanpakken van klimaatverandering (SDG 13: Klimaatactie). Een van de organisaties ondersteunt kleine ondernemers in Kenia bij het verkopen van duurzame bouwmaterialen, waarmee de klimaatimpact van de bouwsector daar wordt verkleind.

[63] European Elections, Europe's Future and the SDGs: Europe Sustainable Development Report 2023/24, Guillaume Lafortune, Grayson Fuller, Adolf Kloke-Lesch, Phoebe Koundouri and Angelo Riccaboni (2024).
[64] Implementing the SDG Stimulus. Sustainable Development Report 2023, Jeffrey D. Sachs, Guillaume Lafortune, Grayson Fuller and Eamon Drumm (2023).
[65] Kamerbrief Reactie op verzoek commissie over een zo gedetailleerd mogelijk overzicht van lopende OS-projecten en daarbij aan te geven wat in het direct nationaal belang is, in het bijzonder in relatie tot onderwerpen als veiligheid, migratie en economie, G.E.W. van Leeuwen, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (2024).
[66] Resultatenrapportage jaar 2022, Ministerie van Buitenlandse Zaken (2023).
[67] Beleidsdoorlichting artikel 1 van de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) (2022); Gerichte ontwikkelingshulp kan de bilaterale handel stimuleren, ESB (2022); Economische ontwikkelingen in Oost-Afrika interessanter dan kabinetsbeleid doet vermoeden, ESB (2022).
[68] Kamerbrief Reactie op verzoek commissie over een zo gedetailleerd mogelijk overzicht van lopende OS-projecten en daarbij aan te geven wat in het direct nationaal belang is, in het bijzonder in relatie tot onderwerpen als veiligheid, migratie en economie, G.E.W. van Leeuwen, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (2024).

Afbeelding 16: *Het BRILHO-project biedt off-grid-gemeenschappen in Mozambique toegang tot hernieuwbare en betaalbare energie. Bron: SNV.*

Zonnepanelen voor huishoudens in Mozambique

Wereldwijd hebben 745 miljoen mensen geen toegang tot elektriciteit (SDG 7).[69] In Mozambique ondersteunt SNV lokale mkb'ers bij het installeren van betaalbare zonnepanelen. Daardoor kunnen mensen op moeilijk bereikbare plekken elektrische apparaten gebruiken. Bovendien hoeven huishoudens en bedrijven dan geen vervuilende energiebronnen meer te gebruiken. Dat draagt bij aan de strijd tegen klimaatverandering, waar zowel Mozambique als Nederland kwetsbaar voor zijn.

Ook zijn er organisaties die aan beleidsbeïnvloeding doen richting overheden en multilaterale organisaties om te zorgen voor meer financiering voor de zorg in lage-inkomenslanden (SDG 3: Goede gezondheid en welzijn). Door het versterken van zorgsystemen elders wordt de kans op de verspreiding van een nieuw besmettelijk virus kleiner. Zo draagt het middenveld indirect bij aan het voorkomen van de overbelasting van het Nederlandse zorgsysteem door een nieuwe pandemie.[70]

3. Gezamenlijke aanbevelingen (SDG Nederland en Partos)

- Gezien de wereldwijde trend van stagnatie en achteruitgang op de SDG's roept het maatschappelijk middenveld het demissionaire kabinet en het toekomstige kabinet op om meer financiering vrij te maken voor het behalen van de doelen. Ook moet het kabinet bezuinigingen die ertoe leiden dat de SDG's nog verder achterop raken, zoals die op ontwikkelingssamenwerking, ongedaan maken.
- We moeten weer binnen de ecologische, economische en sociale grenzen van de planeet gaan leven. Daarom moet het kabinet de langetermijneffecten en de spillover-effecten op andere landen (met name op lage-inkomenslanden) meenemen en waar nodig aanpakken in al het beleid, onder meer ten aanzien van handel, belastingen en fossiele subsidies.
- Beleid moet duurzame ontwikkeling bevorderen in plaats van tegenwerken. Met vier acties kan het kabinet een groot verschil maken: (1) Meer bestaanszekerheid, door een belastingverschuiving van arbeid naar vermogen en vervuiling. (2) Echte prijzen, die het consumenten en bedrijven makkelijker maken om te kiezen voor duurzaamheid, en die de maatschappelijke en milieukosten van de producten reflecteren. (3) Duurzaam inkopen, waarbij de publieke sector producten, werken en diensten duurzaam inkoopt en de private sector aanmoedigt hetzelfde te doen. (4) Financiële instrumenten die bijdragen aan het behalen van de duurzaamheidsdoelen.
- Zet concretere nationale doelstellingen op verschillende SDG's in het nieuwe kabinetsbeleid. Start met een heldere nationale doelstelling voor het halveren van armoede (SDG 1).

[69] Access to electricity improves slightly in 2023, but still far from the pace needed to meet SDG7, International Energy Agency (2023).
[70] Kamerbrief Reactie op verzoek commissie over een zo gedetailleerd mogelijk overzicht van lopende OS-projecten en daarbij aan te geven wat in het direct nationaal belang is, in het bijzonder in relatie tot onderwerpen als veiligheid, migratie en economie, G.E.W. van Leeuwen, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (26 januari 2024).

Kennisinstellingen

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van NWO, Vereniging Hogescholen, TNO en de Coöperatie Leren voor Morgen

1. Inleiding

Wetenschappers die baanbrekend onderzoek doen, docenten die nieuw talent helpen te ontwikkelen en vakmensen die urgente transities mogelijk maken: onze kennissector is onmisbaar om de SDG's te behalen. Het is daarom noodzakelijk dat ons onderwijs- en wetenschapsstelsel in de toekomst voldoende in staat is om innovatieve kennis te genereren en nieuw talent op te leiden.

We zagen in het afgelopen jaar opnieuw veel aandacht voor de brede maatschappelijke uitdagingen in het onderwijs en onderzoek. Er vinden grote transities plaats op het gebied van kunstmatige intelligentie (AI), klimaat, inclusiviteit en circulariteit, die zich in hoog tempo ontvouwen en vragen om een snelle reactie.

Er is veel kennis en talent aanwezig in Nederland, maar ze worden nog niet altijd optimaal benut om de SDG's te behalen. Bestaande instrumenten of geldstromen zitten wel eens in de weg, en duurzaamheid is nog onvoldoende verankerd in het onderwijs. Als antwoord daarop is meer samenwerking nodig, net als leiderschap dóór en autonomie vóór professionals. Ook ruimte voor creativiteit en experimenteren is noodzakelijk.
Kortom: om beter bij te dragen aan de SDG's, is er bij de kennisinstellingen behoefte aan (1) samenwerking, (2) regie en (zelf) sturing en (3) integreren en verankeren.

Deze drie onderwerpen kwamen naar voren tijdens een inventarisatie die is uitgevoerd binnen de kennissector. Door middel van reeds gepubliceerde onderzoeken, verkenningen en een schriftelijke uitvraag bij universiteiten werd in beeld gebracht welke activiteiten er het afgelopen jaar plaatsvonden. Bovengenoemde onderwerpen worden in dit hoofdstuk meer in detail behandeld. Tot slot werpen we ook een kritische blik op de duurzaamheid van de sector zelf: zijn de onderwijs- en onderzoekstelsels van nu duurzaam en houdbaar voor de toekomst?

2. Samenwerking tussen disciplines en sectoren

Uit onderzoek blijkt dat er steeds meer interdisciplinaire en transdisciplinaire samenwerking plaatsvindt om de kennisbasis voor grote maatschappelijke transities te vergroten. Een recent voorbeeld is het Klimaatonderzoek Initiatief Nederland (KIN). In het KIN werken wetenschappers zij aan zij met maatschappelijke partijen aan klimaatoplossingen. Het uitgangspunt is samenwerking in plaats van competitie. Dergelijke initiatieven voor transdisciplinair onderzoek lopen echter nog vaak tegen belemmeringen aan door 'hokjes' in het onderzoeks- en wetenschapssysteem. Financieringsinstrumenten en organisaties zijn er bijvoorbeeld niet voldoende op ingericht om transdisciplinair onderzoek te stimuleren.

Ook op instellingsniveau zien we interne, interdisciplinaire samenwerking steeds vaker terugkomen. Denk aan universiteitsbrede onderzoeksprogramma's zoals het Programma Brede Welvaart van Tilburg University en Dynamics of Inclusive Prosperity, een initiatief van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Of aan onderzoekscentra als het Climate Centre in Twente, het Kenniscentrum Klimaat van de VU of het Radboud Centre for Sustainability Challenges.

In het hoger onderwijs zien we een toename van initiatieven die in de hele instelling worden doorgevoerd, in plaats van kleine, geïsoleerde initiatieven in verschillende opleidingen. De 'Whole School Approach' die in veel onderwijsinstellingen wordt gehanteerd is daar een goed voorbeeld van. Deze benadering is gericht op het breed doorvoeren van duurzame ontwikkeling in beleid, curriculum, didactiek, bedrijfsvoering, professionalisering, en samenwerking met de omgeving.

We zien dat ook terug in Het Talent Atelier, een project dat in 2023 de Nederlandse Onderwijspremie won. In Het Talent Atelier worden interdisciplinaire leerervaringen georganiseerd waarbij studenten van verschillende disciplines of opleidingen (bij voorkeur domein overstijgend) samenwerken aan een authentiek vraagstuk uit de regio of in internationaal verband. Studenten verbreden hun kennis met inzichten uit andere disciplines en ontwikkelen vaardigheden op het gebied van interdisciplinair werken. Deze ervaringen dragen expliciet bij aan het bereiken van een of meerdere SDG's.

Afbeelding 17: *Talent Atelier: De Nederlandse Onderwijs Premie 2023. Bron: Melvin Tas.*

Samenwerking in de keten

We zien in het onderwijs de noodzaak voor een ketenbenadering, waarbij in de hele sector nauw wordt samengewerkt – van primair onderwijs tot aan alle vormen van vervolgonderwijs. Het funderend onderwijs gebruikt al integrerende vakken als Natuur, Leven en Technologie (NLT), Burgerschap of Onderwijs & Ontwikkeling (O&O), terwijl het mbo in publiek-private partnerschappen samenwerkt met het bedrijfsleven.

Men is zich er steeds meer van bewust dat de (toekomstige) generaties die met de grote uitdagingen te maken (gaan) krijgen, goed opgeleid moeten worden om daarmee om te gaan. Jongeren maken zich immers grote zorgen over de genoemde transities. Het is dus belangrijk dat ze handelingsperspectieven zien die een bijdrage kunnen leveren aan oplossen of verbeteren van dergelijke complexe vraagstukken. Daarbij wordt regelmatig de koppeling gemaakt met de Inner Development Goals, vanuit de gedachte dat er meer behoefte is aan zingeving en ontwikkeling richting duurzaamheid. Een mooi voorbeeld is de kinderuniversiteit van de Universiteit Wageningen. In 2023 ging die met bijna tweehonderd kinderen uit groep 6 tot en met groep 8 op zoek naar biodiversiteit.

Ook binnen onderzoek wordt vaker samengewerkt over grenzen heen, bijvoorbeeld in de keten van fundamenteel tot praktijkgericht en toegepast onderzoek.

Onderzoeksprogramma's bieden meer mogelijkheden voor hogescholen, universiteiten en toegepast onderzoeksinstellingen (de zogenaamde TO2-instellingen) om samen te werken. De gedachte is dat een goede verbinding leidt tot betere en meer innovatieve oplossingen voor brede maatschappelijke problemen. Voorbeelden van samenwerkingsprogramma's zijn P3Venti op het onderwerp Pandemische Paraatheid en het kennis- en innovatieprogramma Emissieloos Bouwen. Soms worden ook de zogenaamde practoraten, of expertiseplatformen, van de mbo-scholen betrokken (zie bijvoorbeeld KIEM-groen).

3. Regie en (zelf-)sturing

Wie neemt het initiatief voor een duurzame kennissector? Onderwijs- en onderzoeksinstellingen zoeken daarbij naar een goede balans. Enerzijds willen ze ruimte creëren voor innovatie-initiatieven van personen, groepen of opleidingen. Langs de andere kant zien ze de noodzaak van leiderschap bij de overheid en bestuurders.

In het primair en voortgezet onderwijs wordt een sterk beroep gedaan op de overheid om in te zetten op leren voor duurzame ontwikkeling. Het rapport Leren voor duurzame ontwikkeling in het primair- en voortgezet onderwijs concludeert dat het gebrek aan regie vanuit OCW ertoe leidt dat schoolbesturen, -directies en leerkrachten worstelen met de vraag hoe ze invulling moeten geven aan duurzame ontwikkeling en andere maatschappelijke vraagstukken. Bovendien laat het rapport zien dat ook de continue druk van exameneisen in het voortgezet onderwijs, de eindtoets in het primair onderwijs en de werkdruk voor docenten een rol speelt. Tenslotte vragen ook de sterk dalende prestaties van Nederlandse scholieren op taal en rekenvaardigheid om aandacht van scholen. Veel medewerkers voelen hierdoor niet de ruimte om substantieel aandacht te besteden aan duurzame ontwikkeling.

In de mbo-scholen zien we dat individuele voortrekkers, vaak docenten, een cruciale rol spelen als drijvende kracht achter duurzaamheidsinitiatieven. Zij kunnen anderen motiveren. Maar ook hier is leiderschap op bestuurs- en managementniveau onmisbaar voor het verankeren van duurzaamheid in het onderwijs. Een onderzoek naar duurzaamheid in het mbo benadrukt de noodzaak van ondersteuning op zowel financieel als strategisch niveau. Het is volgens het rapport essentieel om middelen vrij te maken, tijd en ruimte te creëren voor initiatieven, en duidelijke doelen en verwachtingen te stellen. Door individuele initiatieven te verbinden en centrale coördinatie te bevorderen, kan duurzaamheid een integraal onderdeel worden van de missie en cultuur van een kennisinstelling.

Voor het bestuur en management van zowel mbo, hbo als universiteiten en TO2-instellingen is het cruciaal om een krachtige visie op duurzaamheid te ontwikkelen en die naar de onderwijs- en onderzoekspraktijk te vertalen. In het hoger onderwijs is dat grotendeels de taak van de instellingen zelf. Door samenwerking, kennisuitwisseling en het delen van *good practices* vindt een vorm van zelfsturing plaats. Denk aan het netwerk van duurzaamheidscoördinatoren van universiteiten en de SDG-coalitie in het hbo. Tegelijkertijd zien we ook stemmen opgaan voor meer nationale regie. Docenten in het hbo pleiten ervoor om duurzaamheid mee te nemen in de accreditatie of beoordeling van opleidingen. Het feit dat duurzaamheidselementen niet meewegen in accreditaties, benchmarks en wettelijke vereisten in profielen van afgestudeerden, vormt een obstakel voor de integratie van duurzaamheidsvraagstukken in het beroepsonderwijs.

4. Integreren en verankeren

Het rapport Leren voor duurzame ontwikkeling in het primair- en voortgezet onderwijs laat zien dat slechts 15% van de scholen leren voor duurzame ontwikkeling heeft verankerd in het curriculum. Verder blijkt uit de studie dat er in vergelijking met 2015 weinig verandering is in de deelname van scholen aan duurzaamheidsprogramma's met labels en keurmerken, zoals UNESCO-scholen en Eco-Schools. Groei in deelname is wel zichtbaar als het gaat om specifieke programma's en vakken die zich richten op verschillende aspecten van duurzaamheid.

In het onderzoek naar duurzaamheid in het mbo werd de aanbeveling gedaan om duurzaamheid minder afhankelijk te maken van individuen of opleidingen en ze een onderdeel te maken van de instellingsbrede strategie. Die beweging zien we ook terug in het hoger onderwijs. Besturen van ho- en mbo-instellingen maken dankbaar gebruik van de resultaten van Sustainabul, een ranglijst die instellingen kwantitatief vergelijkt op het vlak van onderwijs, onderzoek, praktijk en bedrijfsvoering. Het zou een positief signaal zijn als ook de onderwijsinspectie ging toezien op de implementatie van duurzame ontwikkeling binnen het onderwijs, zoals werd afgesproken in de Berlin Declaration.

In 2023 had 50% van de hoger onderwijsinstellingen de ambitie om duurzaamheid in alle opleidingen te integreren. Dat is een forse stijging ten opzichte van 2022 (21%). Het onderwijs is de beste manier om op de lange termijn een positieve impact te maken. Maar de vertaling van de ambities naar maatregelen vraagt om tijd.

Er zijn verschillende voorbeelden waarbij duurzaamheid of de SDG's 'opleidingsoverstijgend' worden aangepakt. Bijvoorbeeld bij het aanbieden van minoren op SDG-gerelateerde thema's en op interdisciplinaire samenwerking. Dat zijn vakken die alle studenten kunnen volgen. Vrijwel elke hogeschool of universiteit biedt inmiddels minoren aan als *sustainable development* of *sustainability*.

De Universiteit Twente gaat nog een stap verder door duurzaamheidsvraagstukken systematisch in *alle* opleidingen op te nemen. En op de Radboud Universiteit kunnen studenten een 'duurzaamheidsgetuigenis' krijgen op hun bachelordiploma wanneer ze aantonen dat ze zich tijdens hun opleiding hebben verdiept in duurzaamheidsvraagstukken. Om het aanbod van SDG-gerelateerde vakken transparanter en breder toegankelijk te maken heeft de TU Delft de GreenDatabase opgezet. Alle teksten uit de studiegids voor onderwijsprogramma's (bachelor, master en minoren) werden gescreend op SDG's. Studenten kunnen op die manier een vak kiezen op basis van de SDG's. Duurzame stages kunnen ze vinden op de website van SDG's on Stage.

Een andere manier om duurzaamheid en de SDG's beter te verankeren in het onderwijs is door activiteiten structureler te maken. Dat kan door te werken volgens standaarden zoals het Sustainability in Higher Education (SHE)-kader. Dit kader kan ook worden gebruikt om opleidingen te voorzien van het Keurmerk Duurzaam Hoger Onderwijs van

de NVAO. Het werken volgens de al eerder genoemde Whole School Approach biedt eveneens een raamwerk die de aandacht voor SDG's in scholen meer structureel van aard kan maken.

Het SDG-raamwerk biedt bovendien een handige gesprekstaal die samenwerking met partners vergemakkelijkt. Daarnaast kunnen resultaten onderling vergeleken worden. Met de komst van het Corporate Sustainability Reporting Directive, waar veel instellingen zich (vooralsnog vrijwillig) op oriënteren, zal naar verwachting de rol van de SDG's in verantwoordingsmechanismen veranderen. Nu zijn bijdrages aan de SDG's lastig met elkaar te vergelijken, omdat bijvoorbeeld niet alle projecten refereren aan de SDG's maar wel aan andere duurzaamheidscriteria.

Afbeelding 18: *De Kinderuniversiteit van het Wetenschapsknooppunt Wageningen University 2023: Biodiversiteit onder je neus. Bon: Guy Ackermans.*

5. Conclusies: ruimte voor toekomstbestendige stelsels

Zonder wetenschappelijke en toegepaste kennis kunnen de grote transities niet slagen en komt gedragsverandering niet tot stand. Kennis is noodzakelijk voor alle SDG's. Maar er zijn ook SDG's die zich specifiek richten op de kennissector: SDG 4 (kwaliteitsonderwijs) en SDG 9 (innovatie). Zij vormen de basis voor de kennisontwikkeling die nodig is voor het behalen van de andere SDG's.

De voortgang op die SDG's is over het algemeen positief maar staat wel onder druk. Met name de prestaties van Nederlandse scholieren op taal en rekenvaardigheid zijn de laatste jaren drastisch gezakt en ook de wiskundige prestaties van middelbare scholieren laten een neerwaartse lijn zien. Scholieren zijn de studenten van morgen en de professionals van overmorgen. Zij moeten in de (nabije) toekomst alle transities mogelijk maken. Tegelijkertijd staat het beroep van docent ernstig onder druk. Onder andere door een toets- en rapportagedruk en door een gebrek aan eigen ruimte en ontwikkeltijd.

Kwalitatief onderwijs en onderzoek vraagt om een toekomstbestendig stelsel. Als OCW gehoor wil geven aan haar eigen opdracht, moet zij het onderwijs en onderzoek toekomstbestendig maken, zodat ze hun belangrijke maatschappelijke functies kunnen blijven vervullen. Dat betekent dat docenten en onderzoekers de rust en de ruimte moeten krijgen om kwalitatief hoogwaardig onderwijs te geven en onderzoek te doen. Het betekent ook dat kinderen, scholieren en studenten moeten kunnen rekenen op toegankelijk onderwijs dat hen uitdaagt en stimuleert om eigen talenten te herkennen en te benutten.

Een toekomstbestendig stelsel vraagt om balans en maatwerk op het vlak van sturing en regie. Leiderschap en inzet op duurzaamheid en de SDG's, vanuit de overheid en vanuit de instellingen zelf, moeten docenten en onderzoekers in staat stellen om de kennis en het talent te ontwikkelen die nodig zijn voor het behalen van de doelen in 2030 en voor de uitdagingen die daarna komen.

Jongeren

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Nationale Jeugdraad (NJR).

In dit hoofdstuk kijken we terug op de nationale SDG-voortgang van het afgelopen jaar vanuit het perspectief van jongeren. In de leeftijdscategorie tussen twaalf en dertig jaar zijn er 3,8 miljoen jongeren in Nederland, van wie een groot deel via 37 lidorganisaties formeel vertegenwoordigd is in de achterban van de NJR. Voor dit hoofdstuk werden het bestuur van de NJR, de jongerenvertegenwoordigers en de medewerkers van verschillende projecten geconsulteerd. Daarnaast is er een enquête naar de achterban van NJR gestuurd waaruit ruim vijftig reacties zijn gekomen.

Jongeren zijn onmisbaar bij het vormgeven van een duurzame en eerlijke toekomst. Als jongeren leven we immers het langst met de besluiten van vandaag. Als jongeren hebben we vaak ook vernieuwende visies en een andere kijk op hoe we de toekomst het best vorm kunnen geven.[71] In dit hoofdstuk doen we aanbevelingen aan het kabinet, beleidsmakers en andere stakeholders over een aantal thema's die wij als jongeren zelf belangrijk vinden. Die thema's zijn dit jaar: bestaanszekerheid, mentale gezondheid, klimaat, polarisatie, vertrouwen in de politiek en de overheid, en participatie.

1. Bestaanszekerheid

De al precaire financiële situatie van jongeren is in 2023 verder verslechterd (SDG 1). Dat komt onder meer door de hoge inflatie en het gebrek aan steunmaatregelen. Jongeren, onder wie ook studenten vallen, hebben vaak een laag inkomen. Hoewel de inflatie in 2023 sterk afnam ten opzichte van 2022, geeft bijna 40% van de jongeren aan maandelijks moeilijk rond te komen, volgens onderzoek van het Nibud.[72] Ook geeft iets meer dan een op de vier werkende jongvolwassenen (18-27 jaar) aan vaak geen geld te hebben voor noodzakelijke uitgaven en geeft 37% aan geen stabiel inkomen te hebben. Daarmee verkeren jongvolwassenen in een minder stabiele en slechtere financiële situatie dan 30+'ers, bij wie slechts een op vijf werkenden aangeeft geen stabiel inkomen te hebben. 30% van de geconsulteerde jongeren geeft aan dat zijn financiële situatie ten opzichte van 2022 is verslechterd. 62% van de geconsulteerde jongeren geeft verder aan bezorgd te zijn over zijn financiële toekomst.[73]

Ook op het gebied van wonen ervaren jongeren financiële problemen. Het is voor het grootste deel van de jongeren lastig om een betaalbare woning te vinden, ondanks de Woningbouwimpuls. Dat geldt zeker voor studenten en starters (SDG 11.1). Ook voor jongeren die huren was het in 2023 lastig. Net als andere groepen in de samenleving werden ook uitwonende jongeren geconfronteerd met veel hogere woonlasten. Zo wijst onderzoek uit dat de gemiddelde woonquote (het percentage van je inkomen dat gaat naar woonlasten) voor uitwonende studenten in het collegejaar 2022-2023 op 44% lag.[74] Een woonquote van meer dan 40% wordt gezien als een zeer onverantwoorde risicobereidheid die kan leiden tot financiële problemen bij economische schokken.[75] Ter referentie: de gemiddelde woonquote in de huursector lag in 2021 op 33,2%.[76]

Waar voor andere groepen het Rijk met financiële steun kwam, maakte het kabinet de expliciete keuze om studenten voor die regeling uit te sluiten. Ze werden door het kabinet gewezen op het feit dat ze bij de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) bij konden lenen indien nodig.

Volgens data van het CBS woont een steeds groter deel van de jongvolwassen (18-30 jaar) thuis.[77] In 2023 woonde bijna 46% van de jongvolwassenen thuis, in vergelijking met 39% in 2003. Slechts 13% van de geconsulteerde jongeren denkt een redelijke kans te hebben

[71] Jongeren en het zorgen voor hun morgen, SER (2022).
[72] Jongvolwassene richt zich financieel vooral op de korte termijn, NIBUD (2023).
[73] 24,5% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban was het met deze stelling helemaal eens. 37,7% was het met deze stelling een beetje eens.
[74] Landelijke Monitor Studentenhuisvesting 2023.
[75] Veelbelovend: kansen en belemmeringen voor jongeren, SER Jongerenplatform (2022).
[76] Dasboard Ministerie van BZK over betaalbaarheid huursector in Nederland.
[77] Jongvolwassenen wonen vaker bij ouders dan 20 jaar geledenv, CBS (2023).

op de woningmarkt.[78] Ook blijkt uit een telling van het Kansfonds en de Hogeschool Utrecht dat ruim 40% van het totaal aantal dak- en thuisloze personen bestaat uit kinderen en jongeren.[79]

Afbeelding 19: *NJR jongerenevenement: Je Bent Jong En Je Wil Wat. Bron: Joy Hansson.*

2. Mentaal welzijn

Door de stapeling van problemen, zoals de woon- en klimaatcrisis, staat de mentale gezondheid van jongeren verder onder druk. Volgens de Monitor mentale gezondheid van het RIVM uit september 2023 heeft meer dan een op drie jongeren tussen twaalf en 25 jaar te kampen met mentale klachten (SDG 3.4).[80] Bijna de helft van de jongeren (49%) gaf aan zich gestrest te voelen, waarbij 28% zei dat het door school kwam. 27% gaf aan dat het kwam door de combinatie van alles wat jongeren moeten doen. 17% zei dat het kwam door de mening van anderen.

Daarnaast signaleert 113 Zelfmoordpreventie dat onder jongeren tot dertig jaar het aantal suïcides helaas blijft toenemen (van 243 in 2013 tot 300 in 2023) (SDG 3.4).[81] Ook uit onderzoek van het RIVM in september 2023 blijkt dat 17% van de jongeren aangaf wel eens of vaker aan zelfdoding te hebben gedacht.[82]

Een positieve ontwikkeling is dat jongeren meer worden betrokken bij het opstellen van beleid rondom mentaal welzijn en het verbeteren van de GGZ. Zo praten jongeren via de NJR en cliëntenorganisaties die betrokken zijn bij de Hervormingsagenda mee over het verbeteren van de jeugdhulp in Nederland (SDG 3.4). Sinds 2022 is er ook een Jongerenpanel Mentale Gezondheid dat met de overheid meedenkt over preventiebeleid en het verbeteren van de mentale gezondheid onder jongeren.

3. Maatschappelijke ontwikkelingen

Jongeren geven aan dat een aantal positieve en negatieve maatschappelijke trends het afgelopen jaar belangrijk voor hen zijn geweest. 89% van de geconsulteerde jongeren ervaart dat discussies over maatschappelijke of politieke onderwerpen steeds meer beladen worden.[83] Een op de vijf geconsulteerde jongeren geeft daarom aan het liever niet meer te hebben over maatschappelijke of politieke onderwerpen. Ook heeft vier op

[78] 3,8% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban was het met deze stelling helemaal eens. 9,4% was het met deze stelling een beetje eens.
[79] Nieuwe telling: veel kinderen en jongeren dak- of thuisloos, Binnenlandsbestuur.nl (2023).
[80] Mentale gezondheid jongeren, RIVM (2023).
[81] Suïcidecijfers 2023, 113 Zelfmoordpreventie (2024).
[82] Mentale gezondheid jongeren, RIVM (2023).
[83] 34% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban was het met deze stelling helemaal eens. 54,7% was het een met deze stelling een beetje eens.

de vijf geconsulteerde jongeren weinig vertrouwen in de politiek.[84] 84% van de geconsulteerde jongeren geeft daarnaast aan dat de politiek onvoldoende let op wat jongeren belangrijk vinden (SDG 16.7).[85] Dat is een belangrijk en zorgelijk signaal.

Daarnaast geeft meer dan de helft van de ondervraagde jongeren aan weinig vertrouwen te hebben in de overheid (SDG 16.6).[86] Tevens is vier op de vijf geconsulteerde jongeren van mening dat de politiek voornamelijk verdeelt in plaats van samenbrengt.[87] Een op drie geconsulteerde jongeren stelt zich niet altijd veilig te voelen om zijn mening in het openbaar te delen.[88]

Van de ondervraagde jongeren geeft ruim 43% aan dat ze nieuws vooral via sociale media tot zich nemen. 36% geeft aan nieuws-apps te gebruiken. Dat laat zien dat jongeren steeds meer leven in een digitale wereld. Het brengt ook gevaren als misinformatie en *phishing* met zich mee. Uit onderzoek blijkt dat bijna drie op vier kinderen tussen elf en vijftien jaar niet in staat is om *phishingmails* te herkennen die lijken op die van bekende webwinkels.[89] Uit ander recent onderzoek in opdracht van de Rijksoverheid blijkt echter weer dat de meeste jongeren zichzelf goed in staat achten om signalen te herkennen die kunnen duiden op internetcriminaliteit (69%).[90] Opvallend is dat uit het onderzoek blijkt dat jongeren zich minder in staat voelen om het door te hebben als iemand zich online voordoet als iemand anders (SDG 4.4).

Op sociale media zien we ook een zorgwekkende trend: de opkomst van meer en meer desinformatie.[91] Dat doet zich vooral voor na actuele gebeurtenissen, zoals verkiezingen, aanslagen of protesten.[92] Soms gaat het om onschuldige misverstanden, maar steeds vaker is er sprake van het moedwillig verspreiden van onjuiste berichten om onrust te zaaien, bevolkingsgroepen in een kwaad daglicht te stellen of om er politiek gewin uit te halen. Uit onderzoek van Pointer en Beeld & Geluid bleek dat van de video's die jongeren op TikTok bekijken, gemiddeld 5% het thema klimaat bevat. 30% van die klimaatvideo's bleek misinformatie te bevatten (SDG 13.3).[93] Uit ander onderzoek van Pointer bleek dat 13% van de video's over hormonale anticonceptie op TikTok misinformatie bevatte.[94] De toename van misinformatie vinden wij een zorgelijke ontwikkeling, ook in het licht van het lage vertrouwen van jongeren in de overheid en de politiek.

Op het gebied van demografische ontwikkelingen zien we dat het aantal jongeren verder afneemt door de doorzettende vergrijzing. In regio's waar weinig opleidingsmogelijkheden of banen zijn, zien we dat steeds meer jongeren wegtrekken naar regio's met aantrekkelijkere omstandigheden (SDG 9.1). Steden zullen daardoor blijven groeien, terwijl landelijke gebieden verder zullen krimpen. Wanneer zich dat de komende jaren doorzet, zal de kloof tussen het platteland en de stedelijke gebieden steeds meer een kloof worden tussen leeftijdsgroepen (SDG 11a).

Daarnaast zien we dat discriminatie en racisme aanwezig blijven. Uit onderzoek van UNICEF uit 2023 blijkt dat de helft van alle kinderen en jongeren zelf heeft gezien dat leeftijdsgenoten zijn gediscrimineerd op basis van huidskleur of afkomst.[95] Ook wijst onderzoek van Rutgers uit dat 24% van de jongens, en 9% van de meisjes het afkeurt als twee jongens met elkaar zoenen op straat. Ook scoren LHBTIQ+-jongeren lager in hun welzijn dan heteroseksuele cisgender jongeren.[96]

[84] 51,9% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban was het helemaal oneens met de stelling "Ik heb vertrouwen in de politiek". 28,8% was het een beetje oneens met deze stelling.
[85] 45,1% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban was het helemaal oneens met de stelling "De politiek let genoeg op wat jongeren belangrijk vinden". 39,2% was het een beetje oneens met deze stelling.
[86] 46,2% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban was het helemaal oneens met de stelling "Ik heb vertrouwen in de overheid". 11,5% was het een beetje oneens met deze stelling.
[87] 81,1% van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban gaf aan dat de politiek voornamelijk mensen verdeelt. Slechts 1,9% van de respondenten gaf aan dat de politiek voornamelijk mensen samenbrengt.
[88] 9,4 % van de geconsulteerde jongeren uit onze achterban gaf aan het helemaal opeens te zijn met de stelling "Ik voel mij veilig om mijn mening in het openbaar te delen". 32,1% was het een beetje oneens met deze stelling.
[89] Jongeren overschatten hun online veiligheid, RTL Nieuws (2023).
[90] Campagne-effectonderzoek Social engineering 2023: Veilig internetten, DVJ Insights (2024).
[91] Burgerperspectieven 2023 Bericht 2, SCP (2023).
[92] Misinformatie, Pointer.
[93] Hoe we misinformatie over het klimaat ontdekten in duizenden TikTok-video's, Pointer, (2023).
[94] Pointer Checkt: Tientallen makers verspreiden op TikTok misinformatie over hormonale anticonceptie, Pointer (2024).
[95] 1 op 2 jongeren in Nederland ziet discriminatie op basis van huidskleur of afkomst, UNICEF (2023).
[96] Seks onder je 25e, Rutgers (2023).

Verder kwam in onze enquête naar voren dat jongeren naast de invoering van de basisbeurs, vooral positief zijn over participatievormen waarbij zij zich echt gehoord voelen, zoals lokale jongereninitiatieven en jonge rolmodellen in de media. Het benadrukt het belang van het betrekken van jongeren in besluitvormingsprocessen voor het begroten van de betrokkenheid van jongeren en het bouwen aan een duurzame en inclusieve samenleving. Daarmee is het betrekken van jongeren cruciaal voor het behalen van de SDG's.

Afbeelding 20: *NJR Jeugd Debat. Bron: Nikki van Toorn.*

4. Conclusies en aanbevelingen

De wereld van jongeren bestaat uit een steeds verdere opstapeling van crises. Problemen als bestaanszekerheid, mentale gezondheid, klimaat en polarisatie spelen nog steeds, of steeds meer, een grote rol. Een zorgwekkende ontwikkeling daarbij is dat jongeren aangeven weinig vertrouwen te hebben in de overheid en met name in de politiek, terwijl dat juist de plek is die van invloed is op de crises die ze ervaren. We willen daarom nogmaals het belang benadrukken van betekenisvolle jongerenparticipatie bij het aanpakken van die problemen.

Aanbevelingen:

- Ontwikkel een nationale jeugdstrategie voor het integraal aanpakken van alle problemen en uitdagingen voor jonge mensen in Nederland.
- Ga verder met de ontwikkeling van de generatietoets en pas die toe op alle nieuwe grote beleidsveranderingen en nieuwe wetten.
- Investeer in belangrijke transities voor jongeren via het Nationaal Groeifonds.
- Versterk de financiële positie van jongeren. Stel bijvoorbeeld een renteplafond in voor de studieschuld en kom de 'pechgeneratie' eerlijker tegemoet.
- Investeer in meer betaalbare huisvesting en passende woonvormen voor studenten en starters en investeer in een sterker vangnet in gemeenten om te voorkomen dat jongeren dak- of thuisloos worden.
- Versoepel de leeftijdsgrens in de Jeugdwet om daklooshеid onder jongeren te voorkomen en de overgang naar volwassenheid te verzachten.
- Investeer in een sterker vangnet in gemeenten om te voorkomen dat jongeren dak- of thuisloos hoeven te worden.
- Maak meer ruimte voor jongeren tot en met 27 jaar onder de Participatiewet.[97]
- Ga op lokaal, nationaal en internationaal niveau in gesprek met jongeren. Luister en neem vervolgens actie op basis van hun behoeften. Daarmee los je ook het probleem op van het verminderde vertrouwen in de overheid en de politiek.
- Voer de ophoging van de basisbeurs van 2023-2024 structureel door.[98]
- Stel een verplichte en eerlijke stagevergoeding in.[99]
- Maak jongeren digitaal weerbaarder tegen internetcriminaliteit en desinformatie.

[97] Een zeker bestaan, Commissie Sociaal Minimum (2023).
[98] Kabinet ziet af van meerjarige verhoging basisbeurs, ScienceGuide (2023).
[99] CNV en ISO starten petitie voor verplichte stagevergoeding, ISO (2023).

Annex

Overzicht van SDG relevant nieuw beleid

In mei 2020 is toegezegd dat in de beleidsstukken zal worden aangegeven aan welke SDG's het bijdraagt conform de motie Van den Hul.[100] Deze Annex geeft per ministerie een overzicht van de belangrijkste beleidsinitiatieven van afgelopen jaar die bijdragen aan de SDG's in Nederland en wereldwijd.

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
BZ			
De Nederlandse Afrikastrategie 2023-2032	Rapport over de visie op de beoogde politieke en economische samenwerking met het Afrikaanse continent.	BZ	Alle SDG's, m.n. SDG 1 SDG 7 SDG 10 SDG 13 SDG 16 SDG 17
Beleidsnota Mensenrechten – Democratie – Internationale Rechtsorde	Beleidsnota over de Nederlandse inzet aan wereldwijd waarborgen van mensenrechten, democratische rechtstaat en internationale rechtsorde in de huidige geopolitieke context.	BZ	SDG 10 SDG 16 SDG 17
Kamerbrief jaarrapportage beleidscoherentie voor ontwikkeling	Jaarrapportage voor het Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling voor de periode april 2022-maart 2023.	BZ	Alle SDG's, m.n. SDG 1 SDG 3 SDG 10 SDG 12
Voortgangsbrief Nationale Grondstoffenstrategie	Voortgang van de uitvoering van de Nationale Grondstoffenstrategie en gaat in op moties en toezeggingen over de leveringszekerheid van kritieke grondstoffen.	BZ, IenW, EZK	SDG 1 SDG 8 SDG 10 SDG 12
BZK			
Voortgang implementatie Wet open overheid	De toegang tot overheidsinformatie voor eenieder vergroten en de actieve openbaarmaking bevorderen.	BZK en medeoverheden	SDG 16

[100] Motie van het lid Van den Hul c.s. over de koppeling van beleid en SDG's inzichtelijk maken (d.d. 28 november 2019)

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Actieplan Open Overheid 2023-2027	Het bevorderen van een open en responsieve overheid in samenwerking met maatschappelijke organisaties, medeoverheden en kennisinstellingen.	BZK, medeoverheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties	SDG 16
Meerjarenplan Informatiehuishouding en Openbaarheid	Het verbeteren van de informatiehuishouding van de overheid.	BZK en medeoverheden	SDG 16
Woo-invoeringstoets en Eindrapportage Woo-pilots	Het verbeteren van het Nederlandse openbaarheidsstelsel.	BZK en medeoverheden	SDG 16
EZK			
Kamerbrief startups en scale-ups	Deze Kamerbrief geeft aan hoe het kabinet het ondernemingsklimaat voor startups en scale-ups verbetert. Door hun toegang tot talent, financiering, kennis, internationale netwerken en markten, en de overheid te vergroten wil het kabinet startups en scale-ups aantrekken en behouden. Hun aanwezigheid is van belang om Nederland internationaal concurrerender te maken en een bijdrage te leveren aan maatschappelijke transities.	EZK, OCW, BHOS	SDG 4 SDG 8 SDG 9 SDG 12 SDG 13
Perspectief op de Nederlandse economie: Innovatief, duurzaam, sterk en welvarend	Dit rapport schetst een toekomstbeeld van de Nederlandse economie, aan de hand van vier pijlers: innovatief, duurzaam, sterk en welvarend.	EZK	SDG 8 SDG 9 SDG 12 SDG 13
Kamerbrief over nationaal programma voor versnelde verduurzaming van de industrie	In deze Kamerbrief kondigt het kabinet de introductie aan van het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie. Het doel van dit programma is om korte termijn zoveel mogelijk weg te nemen van onduidelijkheden over de benodigde randvoorwaarden voor verduurzaming en te sturen op versnelde realisatie van de investeringen die leiden tot verduurzaming van bestaande industrie en vestiging van nieuwe duurzame productiefaciliteiten.	EZK, IenW	SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 12 SDG 13
De Nationale Technologiestrategie	De Nationale Technologiestrategie ontwikkelt voor 10 prioritaire sleuteltechnologiegebieden actieagenda's. Deze tien zijn geselecteerd op de Nederlandse positie en hun maatschappelijke, economische en veiligheidsbijdrage.	EZK, OCW, IenW, VWS, LNV, J&V, DEF, BZK.	SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 12 SDG 13
Nationaal plan energiesysteem	Het Nationaal plan energiesysteem (NPE) biedt een duidelijke ontwikkelrichting voor het energie-systeem tot 2050. Met het NPE maakt het kabinet richtinggevende keuzes die de basis leggen voor de ontwikkeling van dit energiesysteem, zodat het nu en in de toekomst duurzaam, betaalbaar, betrouwbaar, veilig en rechtvaardig is.	EZK	SDG 7 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 17

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Voorjaarsbesluitvorming klimaat	Het kabinet presenteert met deze brief een aanvullend pakket aan maatregelen, zodat het CO2-reductiedoel voor 2030 met grotere waarschijnlijkheid wordt gehaald. Het pakket bestaat uit subsidies, normering en beprijzing.	EZK, BZK, IenW, LNV, FIN	SDG 8 SDG 7 SDG 9 SDG 13 SDG 17
Kamerbrief Nij begun: op weg naar erkenning, herstel en perspectief	Het kabinet kondigt 50 maatregelen aan voor erkenning, herstel en perspectief voor het gaswinningsgebied in Groningen. De maatregelen richten zich op het bouwen aan herstel, sociaal en mentaal welzijn, economisch perspectief, een betere overheid in dienst van de samenleving en het herstel van vertrouwen.	EZK	SDG 3 SDG 8 SDG 11 SDG 16
Kamerbrief Herijkte missies van het missiegedreven innovatiebeleid	In het missiegedreven innovatiebeleid werken overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere stakeholders samen aan innovatie voor economische en maatschappelijke impact aan de hand van missies. De missies zijn herijkt ten opzichte van 2019, om recht te doen aan de grote uitdagingen waar Nederland nu voor staat, namelijk op de terreinen van: energietransitie, circulaire economie, gezondheid en zorg, landbouw, water en voedsel, en veiligheid.	EZK, OCW, IenW, VWS, LNV, J&V, DEF, BZK, BHOS, SZW	SDG 3 SDG 5 SDG 6 SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 10 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 16 SDG 17
Agenda Digitale Open Strategische Autonomie	De geopolitieke, economische en maatschappelijke context waarin digitalisering plaatsvindt, verandert snel. Het ontwikkelen van digitale technologie is onderdeel geworden van een geopolitieke krachtmeting. Gezien deze geopolitieke en geo-economische context kijkt het kabinet strategischer naar digitale technologie. De Agenda Digitale Open Strategische Autonomie stelt daarom vijf beleidsprioriteiten: netwerktechnologie, cloud, AI, cybersecurity en concurrentievermogen.	EZK, BZ, J&V, OCW, BZK, BHOS	SDG 8 SDG 9 SDG 16 SDG 17
Kamerbrief bij overheidsbrede visie generatieve AI	In deze Kamerbrief deelt het kabinet een overheidsbredevisie op generatieve AI, zodat het ten dienste staat van het vergroten van het menselijk welzijn, welvaart, duurzaamheid, rechtvaardigheid en veiligheid.	BZK, OCW, EZK, SZW	SDG 3 SDG 8 SDG 9 SDG 13 SDG 16

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
IenW			
Van aanleg naar Onderhoud	Om aan te sluiten bij de brede uitdagingen van het heden en de toekomst zet IenW meer in op het weerbaarder maken van de infrastructuur en heeft daarbij meer nadruk op onderhoud gelegd. Dit betreft de grote infrastructurele projecten, zoals wegen, spoor, waterwerken en waterwegen.	IenW, RWS, decentrale overheden en andere relevante partners	SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 11 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Impulsprogramma Kaderrichtlijn Water	Inspelend op het behalen van de eisen van de kaderrichtlijn water in 2027 zet IenW extra in op maatregelen voor de verduurzaming van ons watergebruik.	IenW, RWS, decentrale overheden, waterschappen	SDG 3 SDG 6 SDG 13 SDG 15
Hoofdlijnennotitie Mobiliteitsvisie 2050 (voortbouwend op de eerdere contourenschets)	De Hoofdlijnennotitie bestaat uit vier hoofdlijnen: 1) het nastreven van meer integrale doelen, 2) de juiste mobiliteit op de juiste plaats en tijd, 3) voldoen aan de publieke kaders en 4) gebiedsgerichte uitwerking. In 2023 is er gestart met het verder uitwerken van de eerste pijler, zowel voor personen- als voor goederenvervoer, zowel nationaal en internationaal	IenW, RWS, decentrale overheden, NGOs	SDG 3 SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 11 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Toekomstbeeld OV 2040	Aansluitend bij de mobiliteitsvisie zijn er specifieke uitdagingen voor het OV die in het toekomst OV 2040 worden uitgewerkt. De kernpunten zijn: 1) een metro-achtige verbinding op een landelijke ring van steden; 2) goede verbindingen naar het noorden, oosten en zuiden van het land; 3) een snelle treinverbinding met Duitsland; 4) nieuwe vormen van openbaar vervoer, zoals lightrails en snelle bussen. Hierdoor ontstaan goede verbindingen, om korte afstanden snel te overbruggen.	IenW, samen met OV-aanbieders	SDG 8 SDG 10 SDG 11
Toepassing KNMI klimaatscenarios 2023 in inzet Rijksoverheid	De KNMI-klimaatscenario's die in 2023 zijn gepresenteerd worden onder andere ingezet bij de tweede beoordelingsronde en het ontwerp van dijkversterkingen of de maatlat groene en klimaatadaptatieve gebouwen.	IenW, KNMI, RWS, waterschappen en decentrale overheden.	SDG 6 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Programma Integraal Riviermanagement	Binnen het programma Integraal Riviermanagement (IRM) werken het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten de komende decennia aan een toekomstbestendig Maas- en Rijnsysteem. Dat als systeem goed functioneert, meervoudig bruikbaar en duurzaam te beheren is. En een (economisch) aantrekkelijk rivierengebied mogelijk maakt met een optimale balans tussen hoogwaterveiligheid, natuur en waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid en bevaarbaarheid.	IenW, RWS, waterschappen en decentrale overheden	SDG 8 SDG 9 SDG 11 SDG 13 SDG 14 SDG 15

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Verduurzaming IenW sectoren	Op verschillende deelsectoren is extra geld vrijgemaakt voor verduurzaming – onder andere via: betalen naar gebruik, de wet vrachtwagenheffing, aanvullende subsidies voor het programma Luchtvaart in transitie, verduurzaming van de binnenvaart en zeevaart.	IenW, decentrale overheden en sectoren	SDG 3 SDG 7 SDG 9 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Verschillende maatregelen ten behoeve van het verbeteren van het milieu in Nederland	Verschillende maatregelen, in lijn met Europese wetgeving, op het gebied van chemische stoffen (waaronder zeer zorgwekkende stoffen), luchtkwaliteit, het rapport industrie & omwonenden, geluid, stalemissies (samen met LNV) en ook de verdere dooront-wikkeling van water en bodem sturend.	IenW, decentrale overheden, ILT en sectoren.	SDG 3 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 14 SDG 15
OCW			
Herinvoering basisbeurs	Bijdragen aan het waarborgen van de financiële toegankelijkheid van het tertiair onderwijs en er zo zorg voor te dragen dat er geen onoverkomelijke financiële belemmeringen zijn om te gaan studeren.	OCW	SDG 1 SDG 4 SDG 10
Fair pay verplicht voor rijksgesubsidieerde culturele instellingen	Zorgdragen voor een normale, gezonde arbeidsmarktpositie van makers, technici en andere werkenden in de culturele sector	OCW	SDG 1 SDG 8 SDG 10
Koninkrijksbeurs	Meer uitwisseling van studenten binnen het Koninkrijk en verbeteren van het studiesucces van Caribische studenten	OCW	SDG 4 SDG 10
Mobieltjesverbod	Bijdragen aan een leeromgeving waarin leerlingen zich kunnen concentreren, betrokken kunnen zijn en waarin docenten effectief kunnen lesgeven, waardoor de leerprestaties kunnen verbeteren	OCW	SDG 4
Aanpak basisvaardigheden in het mbo	Versterken basisvaardigheden taal, rekenen, burgerschap in het mbo	OCW	SDG 4
Aanpak voor vergroten sociale veiligheid op hogescholen en universiteiten	Creëren veilige leer- en werkomgeving voor studenten en medewerkers	OCW	SDG 4 SDG 16
Herwaardering praktijk in het funderend onderwijs	Versterken van de waardering voor praktijkgericht onderwijs zowel ten behoeve van de noden in de samenleving als voor de waardering van praktische talenten bij jonge mensen	OCW	SDG 4 SDG 10
Visie kansengelijkheid funderend onderwijs	Gelijke kansen in het onderwijs versterken	OCW	SDG 4 SDG 10

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Internationaal Cultuurbeleid 2025-2028	Een sterke positie van de Nederlandse culturele sector in het buitenland door duurzame samenwerking, uitwisseling en zichtbaarheid; Het met Nederlandse cultuuruitingen ondersteunen van de bilaterale relaties met andere landen; De kracht van de culturele en creatieve sector gebruiken voor het bevorderen van duurzame ontwikkeling, met de SDGs als richtinggevend kader.	OCW, BZ	Alle SDG's, m.n. SDG 8 SDG 9 SDG 10 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 17
Duurzaamheid in het onderwijs	Versterken van de inzet van de Rijksoverheid om scholen (po, vo, (v)so en mbo) vraaggestuurd te ondersteunen bij het realiseren van meer duurzaamheid in het onderwijs.	LNV, IenW, EZK, OCW, BZK	SDG 4 SDG 5 SDG 6 SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 12 SDG 13 SDG 15 SDG 16
Selectie in het hoger onderwijs	Kansengelijkheid in het hbo en wo vergroten	OCW	SDG 4 SDG 10
Kamerbrief Uitwerking Onderwijsagenda LLO	Versterken van deelname aan formele bij- en omscholing in het kader van een leven lang ontwikkelen (LLO) door middel van ontwikkeling flexibel onderwijsaanbod dat past bij behoeften van werkgevers en werkenden.	OCW, SZW	SDG 4 SDG 8 SDG 9 SDG 10
Kamerbrief Vervolg Beleidslijnen LLO	Versterken van deelname aan formele en informele scholing door de inzet van resterende STAP-middelen na 1 januari 2024. Hoofdlijnen en aankondiging van start van een programma leercultuur om belang van blijven leren en ontwikkelen onder aandacht te brengen en bij bedrijven te versterken. Verkenning stelsel of systeem leerrechten, onderwijsagenda LLO (zie hierboven), de Nationaal Groeifonds programma's gericht op LLO.	OCW, SZW, EZK	SDG 4 SDG 8 SDG 9 SDG 10
Samen Werken aan Talent	het bevorderen van kansengelijkheid voor mbo-studenten; het verbeteren van de aansluiting van het mbo op de arbeidsmarkt; het verbeteren van de kwaliteit van het mbo-onderwijs.	OCW	SDG 4 SDG 10 SDG 17
Kamerbrief lerarenstrategie december 2023	Voldoende en goede leraren en schoolleiders	OCW	SDG 4
Voortgangsbrief masterplan basisvaardigheden	Verhogen van de basisvaardigheden van leerlingen in het funderend onderwijs op het gebied van taal en rekenen en op het gebied van burgerschap en digitale geletterdheid	OCW	SDG 4 SDG 10

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Onderhandeling van de Ljubljana The Hague Convention in mei 2023 en ondertekening op 14 februari 2024	Accountability voor slachtoffers van internationale misdrijven; Internationale strafrechtelijke samenwerking tussen landen voor de nationale opsporing en vervolging van genocide, oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid en andere internationale misdrijven.	JenV BZ NGOs	SDG 16
Aanpak versterking toegang tot het recht	Versterken van de toegang tot het recht waardoor iedereen in Nederland toegang heeft tot een passende en duurzame oplossing voor een juridisch probleem of geschil.	JenV, organisaties die een plek hebben in het rechtsbestel of op een andere manier te maken hebben met de toegang tot het recht	SDG 16
Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid	Hieronder valt onder meer preventie van jeugdcriminaliteit. Door te investeren in perspectief en gezag ontnemen we criminele netwerken hun uitvoeringskracht, dringen we de invloed van criminelen op jongeren terug en voorkomen we dat jongeren in aanraking komen met criminaliteit of doorgroeien tot beroepscriminelen. Zie Kamerbrief	BZK, JenV, SZW, gemeenten, OM, politie, jeugdzorg e.a.	SDG 16
Voortgangsbrief Emancipatie	Voortgang op het gebied van vrouwenemancipatie en gendergelijkheid op de thema's Arbeid, Veiligheid, Onderwijs, Zorg, Gelijke Behandeling en Wetg Hieronder valt onder meer preventie van jeugdcriminaliteit. Door te investeren in perspectief en gezag ontnemen we criminele netwerken hun uitvoeringskracht, dringen we de invloed van criminelen op jongeren terug en voorkomen we dat jongeren in aanraking komen met criminaliteit of doorgroeien tot beroepscriminelen. Zie Kamerbrief, internationale activiteiten en monitoring van het emancipatiebeleid en de voortgang daarvan.	OCW	SDG 5 SDG 10
VWS			
De ontwikkeling van de vaccinatiegraad 'vol vertrouwen in vaccinaties'	De voortgang van de aanpak 'Vol vertrouwen in vaccinaties'. Het rapport toont een verdere daling van de vaccinatiegraad in Nederland, met name bij zuigelingen en jongvolwassenen, mogelijk door verminderd vertrouwen en vaccinatiemoeheid, deels beïnvloed door COVID-19. Verschillende maatregelen en onderzoeken om het vertrouwen te herstellen en de vaccinatiegraad te verhogen, met specifieke aandacht voor HPV-vaccinatie en andere inhaalacties. Er wordt ook gesproken over de impact van desinformatie en de rol van verschillende instanties bij het verbeteren van de situatie.	VWS	SDG3

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Prenataal huisbezoek voor zwangeren en/of gezinnen in een kwetsbare situatie	'Prenataal huisbezoek door de jeugdgezondheidszorg (PHB JGZ) is per 1 juli 2022 in werking getreden. Met dit wetsvoorstel krijgen gemeenten de taak om een prenataal huisbezoek aan te bieden aan zwangere vrouwen en/of gezinnen in een kwetsbare situatie in hun gemeente.	VWS	SDG 3 SDG 5
Nutri score op voeding om betere voedingskeuze te stimuleren	Sinds 01-01-2024 is het voedselkeuzelogo Nutri-Score ingevoerd. Door dit logo kunnen consumenten eenvoudiger kiezen voor producten met de betere samenstelling. Vroeger was dit er al deels maar de criteria is herziend om beter aan te sluiten om de schijf van 5 & is het herziend door een internationale wetenschappelijke commissie.	VWS	SDG 3 SDG 2
Wijziging Wet publieke gezondheid ter verbetering van pandemische paraatheid Extra link met meer info en kamer brief	Hoe in de toekomst een pandemie en de effecten daarvan zo goed mogelijk kunnen bestrijden met zo min mogelijk ziektelast en maatschappelijke gevolgen. Daarvoor moet de sturing en regie verbeterd worden. Om de sturing en regie door de minister van VWS in een noodsituatie te verbeteren, is er een wijzigingen in de Wet publieke gezondheid.	VWS	SDG 3 SDG 17
Global health hub	De global health hub is opgezet om met mondiale gezondheids-problemen aan de slag te gaan, hierbij zitten groepen vanuit verschillende velden.	VWS, BZ	SDG 3
Aanpak dak- en thuisloosheid en beschermd wonen	Er is een voortdurende behoefte aan passende ondersteuning voor kwetsbare groepen, met specifieke aandacht voor LHBTIQ+, jongeren, en dakloze EU-burgers. De invoering van het objectief verdeelmodel en het wetsvoorstel woonplaatsbeginsel is uitgesteld vanwege de lange kabinetsformatie. In het voorjaar van 2022 zijn enkele aandachtspunten nader onderzocht. Op basis van het rapport "Een stelsel dat helpt" zijn medio 2022 afspraken gemaakt om door te gaan met de voorbereidingen voor de doordecentralisatie van beschermd wonen per 1 januari 2024	VWS , BZK en VNG	SDG 1 SDG 3
SZW			
Kamerbrief Nationaal actieprogramma Aanpak Seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld	Om seksueel grensoverschrijdend gedrag in en seksueel geweld in Nederland terug te dringen werkt het kabinet aan het Nationaal actieprogramma Aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld (NAP). Ook stelde het kabinet Mariëtte Hamer aan als regeringscommissaris (RC). Het doel is een cultuurverandering, waarbinnen ook gendergelijkheid een belangrijke rol speelt. Met de RC en veel stakeholders uit het veld werkt het kabinet aan maatregelen van preventie tot en met hulpverlening en nazorg. Voor werkvloer wordt daarbij samengewerkt met de sociale partners die een eigen programmatische aanpak hebben ontwikkeld voor hun achterbannen.	SZW, OCW, VWS, JenV, regeringscommissaris SGOG, NLA, Stichting van de Arbeid, vele stakeholders uit het veld	SDG 5

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2022-2025	Dit plan bevat de inzet van het kabinet om arbeidsmarktdiscriminatie tegen te gaan. Hiermee wordt ingezet op het bereiken van gelijkwaardige kansen bij de toegang tot werk en op de werkvloer. En op een arbeidsmarkt waarin mensen niet worden gediscrimineerd op basis van geslacht, leeftijd of migratieachtergrond of andere gronden zoals genoemd in de Algemene wet gelijke behandeling.	SZW	SDG 5 SDG 8 SDG 10
Actieplan groene en digitale banen	Dit plan bevat een samenhangend pakket aan maatregelen om de krapte op de arbeidsmarkt aan te pakken, in sectoren met banen die belangrijk zijn voor de klimaat- en digitale transitie.	EZK, OCW, SZW, in samenwerking met werkgevers, werknemers, onderwijs en overheden	SDG 4 SDG 7 SDG 8 SDG 9
Medezeggenschap en aanbieding onderzoeken daarover	Maatregelen om de naleving van de Wet op de Ondernemingsraden (WOR) te vergroten. Met als doel dat meer werknemers gebruik maken van hun grondwettelijk recht op medezeggenschap. Hiernaast kondigt het kabinet een actualisering van de WOR aan, met als doel om de ondernemingsraad beter bij maatschappelijke thema's en strategische onderwerpen te betrekken.	SZW	SDG 8
Infrastructuur sociaal ontwikkelbedrijven	Ontwikkeling van een toekomstbestendige infrastructuur van sociaal ontwikkelbedrijven. Zodat mensen die niet, of niet zonder meer, bij reguliere werkgevers aan de slag kunnen, toch een kans krijgen op de arbeidsmarkt.	SZW, VNG, Divosa, Cedris, UWV, sociale partners	SDG 8
Alleenverdienende huishoudens: voortgang aanpak bij samenloop van regeling	De tijdelijke regeling voor de ongeveer 6.500 huishoudens die onbedoeld een lager inkomen hebben dan het bijstandsniveau. Het gaat om een tijdelijke regeling voor de periode 2024-2027, vooruitlopend op een structurele oplossing die is voorzien vanaf 2028.	SZW, Landelijke Cliëntenraad, VNG, Divosa, UWV, Dienst Toeslagen, de Belastingdienst	SDG 1 SDG 10
Programmaplan Participatiewet in Balans	Zorgdragen voor betere, minder complexe inkomens- en re-integratieondersteuning voor doelgroep Participatiewet, vanuit meer vertrouwen en maatwerk.	SZW, VNG, Divosa, SAM, Sociaal Werk Nederland, SVB, Cedris, Landelijke Cliëntenraad	SDG 10

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Aanpak geldzorgen, armoede en schulden	De landelijke Aanpak geldzorgen, armoede en schulden heeft als doel een substantiële bijdrage te leveren aan het verminderen van het aantal mensen en in het bijzonder kinderen dat leeft in armoede en/of te maken heeft met problematische schulden. De Aanpak is in 2022 gestart en in 2023 zijn meerdere stappen gezet. Zo is in 2023 opnieuw een energietoeslag beschikbaar gesteld voor mensen met een inkomen rond het sociaal minimum. Het kabinet heeft er tevens voor gezorgd dat huurders met een laag inkomen in een corporatiewoning per 1 juli 2023 tot 1 juli 2024 een huurverlaging hebben gekregen. En er is geïnvesteerd in preventie van armoede en schulden via een subsidieregeling financiële educatie en de inzet op vroegsignalering. Daarnaast heeft het kabinet geïnvesteerd in een koopkrachtpakket om met name huishoudens met een laag- of middeninkomen en huishoudens met kinderen te ondersteunen.	SZW, BZK, EZK, OVW, FIN, JenV, VWS	SDG1 SDG 10
Aanpak energiearmoede	Het kabinet onderschrijft het belang om kwetsbare huishoudens waar mogelijk te ondersteunen bij een hoge energierekening en het tegengaan van energiearmoede. Daarbij gaat het om drie zaken: betaalbaarheid, verduurzaming en een energietransitie en een energiesysteem die rechtvaardig, participatief en betaalbaar zijn.	SZW, EZK, BZK	SDG 1 SDG 7 SDG 10
Kamerbrief Voortgangsrapportage ijkpunt sociaal minimum Caribisch Nederland 2023	Deze Kamerbrief geeft een overzicht van de genomen maatregelen om de bestaanszekerheid van inwoners van Caribisch Nederland te versterken.	SZW, BZK, EZK	SDG 1 SDG 5 SDG 7 SDG 8 SDG 10 SDG 11
Kamerbrief reactie op rapport Commissie sociaal minimum Caribisch Nederland	Deze Kamerbrief schetst de brede en integrale aanpak die nodig is om bestaanszekerheid in Caribisch Nederland te versterken. Daarnaast gaat de brief in op de aanbevelingen van de Commissie en de stappen die het kabinet in de afgelopen periode heeft gezet om de bestaanszekerheid te versterken.	SZW, BZK	SDG 1 SDG 7 SDG 8 SDG 10 SDG 11
Programma Schoolmaaltijden	Schoolmaaltijden voor leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. Draagt bij aan kansengelijkheid, armoedebestrijding en het bevorderen van een gezonde leefstijl. In Caribisch Nederland wordt met de middelen door de Openbare Lichamen aangesloten op reeds bestaande initiatieven rondom schoolmaaltijden.	OCW, SZW, VWS	SDG 1 SDG 2 SDG 3 SDG 4 SDG 10
LNV			

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Visie Voedsel uit Zee en Grote Wateren	In de visie staat het belang van voedselwinning uit zee centraal. Daarvoor is ruimte op zee nodig, maar moeten vissers ook hun impact op de natuur verder verminderen. Ook wijst de visie op de noodzaak van innovatieve vangsttechnieken, kansen voor de kweek van zeewier en mosselen en het gebruik van ruimte in windparken voor voedselwinning.	LNV, Visserij	SDG 2 SDG 14
Duurzaam voedselbeleid	Dit beleid draagt bij aan een duurzamer voedingspatroon, een duurzamer voedselaanbod en het tegengaan van voedselverspilling	LNV, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties	SDG 2 SDG 3 SDG 12 SDG 12 SDG 15
Actieplan groei van biologische productie en consumptie	Met het actieplan wordt aangestuurd op een versnelling van de groei van het biologische landbouwareaal van 4% (in 2021) naar 15% in 2030.	LNV, maatschappelijke organisaties, en het (agrarische) bedrijfsleven	SDG 2 SDG 12 SDG 14 SDG 15
De Nationale Eiwitstrategie	De Nationale Eiwitstrategie heeft als doel om de komende 5 tot 10 jaar de zelfvoorzieningsgraad van nieuwe en plantaardige eiwitten te vergroten, op een duurzame manier die bijdraagt aan de gezondheid van mens, dier en natuurlijke omgeving.	LNV	SDG 2 SDG 13
Convenant Energietransitie Glastuinbouw	Het convenant bevat diverse afspraken die bijdragen aan broeikasgasreductie in 2030. De ambitie voor 2040 is om klimaatneutraal als economisch rendabel te zijn. Het convenant bevat het restemissiedoel voor 2030, voorlopig vastgesteld op 4,3 tot 4,8 Mton CO2-equivalenten. Dit doel is ambitieus en 1,0 tot 0,5 Mton scherper ten opzichte van eerdere afspraken zoals het coalitieakkoord. Het convenant bevat maatregelen en de inzet van de partijen om het beoogde doel te halen.	LNV, Glastuinbouw Nederland en Greenports Nederland	SDG 2 SDG 13
Aanpak Piekbelasters	In 2023 zijn twee regelingen geopend om veehouders te ondersteunen die hun bedrijf willen beëindigen vanwege stikstofdepositie op kwetsbare en overbelaste Natura2000-gebieden. Dit zijn: de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv) met een subsidieplafond van 500 mln. euro en de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties met piekbelasting (Lbv-plus) met een subsidieplafond van 975 mln. euro.	LNV	SDG 13 SDG 15
Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL)	Het Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL) helpt boeren om een gunstige financiering te krijgen voor de investeringen die zij doen bij een omschakeling.	LNV	SDG 2 SDG 8 SDG 15

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Agenda natuurinclusief 2.0	De Agenda Natuurinclusief heeft een tijdshorizon tot 2050 en beoogt samenhang en integratie te vinden met andere inspanningen en maatschappelijke domeinen, wat moet leiden tot een meer natuurinclusieve samenleving. Daarmee wordt gewerkt aan het behalen van Europese en internationale doelen en afspraken over biodiversiteit en duurzame ontwikkeling.	LNV, Provincies, Gemeenten, maatschappelijke organisaties en agrarische ondernemers	SDG 2 SDG 11 SDG 12 SDG 15
Programmatische Aanpak Grote Wateren	Het doel van de PAGW is de ecologische waterkwaliteit verbeteren en de natuur versterken. Dit is nodig omdat het niet goed gaat met onze waternatuur en -kwaliteit. De biodiversiteit neemt af en dit maakt de wateren kwetsbaar. Met onze projecten maken we de wateren weer toekomstbestendig. Hierbij zorgen we er ook voor dat onze krachtige economie zich ook kan blijven ontwikkelen.	LNV	SDG 14
Landelijke Bossenstrategie	Bos zal voor toekomstige generaties relevanter zijn dan ooit tevoren. Het bos is belangrijk voor het behalen van natuurdoelen en klimaatdoelen en de betekenis van bos voor mensen is groot. De bossenstrategie draagt bij aan het behoud en versterking van de bossen in Nederland.	LNV	SDG 12 SDG 13 SDG 15
Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering	Dit programma Stikstofreductie en Natuurverbetering (vanaf hier: het programma SN) is de motor in de bovengenoemde structurele stikstofaanpak: het voorziet in een uitvoeringsplicht voor maatregelen die opgenomen zijn in het structurele pakket maatregelen en versterkt de samenhang. Het programma SN is de plek waarin alle onderdelen van de structurele stikstofaanpak van het vorige kabinet (Rutte III) samenkomen. Het Rijk is verantwoordelijk voor generiek beleid om aan de landelijke en Europese doelen te voldoen. De provincies leveren daar een bijdrage aan in een gebiedsgerichte aanpak. Landelijk beleid én een gebiedsgerichte aanpak versterken elkaar.	LNV, Provincies, agrarische ondernemers	SDG 2 SDG 13 SDG 14 SDG 15

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
www.rijksoverheid.nl/bz
Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

Mei 2024